

הרשות הארצית למדידה
והערכה בחינוך

הערכת תכנית "שיר של יום"

בשנה"ל תשע"ז

דצמבר 2019 • כסלו תש"ף

הובלת צוות ההערכה:

ד"ר טל רז, מנהלת אגף סקרים והערכת פרויקטים, ראמ"ה

צוות הערכה בראמ"ה:

מוטי ספראי

כרמית אלמסי

3	תקציר
7	רקע
9	מטרת המחקר ושאלות המחקר
10	שיטת ההערכה: מערך, אוכלוסייה וכלים
10	א. מערך המחקר
10	ב. אוכלוסיית המחקר
10	האוכלוסייה במתודולוגיה כמותית
12	האוכלוסייה במתודולוגיה איכותנית
13	ג. כלי המחקר
15	הממצאים
15	א. תפיסת המטרות ומניעי ההצטרפות לתוכנית
15	תפיסת מטרות התוכנית
18	הסיבות להצטרפות לתוכנית
20	ב. יישום התוכנית
20	יישום חלקי לעומת יישום מלא
26	שעת היישום של התוכנית
27	אופן יישום התוכנית
45	ג. הכשרה, חניכה, ניהול ובקרה
45	הכשרה וחניכה
51	ניהול התוכנית
56	ד. תפיסת האפקטיביות של התוכנית
56	הערכת העמידה במטרות לתפיסת המרואיינים
57	שביעות הרצון מהתוכנית
59	הנכונות להמשך התוכנית ותפיסת הקלות והגמישות ביישום
62	הערכת הפוטנציאל של התוכנית והתאמתה לקהלי יעד שונים
65	בחינת האפקטיביות הנתפסת של התוכנית בנקודת זמן זו
71	תובנות מסכמות, דיון והמלצות
77	נספחים
	נספח מספר 1: השוואה בין מורים ומנהלים לפי הצהרה על רמת יישום התוכנית בבית הספר – יישום מלא לעומת יישום חלקי
78	
	נספח מספר 2: תשובות המורים בחלוקה לשכבות הגיל של הכיתה לה בחרו להתייחס בתשובותיהם
81	

רקע ושיטה

התוכנית "שיר של יום" הינה יחמה של האגף לחינוך יסודי, ובמסגרתה התלמידים בבית הספר פותחים את יום הלימודים בשירה משותפת של שיר שנבחר לאותו השבוע, ולאחריו מתקיימת שיחה בנושא השיר או בנושאים אקטואליים ורגשיים אחרים. המטרות המרכזיות שהוצבו לתוכנית הן פתיחה של יום הלימודים באווירה נעימה ומשמעותית, חשיפה לתכנים מרכזיים מהתרבות והמורשת היהודית-ישראלית וזימון שיח על נושאים מחיי הילדים באמצעות השירה. בנוסף, השירה נתפסת כערוך המסייע בחיזוק היכולות השפתיות, ומוצע לאפשר ארוחת בוקר קלה במהלך התוכנית בכדי לייצר הרגלי אכילה נכונים יותר ולשפר את יכולת הריכוז בשעות הבוקר.

התוכנית הוכנסה לבתי הספר שבחרו ליישמה באמצע שנת הלימודים תשע"ז, והערכה באה לתת תובנות ביחס לתפיסת המטרות, אופן היישום והערכת האפקטיביות כבר בשלב הראשוני של ההשקה והיציאה לדרך. ההערכה שילבה מחקר כמותי מבוסס שאלונים בקרב מנהלים ומורים המשתתפים בתוכנית עם מחקר איכותני באמצעות ראיונות, תצפיות וקבוצות מיקוד בקרב מנהלים, מורים ותלמידים.

עיקרי הממצאים

א. תפיסת מטרות התוכנית

ממצאי ההערכה עולה כי **קיימת הזדהות רבה בקרב המורים והמנהלים עם מטרות התוכנית המוצהרות**, ובייחוד עם פתיחת יום הלימודים באווירה נעימה ורגועה, חשיפה לתכנים מרכזיים מהתרבות והמורשת ופיתוח יכולות שפתיות (כ-90% מהמורים ומהמנהלים). לעומת זאת, **מטרות הקשורות לשיח עם התלמידים זכו לרמות הזדהות נמוכות במקצת** (כ-70% מהמורים ומהמנהלים). מרבית המרואיינים הביעו **התנגדות ברורה וחד-משמעית למטרה של שיפור הרגלי האכילה** באמצעות מתן אפשרות לארוחת בוקר קלה. לצד המטרות המוצהרות ניתן לזהות כי **היכרות עם הזמר העברי** הקאנוני כסוגה תרבותית העומדת בפני עצמה **והזדמנות לשיח בין דורי** באמצעות השירים, מזוהים בשטח כתועלות וכהזדמנויות מרכזיות שהתוכנית מזמנת.

ב. יישום התוכנית

בבחינת יישום התוכנית, נמצא כי מתוך בתי הספר המופעים ברשימות ככאלו המשתתפים בתוכנית, כשליש מהמנהלים מצהירים כי הם כלל אינם משתתפים בתוכנית, שליש אחר מעיד על יישום חלקי ורק כשליש ממנהלי בתי הספר מעידים שהם מיישמים את התוכנית במלואה. מורים ומנהלים בבתי

ספר המיישמים את התוכנית באופן חלקי מתאפיינים בעמדות ביקורתיות כלפי מידת העמידה של התוכנית במטרותיה בהשוואה לאלו שמיישמים אותה יישום מלא.

סיבה מרכזית ליישום חלקי של התוכנית נעוצה לדברי המרואיינים **בכניסה לתוכנית בשלב מאוחר תוך כדי שנת הלימודים**, מה שלא אפשר תכנון מדוקדק ושזירה של התוכנית במארג כלל התוכניות הבית ספריות. סיבות נוספות לחלקיות היישום נעוצות **בקיומן של מסגרות ותוכניות חלופיות** בשעת הבוקר (שיח בוקר, תפילה), הירתמות חלקית של צוות ההוראה או ניתוב מוקדם רק של מורים מסוימים לתוכנית, **תחושה של עומס בתוכניות** חינוכיות ועוד.

בבחירת אופן היישום של מרכיבי התוכנית, ניתן לראות כי בחירת השירים נעשית **לרוב מתוך מאגר השירים שהציע המשרד**, פעמים רבות ללא תהליך התייעצות בית ספרי רחב ולעיתים ללא תחושה של מרחב בחירה ואוטונומיה. **השירה עצמה נחוות לרוב בצורה נעימה** על ידי המורים והתלמידים – בכלל השכבות ובייחוד בשכבות הנמוכות.

השיח בעקבות השירה מתקיים באופן קבוע או לעיתים קרובות בכ-70% מהמקרים, אך **במקרים רבים הוא איננו מגיע לרבדים רגשיים** וממוקד בהבנת תוכני השיר. נראה כי הגורם המרכזי לכך הוא הזמן המועט שמוקצה לתוכנית, לצד יכולות והעדפות מסוימות של המורים המיישמים. ברוב מוחלט של המקרים **לא מיישמים בבתי הספר את האופציה לארוחת בוקר קלה** במהלך השירה, אפשרות זו אף נתפסת כלא ערכית וכבעייתית.

בנקודת זמן זו נראה כי ברוב המקרים **העיסוק בשיר נותר בגבולות הזמן המוקצה לתוכנית** ורק בחלק מהמקרים נעשים חיבורים בין השירה לתחומי הדעת השונים, לרוב ביחמה מקומית של המורים והמחנכים המעורבים.

ג. הכשרה, חניכה, ניהול ובקרה

התוכנית נתפסת **כתוכנית שאיננה מצריכה הכשרה מיוחדת** - רק כרבע מהמורים וכמחצית מהמנהלים השתתפו בתהליך הכנה, ורובם אינם חשים צורך בהכשרה או הדרכה ייעודית. ערוץ התמיכה האפקטיבי מבחינתם הוא הכנה והתאמה של חומרים לתוכנית. כך גם בהיבט הניהולי: רוב המנהלים אינם נוקטים באופן סדיר בפעולות של ניהול ובקרה ביחס לאופן ביצוע התוכנית.

ד. תפיסת האפקטיביות של התוכנית

בניתוח שביעות הרצון והאפקטיביות של התוכנית עולה כי **כ-80% מהמנהלים ומהמורים שבעי רצון מהתוכנית ולמעלה מ-70% מהם מעוניינים להמשיך בה** במתכונתה הנוכחית או אף להרחיבה. רובם סבורים כי כבר בנקודת זמן זו התוכנית משיגה את מטרותיה, וכ-80% מהמורים והמנהלים סבורים שהתוכנית תשיג את מטרותיה בעתיד ברמת שביעות רצון גבוהה. כ-90% מהם מזהים פוטנציאל גבוה לתוכנית ביצירת אווירה חיובית, וקצת פחות מ-80% מזהים פוטנציאל חיובי בהיבטים הרגשיים. הרוב

סבורים כי התכנית מותאמת למאפייני התלמידים בכיתה ובמוסד שלהם, וכי התוכנית מותאמת לכלל השכבות.

כבר בנקודת זמן זו הרוב המוחלט מזהים **תרומה נתפסת של התוכנית לאווירה הנעימה בכיתה, לשיפור היכולות השפתיות וליצירת בסיס תרבותי משותף**. לגבי הפן הרגשי, אמנם הרוב מעריכים את האפקטיביות של התוכנית, אולם רק כ-60% מזהים למשל תרומה לשיפור היחסים החברתיים בכיתה.

בבחינת ההשפעה על האווירה קיימת הסכמה גבוהה (כ-90%) בקרב המורים והמנהלים כי **התוכנית מייצרת אווירה חיובית**. גם ביחס להשפעה על המשך יום הלימודים ועל האקלים הבית ספרי מזהות עמדות חיוביות אך ברמות נמוכות יותר. **פחות ממצצית מהמנהלים מכירים בערך המוסף הייחודי של השירה ללמידה**.

המלצות

באופן כללי, נראה כי **התוכנית שיר של יום מוערכת באופן חיובי בקרב אלו המיישמים אותה**, ומלווה בתחושות של שביעות רצון ועמידה במטרות. יחד עם זאת היישום החלקי על היבטיו השונים מציב אתגרים בפני המערכת, הן מצד הפגיעה בעמידה במטרות התוכנית והן מצד העמדות השליליות ותחושת חוסר האמון בתוכנית, הכרוכים כאמור ביישום החלקי. להלן כמה המלצות למובילי התוכנית:

- **מחויבה לתוכנית מוגדרת** – מומלץ לחתור להבהרת המשנה הסדורה שמאחורי התוכנית באמצעות היערכות מוקדמת, הבניית הזיקות עם תחומי הדעת השונים ועם תוכניות ונושאים שנתיים, והצבת גבולות גזרה ליישום החלקי. סוגיה נוספת שדורשת הבהרה מבנית היא הממשקים בין התוכנית לפעילויות בוקר אחרות כדוגמת התפילה.
- **מציאת איזון בין הקביעות הרחבית ליכולת ההעמקה** – היישום החלקי של השיח הרגשי מציף את הקושי במיצוי הפוטנציאל של התוכנית במסגרת רבע השעה המוקצית לה. ייתכן שנכון לשקול הקצאת יחידת זמן ממושכת יותר אחת לכמה ימים.
- **עדכון וחיידוד המטרות** – מהניתוח עולה כי לצד ההסכמה עם המטרות הקיימות, קיימות הזדמנויות נוספות הטמונות בשירה בעיקר בממשק מול ההורים והקהילה הרחבה יותר – הזדמנויות שזכו להדים חיוביים בבתי ספר שבהם נוצרו חיבורים מעין אלו. מצד שני, את ארוחת הבוקר הקלה מומלץ להשאיר כאופציה ולא כמטרה.
- **רפרטואר השירים, התכנים והעזרים כמנגנון להשפעה ולעיצוב** – מההערכה עולה כי מנוף ההשפעה המועדף על המרואיינים איננו הכשרה וחניכה אישית, אלא דווקא הצעת מגוון של שירים, עזרים וחומרי הוראה והתאמתם למגוון קהלי יעד והקשרים בית ספריים. דרך רפרטואר השירים והעזרים ניתן להנחיל ערכים, לשדר גמישות, לשלב בין שיקולים תוכניים, צורניים ומחיקליים, לייצר אינטגרציה בין תחומי דעת, לתת לשטח מרחב לבחירה ועיצוב ועוד.

- **המנהלים כסוכני שינוי** – מהממצאים נראה כי קהל היעד הראשון להתערבות הסברתית הוא המנהלים, בדגש על אלו המיישמים את התוכנית יישום חלקי. הסברה זו צריכה לכלול בין השאר הבהרה של הערכים המוספים שבשירה, הנחלת ראייה רחבה ורב-תחומית לאופן היישום, הדגשת חשיבות המינוי של רכז ייעודי לתוכנית, חשיבותם של מנגנוני ניהול ובקרה, של מרחב הגמישות והאוטונומיה הבית ספרית ועוד.

התוכנית "שיר של יום" הינה יחמה של אגף א' לחינוך יסודי במשרד החינוך. במסגרת התוכנית התלמידים בכל הכיתות בבית הספר פותחים את יום הלימודים בשירה משותפת של שיר שנבחר לאותו השבוע, ולאחריו מתנהלת שיחה בנושא השיר או בנושאים אקטואליים ורגשיים אחרים. משך הפעילות המוצע הוא כרבע שעה, ובכל שבוע נחשפים הילדים לשיר חדש. במהלך השבוע התלמידים אמורים להעמיק ולעסוק בשיר, בתכניו ובמשמעויותיו במסגרות נוספות – שיעורי עברית, מוזיקה, חינוך ועוד. בתי הספר יכולים לבחור את השירים מתוך רשימה שהוכנה על ידי יחמי התוכנית או להציע שירים נוספים על פי בחירתם. במהלך שיחת הבוקר הכיתתית התלמידים רשאים לאכול ארוחה קלה (פרי, ירק, חטיף בריאות ועוד)¹.

התוכנית שיר של יום נבדלת במספר היבטים מתוכניות לימודיות אחרות. ראשית, לבתי הספר לא הוגדרו יעדים ומדדים מחייבים וניתנה למנהלים יד חופשית באופן יישום התוכנית בבתי הספר. היכולת ליישם את התוכנית באופנים שונים נתפסת בעיני מובילי התוכנית כאחת מנקודות החזקה שהיא בין המאפיינים הבסיסיים של התוכנית. בנוסף, שיר של יום הינה תוכנית וולונטרית בשלב זה, ולמעט השירונים ועזרי הלמידה היא אינה מלווה בהקצאת משאבים נוספים לבתי הספר. גם מודל ההדרכה והחניכה של התוכנית נשען ברמה התפיסתית על רפרנטים בחלק ממרכזי הפסג"ה ולא על הציר הפיקוחי.

על פי נתוני האגף לחינוך יסודי, התוכנית "שיר של יום" מיושמת בקרב 342 בתי ספר יסודיים דוברי עברית.

מטרות התוכנית "שיר של יום", כפי שעולה ממסמכים וסרטונים של משרד החינוך, הן²:

1. **פתיחה של יום הלימודים באווירה נעימה ומשמעותית** - זאת מתוך הבנה כי לשירה ומוזיקה כוח לייצר אווירה נעימה וחוויתית שיש בה פוטנציאל להקל על המעבר מהבית לבית הספר, ולייצר פתיחה חיובית ליום הלימודים, שיכולה להשפיע לחיוב על האווירה והאקלים הכיתתי והבית ספרי במשך היום כולו.
2. **יצירת תשתית של נכסי צאן ברזל תרבותיים באמצעות חשיפה ולימוד של שירים ופיוטים מהתרבות והמורשת הישראלית והיהודית** – במסגרת רשימת השירים שגובשה במשרד החינוך, נכללים שירים ופיוטים המהווים חלק מהקאנון התרבותי של השירה העברית מהתנ"ך, עבור דרך ימי הביניים ועד ליצירות של משוררים ישראלים בני ימינו. תוכני השירים עוסקים בנושאים ערכיים

1. גיליון 11/שיר של יום/אגף א' לחינוך יסודי, המינהל הפדגוגי/ דצמבר כסלו תשע"ז 2016.

2. מצגת שיר של יום שהוצגה בכנס ארצי למפקחים כוללים

דוגמת חברות, סובלנות, ערבות הדדית, משפחה וכיבוד הורים, זיקה לעם ולארץ, ירושלים ועוד. השירה במשך שבוע ימים וההעמקה בשיר אמורים להנחיל לתלמידים בסיס תרבותי-ערכי משותף ברמה הבית ספרית, בשאיפה שהדבר יקרין על מעגלים חברתיים נוספים כגון אירועים משפחתיים וקהילתיים.

3. **זימון שיח על נושאים מחיי הילדים, אקטואליה או נושאים מחיי הילדים** – קיימת ציפייה שהשיר יהווה פלטפורמה לשיח משמעותי בין התלמידים ובינם לבין המורה, כלומר שייצר אווירה המעודדת שיח משמעותי על היבטים רגשיים, ערכיים ואקטואליים. שיח זה אמור להוות ערוץ נוסף לביטוי עבור התלמידים ופלטפורמה לחיזוק הקשר המשמעותי בין המורה לתלמידיו. השירה המשותפת מצופה לייצר חיבור בין התלמידים לבין עצמם ובין הכיתות השונות בבית הספר באופן המחזק את הקהילתיות הבית ספרית.

4. **חיזוק יכולות שפתיות** – העיסוק בשירה ובפיוט הינו נדבך נוסף בחיזוק יכולות שפתיות – אוריינות, שימוש במשלב שפתי גבוה, העשרת אוצר המילים ועוד.

5. **זימון חוויות מוזיקליות בית ספריות** - מתוך אמונה בכוחה של המוזיקה בכלל והשירה בפרט להוות ערוץ משמעותי ללמידה חווייתית.

6. **הזדמנות להטמעת הרגלי אכילה בריאים** – מחקרים שנעשו בעבר מלמדים כי חלק ניכר מהתלמידים מגיעים לבית הספר מבלי שאכלו ארוחת בוקר, ואינם אוכלים עד להפסקה סביב השעה 10:00. הדבר פוגע ביכולת הריכוז והתפקוד של התלמידים ומקנה הרגלי אכילה שאינם מיטביים מהבחינה הבריאותית. במסגרת התוכנית שיר של יום מאפשרים לתלמידים לאכול חטיף אנרגיה, פרי וכדומה ומעודדים אותם לכך, מה שעשוי לשפר את הרגלי התזונה ולסייע לתפקודם בכיתה.

7. **השיר כפלטפורמה ללמידה בין-תחומית וחווייתית** – השיר יכול להוות ציר המארגן את הלמידה הבית ספרית במשך כל השבוע בהיבטים תוכניים וחווייתיים שונים: השפה, הרקע ההיסטורי, התכנים, הערכים והמוזיקה. זאת מתוך שאיפה כי שילוב אופני הלמידה והאספקטים השונים ייצר למידה משמעותית וחווייתית. בחלק מתוצרי המשרד הובעה אף ציפייה מסוימת להשפעה של התוכנית על מעגלי חיים נוספים בקהילה שמחוץ לבתי הספר, דוגמת המשפחה.

מטרת המחקר ושאלות המחקר

המחקר הנוכחי מבקש לבחון את התוכנית לקראת סוף השנה הראשונה ליישומה, כהערכה מעצבת הבוחנת את אופן יישום התוכנית, את הציפיות ממנה ואת האתגרים ביישומה, וזאת כדי להפיק לקחים שיסייעו לשפר ולייעל את התוכנית בשנים הבאות.

יצוין כי הוחל ביישום התוכנית ברוב בתי הספר רק במהלך המחצית השנייה של שנת הלימודים תשע"ז. אשר על כן, התוכנית נמצאת בחיתוליה. הערכת האפקטיביות ושביעות הרצון מוגבלת בשלב זה, ובמידה רבה מדובר בהערכה ראשונית של הפיילוט החינוכי כדי לייצר נקודת ייחוס (benchmark) להמשך תהליך ההערכה ולשם גזירת המלצות למובילי התוכנית כבר בשלב ראשוני זה מתוך גישה של מחקר פעולה מעצב.

שאלות המחקר המרכזיות היו:

1. מהן המטרות הנתפסות של התוכנית?
2. באיזה אופן מיושמת התוכנית בשטח?
3. מהן הציפיות מהתוכנית, וכיצד מעריכים את הישגיה עד כה?

בהתאם, המחקר עסק בתחומים הבאים:

1. תפיסות וציפיות של המנהלים והמורים מהתוכנית
2. אופן יישום התוכנית בבתי הספר
3. הערכת ההשפעות הנתפסות של התוכנית
4. שביעות רצון מהתוכנית, ורצון להמשיך ביישום התוכנית
5. בחינת המעטפת של ההכשרה והעזרים המלווים את התוכנית.

שיטת ההערכה: מערך, אוכלוסייה וכלים

א. מערך המחקר

מערך ההערכה בשנת הלימודים תשע"ז כלל **שילוב של הערכה איכותנית עם הערכה כמותית**. ההערכה האיכותנית אפשרה ללמוד על דפוסים שונים של הפעלת התוכנית בבתי הספר מתוך ניסיון לעמוד על התפיסות, הציפיות והגורמים שבבסיסם. ההערכה הכמותית אפשרה הצגת תמונה מלאה ומייצגת של כלל בתי הספר המשתתפים בתכנית.

בהערכה האיכותנית בוצעו ראיונות עומק עם מנהלים ומורים וקבוצות מיקוד עם תלמידים בבתי ספר בהם מיושמת התכנית. בנוסף, נערכו תצפיות על אופן הפעלת התכנית בבתי הספר. הראיונות האיכותניים נערכו במהלך החודשים מאי - יוני 2017.

בהערכה הכמותית נערכו סקרים טלפוניים בקרב מורים ומנהלים בבתי הספר בהם מיושמת התכנית. הסקרים נערכו בחודשים יוני-יולי 2017.

ב. אוכלוסיית המחקר

לצוות המחקר הועברה רשימה של 342 בתי ספר מהאגף לחינוך יסודי. הרשימה כללה את כלל בתי הספר שהביעו עניין ביישום התכנית והזמינו את השירונים ממשרד החינוך.

המחקר התמקד באוכלוסיית דוברי העברית שכן התשתית שהוכנה בשלב הראשון כללה שירים מרפרטואר הזמר העברי בלבד. יחד עם זאת, ברשימה נכללו גם כמה בתי ספר בודדים של דוברי ערבית שהוסרו מתוך קובץ המשיבים. כלל המרואיינים במחקר האיכותני היו מבתי ספר דוברי עברית.

האוכלוסייה במתודולוגיה כמותית

במסגרת האיסוף הכמותי נערכו שני סקרים טלפוניים: הראשון בקרב כלל המנהלים ברשימת בתי הספר שבתוכנית וכן בקרב מדגם של מורים המלמדים בשעה הראשונה ביום הלימודים.

הסקר בקרב המנהלים: נבנתה רשימת דגימה שכללה את כל בתי הספר שברשימה שהועברה מטעם משרד החינוך, ולאחר ניכוי מספרים שגויים ורשימות כפולות נותרו בה 338 רשומות. לסקר השיבו 82% מרשימת המדגם שהם 276 מורים. 11% לא נענו לטלפונים ו-7% סרבו להתראיין. מ-276 המשיבים נוכו 8 משיבים המשתייכים למגזר דוברי הערבית. מתוך 268 המשיבים, רק 182 דיווחו כי היא מיושמת באופן מלא או חלקי והמשיכו בשאלון, והיתר – 31% מהמשיבים, דיווחו כי התוכנית אינה מיושמת בבית ספרם.

במסגרת הבחינה, נבדקו המאפיינים הייחודיים של בתי הספר שבתוכנית לעומת כלל בתי הספר שבמערכת החינוך. ממוצע מדד הטיפוח לבתי הספר היסודיים היה 5.1, המעיד על רמה סוציאקונומית נמוכה במקצת מממוצע מדד הטיפוח היסודי בקרב בתי הספר היסודיים דוברי העברית בפיקוח ממלכתי וממלכתי דתי – 4.7.

הממד המרכזי שבו נצפתה שונות בין מאפייני האוכלוסייה הכללית ובין אוכלוסיית המדגם הוא סוג הפיקוח – רק 6% השתייכו לפיקוח הממלכתי דתי לעומת כ-32% מתוך כלל מוסדות הלימוד בבתי ספר דוברי עברית בפיקוח הממלכתי והממלכתי דתי.

בניתוח המחזות, ניתן לראות מהטבלה הבאה כי קיים ייצוג יתר למחזות חיפה, הצפון והדרום, וייצוג חסר למחוז תל אביב והמוכרים. במחוז הדרום הודגם אמנם ייצוג יתר, אולם בתי הספר המשתתפים בפועל בתוכנית ממוקדים כמעט כולם באשדוד ובאשקלון.

בטבלה הבאה מוצג השיעור היחסי באחוזים של בתי הספר במחזות השונים.

מוכרים	ירושלים	צפון	חיפה	מרכז	תל אביב	דרום	מוכרים
10	9	13	11	24	20	16	יסודיים (ממלכתי וחמ"ד)
4	10	19	15	23	8	21	המנהלים המיישמים לפי המחקר

במסגרת הסקר שבוצע בקרב המורים, לכל בית ספר מ-338 בתי הספר שברשימה שסופקה על ידי משרד החינוך נדגם מורה אחד לכל שכבת גיל מא' עד ו' שקיימת בבית הספר. הדגימה בוצעה כך שנדגם באופן אקראי יום אחד, מראשון עד שישי, וכן כיתה מקבילה אחת בשכבה לכל יום, ומזכירות בית הספר נתבקשה להעביר את פרטי המורה המסוים המלמד בשכבה הזו בכיתה שנדגמה וביום שנדגם בשעה הראשונה במערכת – השעה בה אמורה התוכנית "שיר של יום" להיות מועברת.

מתוך רשימת דגימה של 1973 מורים, השיבו לסקר רק 755 מורים, שהם 38% מרשימת הדגימה. להלן פירוט של הסיבות לאי-השתתפותם:

אחוז מתוך כלל רשימת הדגימה	הסיבה לאי השתתפות בסקר המורים
14%	סירוב
36%	בית הספר לא משתתף בתוכנית
2%	כיתה לא משתתפת
2%	מורים המלמדים ב-2 שכבות וכבר נשאלו
5%	נתונים שגויים – שם או מספר טלפון
2%	טענה שלא רלוונטי (כמו שבתון, לידה, פנסיונר, מאפייני תלמידים ייחודיים, קרן קר"ב)

ניתן לראות כי הסיבה השכיחה לאי-השתתפות המורים בסקר הייתה: בית הספר לא משתתף בתוכנית. כ-36% מכלל המורים סוננו בשל סיבה זו. יצוין כי מתוכם 35% מלמדים בבתי ספר שהמנהלים הצהירו בהם כי בית ספרם משתתף בתוכנית (10% במידה מלאה ו-25% במידה חלקית). כלומר, תהליך האיתור של המורים הספציפיים לפי רשימת המדגם היווה סוג של סנן משמעותי, שצמצם את מספר המשיבים שהשתתפו בסקר.

מתוך 755 משיבים, הוסרו מהרשימה שישה שאינם מלמדים בבית הספר, 113 דיווחו שבבית ספרם לא מיושמת התוכנית, ומתוך אלו שבבית ספרם התוכנית מיושמת, 55 דיווחו שהם עצמם אינם מיישמים אותה. נותרו 581 משיבים שענו לשאר השאלות. מתוך אותם 581 משיבים הוסרו 15 משיבים מהמגזר הערבי והדרוזי, וכן 26 משיבים שהמנהלים שלהם דיווחו שהתוכנית אינה מיושמת כלל בבית ספרם. קבוצת המשיבים שנותחה במסגרת המחקר כללה 540 משיבים, ושיעור השתתפות המורים מבין המורים הרלוונטיים הוא 81%.

במסגרת הניתוח הושו תשובות המנהלים לאלו של המורים, בתוך המורים נבחנו ההבדלים בין אלו שהתייחסו לשכבות גיל שונות (א' וב', ג' וד', ה' וו'), ונערכה השוואה בין המורים והמנהלים שהעידו על יישום מלא בבית ספרם ובין אלו שדיווחו על יישום חלקי.

האוכלוסייה במתודולוגיה איכותנית

בהערכה האיכותנית בוצעו ראיונות עומק בקרב מנהלים, מורים ורכזי התוכנית (בבית הספר שהיו כאלה) אשר בחרו להשתתף בתוכנית. בנוסף בוצעו תצפיות בתוכנית ולאחריהן התקיימה קבוצת מיקוד קצרה עם תלמידים מכיתות ד'-ו' אשר השתתפו בתוכנית. הראיונות, התצפיות וקבוצות המיקוד בוצעו ב-17 בתי ספר. מדגם בתי הספר במחקר האיכותני כלל בתי ספר לפי פיזור גיאוגרפי. המחקר כלל גם בתי ספר מהפיקוח הממלכתי דתי, אך השתתפותם נעשתה באופן אקראי עקב השתתפות נמוכה בתוכנית.

מדגם המחקר האיכותני:

מקור המידע	כלים	אזור גיאוגרפי
מנהלים	17 ראיונות פנים מול פנים (2 ראיונות בוצעו עם מנהלים שלא החלו את התוכנית השנה)	8 X מרכז 4 X צפון 5 X דרום
מורים המיישמים את התוכנית/ רכזי התוכנית בבית הספר	14 ראיונות פנים מול פנים	7 X מרכז 3 X צפון 4 X דרום
תלמידים	7 תצפיות + 6 קבוצות מיקוד	9 X מרכז 4 X דרום

ג. כלי המחקר

הערכה איכותנית:

ראיון חצי-מובנה, פנים מול פנים, עם מנהלי בתי ספר, רכזי התוכנית ומורים המעבירים את התוכנית, ושיחות עם תלמידי כיתות ד'-ו' המשתתפים בתוכנית. הראיונות בחנו את הנושאים הבאים:

- תפיסת מטרות התוכנית
- הסיבות להצטרפות לתוכנית, ודרכי ההצטרפות
- אופן היישום והסיבות לכך
- יכולת ניהול שיח ותכניו
- תרומת העזרים ומערכי הלמידה ונחיצות השירון
- תחומי הלמידה הבין-תחומית
- תהליך בניית תוכנית שנתית
- תפיסת השגת מטרות התוכנית
- גילויי עניין בתוכנית מצד התלמידים
- שביעות רצון מהתוכנית
- מוכנות להמשכה של התוכנית ומודל הטמעה

הערכה כמותית:

שאלון טלפוני למורים ולמנהלים בבתי ספר שבהם נערכה התוכנית: השאלון דן בנושאים הבאים:

- היכרות עם התוכנית, תפיסת המטרות של התוכנית ומידת העמידה בהן.

- אופן היישום של התוכנית -יישום מלא / חלקי, מועד התחלה, עיתוי, תדירות, משך ההעברה, קיומו של שיח כיתתי ומאפייניו, תהליך בחירת השירים ומאפייני הרשימה, אופן השמעת השיר, מאפייני המורים המשתתפים, ההתנהלות והתחושות במהלך השירה, אכילה במהלך התוכנית וכדומה.
- שביעות הרצון מהתוכנית, ותפיסת הפוטנציאל שלה והאפקטיביות שלה בנקודת זמן זו.
- תהליך ההכשרה והחניכה – השתתפות בהכשרה, הסתייעות במטמיעים מהפסג"ה, אופני הכשרה רצויים, הגורם המרכז בבית הספר ואופן הבקרה הניהולית על התוכנית.

א. תפיסת המטרות ומניעי ההצטרפות לתוכנית

"שיר של יום" הינה תוכנית צנועה באופן יחסי בהיבט המשאבים המוקצים לה, אולם הציפיות ממנה הינן רחבות ומגוונות. בפרק הבא תיבחן רמת ההזדהות של המורים והמנהלים עם המטרות השונות של התוכנית.

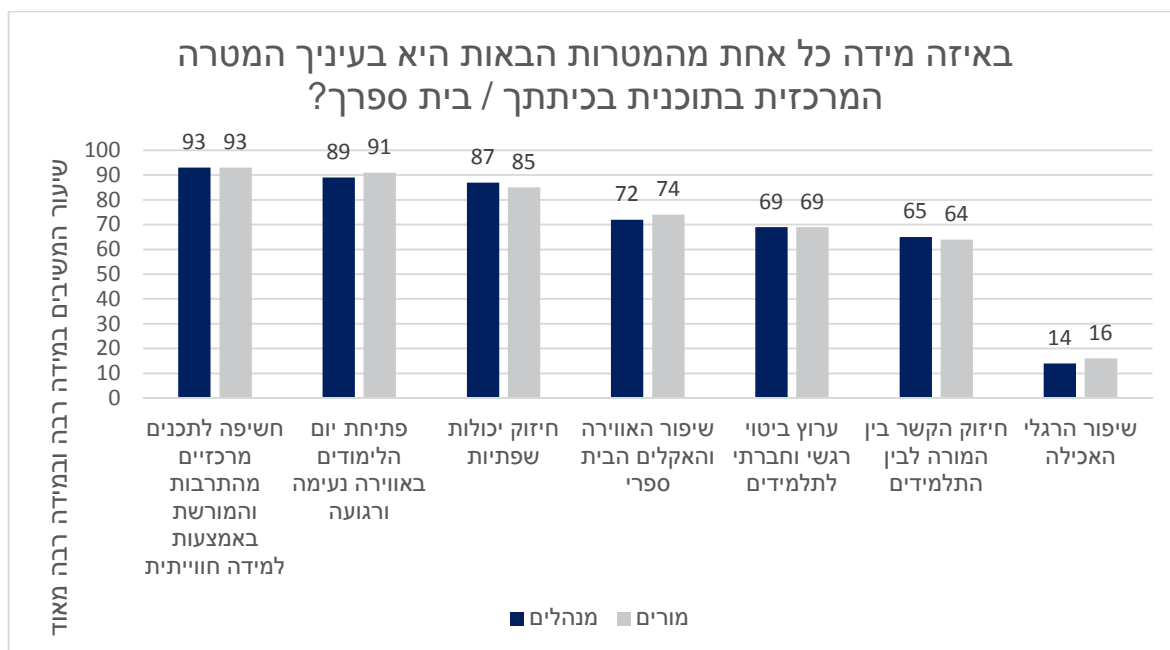
תפיסת מטרות התוכנית

מטרות התוכנית, כפי שהותוו על ידי מובילי התוכנית, והמופיעות במצגת של האגף לחינוך יסודי הן:

1. לפתוח את היום בצורה נעימה, משמעותית וחוייתית
2. לחשוף וללמד שירים ופיוטים מהתרבות ומהמורשת היהודית
3. לזמן שיח על נושאים מחיי הילדים, אקטואליה או נושאים העולים מהשירים
4. לזמן חוויות מוזיקליות בית ספריות
5. להעשיר את שפת התלמידים
6. להקנות הרגלי אכילה נכונים

מטרות נוספות שעליהן דובר במסמכים ובסרטוני ההסברה שמציגים את התוכנית הם חיזוק הקשר בין המורים לתלמידים ושיפור האווירה והאקלים הבית ספרי באופן כללי. בפרק זה תוצג תפיסת מטרות התוכנית, כפי שהיא עולה מדברי מנהלים ומורים בשטח.

להלן יוצגו תפיסות המורים והמנהלים ביחס למטרות התוכנית, לפי דיווחי המנהלים והמורים:

מהתרשים ניתן לזהות כי קיימת תמימות דעים בין המורים ובין המנהלים ביחס לתפיסת מטרות התוכנית. בראש רשימת המטרות ניצבות החשיפה לתכנים מהתרבות והמורשת היהודית, פתיחה באווירה נעימה ורגועה וחיזוק היכולות השפתיות. ביחס לכל המטרות הללו, רוב מוחלט של המורים והמנהלים תפסו אותן כמטרות מרכזיות בתוכנית.

שיפור האווירה והאקלים הבית ספרי באופן כללי נתפסה כמטרה בקרב כ-70% מהמשיבים. ייתכן כי השיעורים הנמוכים יותר של הזדהות עם מטרה זו בהשוואה ל"פתיחת יום הלימודים באווירה נעימה ורגועה" משקפים תפיסה צנועה יותר ביחס למטרות התוכנית, תוך התמקדות בהשפעה המידית והנראית לעין של העשייה במסגרתה.

ההיבטים הקשורים לשיח הרגשי ולקשר בין המורים לתלמידים נתפסו כמטרות מרכזיות בקרב כשני שלישים מהמורים והמנהלים. ייתכן שהדבר נובע מתפיסה מצמצמת של חלק מהמורים והמנהלים ביחס לשיח הנערך במסגרת התוכנית, כפי שיורחב להלן בפרק הדין ביישום.

בתחתית הרשימה מוצבת המטרה של שיפור הרגלי התזונה באמצעות מתן הזדמנות לטעימה קלה על הבוקר. פחות מ-20% מהמורים ומהמנהלים ראו במטרה זו מטרה מרכזית של התוכנית. רוב המשיבים – מורים ומנהלים – טענו כי מטרה זו אינה רלוונטית או רלוונטית במידה נמוכה מאוד לתוכנית. מטרה זו זכתה להזדהות גבוהה במקצת, אם כי עדיין ברמות נמוכות (29%), בקרב מורי כיתות א'-ב'.

גם בשאלה פתוחה מקדימה במסגרת הראיונות הטלפוניים, שבה נתבקשו המורים והמנהלים לציין את מטרות התוכנית, התשובה השכיחה ביותר הייתה "היכרות עם שירי ארץ ישראל" או "היכרות עם הזמר העברי". יצוין כי מטרה זו, כפי שהיא נתפסת בשטח, שונה במקצת מהמטרה של חשיפה לתכנים מרכזיים

מהתרבות והמורשת, שכן היא מעבירה את המוקד מדיון בתכנים ובנכסים התרבותיים המשתקפים במגוון רחב של שירים, אל ההיכרות עם הז'אנר הספציפי של **שירי ארץ ישראל והזמר העברי** כמטרה העומדת לעצמה. במסגרת מטרה זו הושם דגש על תפיסת הזמר העברי כביטוי לתרבות איכותית, כפי שעלה מדבריהן של מורות המשתתפות בתוכנית:

"אולי להיחשף לתרבות ציונית"

"שיהיו חשופים לכל הדברים, חוץ מהסטטיק ובן אל"

גם בראיונות פנים אל פנים עלתה בבירור התפיסה הרואה בחשיפה לזמר העברי ה"קלאסי" מטרה מרכזית של התוכנית. מרבית המנהלים והמורים רואים בתוכנית הזדמנות **לחשוף את התלמידים לשירים ישראליים בעלי ערך תרבותי וערכי ו/או ליוצרים ישראליים שולא התוכנית ספק אם התלמידים היו זוכים להכירם**. כך, למשל, מציינת מנהלת שרואה בהעשרת התלמידים בשירי ארץ ישראל מטרה בתוכנית:

"אחת המטרות לעורר זיקה לשירים הישראליים, שהם נכס צאן ברזל כאן, לקרב את הילדים ליוצרים וליצירות ולא דווקא לשירים של ימינו, אלא לשירי ארץ ישראל הישנה והטובה"

מורה אחרת אף רואה את ההיכרות ליוצרים ישראלים כמטרה העיקרית:

"המטרה הכי ראשית היכרות אמיתית ומשמעותית עם יוצרים ישראלים"

תפיסה מרכזית נוספת שעלתה בקרב המנהלים והמורים, הן בחלק הכמותי (כ-90%) והן בראיונות היא שמטרת התוכנית היא **לפתוח את יום הלימודים באווירה רגועה ונעימה**, מתוך אמונה שפתיחת יום בשירה תורמת ללמידה. כך, למשל, מציינת אחת המנהלות:

"קודם כול יש בה כמה צדדים, יש בה מטרות רגשיות לאפשר פתיחה אחרת של יום, לא להיכנס ישר ללימודים, לעשות אתנחתא, לאפשר את הלמידה אחרת"

או מורה אשר ציינה, גם היא, כי מטרת התוכנית לאפשר פתיחת יום רגועה יותר:

"המטרות של התוכנית שאנחנו כולנו מגיעים מכול מיני מקומות מהלילה, על הבוקר צריך להתרכז ביום לימודים, אז להתחיל בוקר יפה וראיתי איך התלמידים מתחברים, וזה לא למידה זה חופשי"

בראיונות כמו בנתונים הכמותיים, עלתה גם המטרה הרואה בתוכנית **הזדמנות לקרב בין התלמידים למורים**, המאפשרת להם להכיר טוב יותר את התלמידים מעבר ללימודים. כך, למשל, מציינת אחת המנהלות:

"וגם ביכולת של המורים לפגוש את הילדים לא רק במקום הלימודי בבוקר"

הסיבות להצטרפות לתוכנית

בתי הספר הצטרפו לתוכנית כיוון שתפסו את מטרות התוכנית כבעלות ערך להשגת המטרות הערכיות והחינוכיות של בית הספר.

מרבית מבתי הספר אשר בחרו להצטרף לתוכנית, עשו זאת מתוך הכרה בערכה של התוכנית המאפשרת לתלמידים **להתחיל את יום הלימודים באווירה נעימה ורגועה**, או לשפר את האקלים הבית ספרי:

"הילדים יכולים לבטא את עצמם. העניין הוא לתת לכל הילדים להתבטא ולשמוע את האחרים לטובת שיפור אקלים"

סיבה משמעותית נוספת להחלטה להיכנס לתוכנית נבעה מכך שהתוכנית **תאמה לתוכנית הייחודיות הבית ספרית**. כך, למשל, מציינת מנהלת בית ספר אשר בבית ספרה קיימת תוכנית ייחודיות העוסקת בחינוך לאומנויות:

"...ואנחנו התחלנו לא במקום של חובה, אלא מאמונה שזה יתרום לייחודיות של בית הספר [חינוך לאומנויות], וגם יתרום ליצירת אקלים בית ספרי"

בחלק מבתי הספר **התקיימו תוכניות דומות** שתאמו את אופייה של התוכנית, ולכן ההצטרפות לתוכנית הייתה מתבקשת" לתפיסת המרואיינים. כך מציינת מנהלת אשר בבית ספרה קיימת תוכנית דומה:

"התוכנית הזו התלבשה לנו כמו כפפה ליד, כי יש לנו פה תוכנית שיר השבוע ולכל שכבת גיל יש לנו אומן שהתלמידים לומדים עליו, עוזי חיטמן, נעמי שמר וכו"

נוסף על כך, על פי רוח הדברים בראיונות, מרבית בתי הספר בחרו להצטרף לתוכנית כיוון שזו נתפסה כ**קלילה וכבלתי-מחייבת**. לעומת זאת, היו כמה בתי ספר אשר טענו כי ההצטרפות לתוכנית הייתה עקב בקשה מגורם בכיר במשרד או ברשות. כך לפי מנהלת, המציינת כי חויבה להיכנס לתוכנית:

"אנחנו לא בחרנו, אלא חויבנו, הציגו לנו שזו תוכנית חובה, שאין פה רשות, כל בתי הספר (בעיר) נכנסו לתוכנית הזו"

או מנהלת אחרת המציינת כי המפקחת ביקשה ממנה להצטרף לתוכנית ואף להוביל את המהלך:

"בקיץ המפקחת סיפרה על התוכנית וביקשה מנהל מתנדב להוביל את הקבוצה של המפקחת, ואז זומנתי לשמוע על התוכנית בכדי להפיץ בקרב המנהלים"

באופן כללי, ניתן לראות כי הסיבות להצטרפות בתי הספר לתוכנית תאמו את מטרות התוכנית כפי שאלו הוגדרו על ידי מובילי התוכנית וכפי שראו אותן מנהלי בתי הספר, כך שיש הלימה בין השניים.

במטרות התוכנית, ההיבט המחיקלי מצוין תחת מסגרת של יצירת חוויה בית ספרית. בשטח. נראה שלהיבט המחיקלי קיימת משמעות נוספת, והדבר ינותח בהרחבה בפרק העוסק במעטפת ההכשרתית והניהולית של התוכנית.

לסיכום סוגיית המטרות ומניעי ההצטרפות, ניתן לומר כי קיימת הזדהות רבה בקרב המורים והמנהלים עם המטרות שהציבו מובילי התוכנית, למעט בנושא ארוחת הבוקר הקלה. המטרות של פתיחת יום הלימודים באווירה נעימה והחשיפה לתכנים מהתרבות והמורשת זכו לרמת ההזדהות הגבוהה ביותר. המורים והמנהלים בשטח רואים בהנחלת הזמר העברי הקלאסי-נוסטלגי מטרה חשובה כשלעצמה, לא רק כערוץ להנחלת תכנים ומסרים חינוכיים.

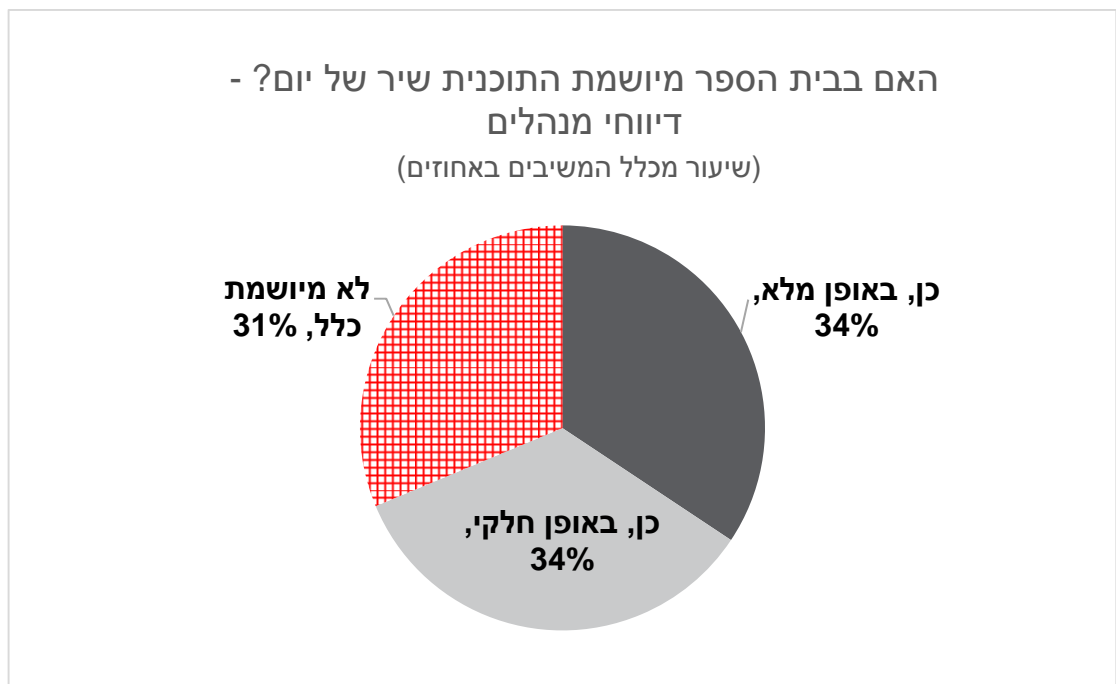
ב. יישום התוכנית

שיר של יום הייתה בשנת תשע"ז, שנתה הראשונה, תוכנית וולונטרית. אשר על כן, הבנת האופן שבו בחרו ליישמה בבתי הספר היא סוגיה מרכזית בהערכת התוכנית בשנה זו. בפרק זה ייבחן היקף היישום – חלקי לעומת מלא, ואופן היישום של התוכנית על מרכיביה השונים.

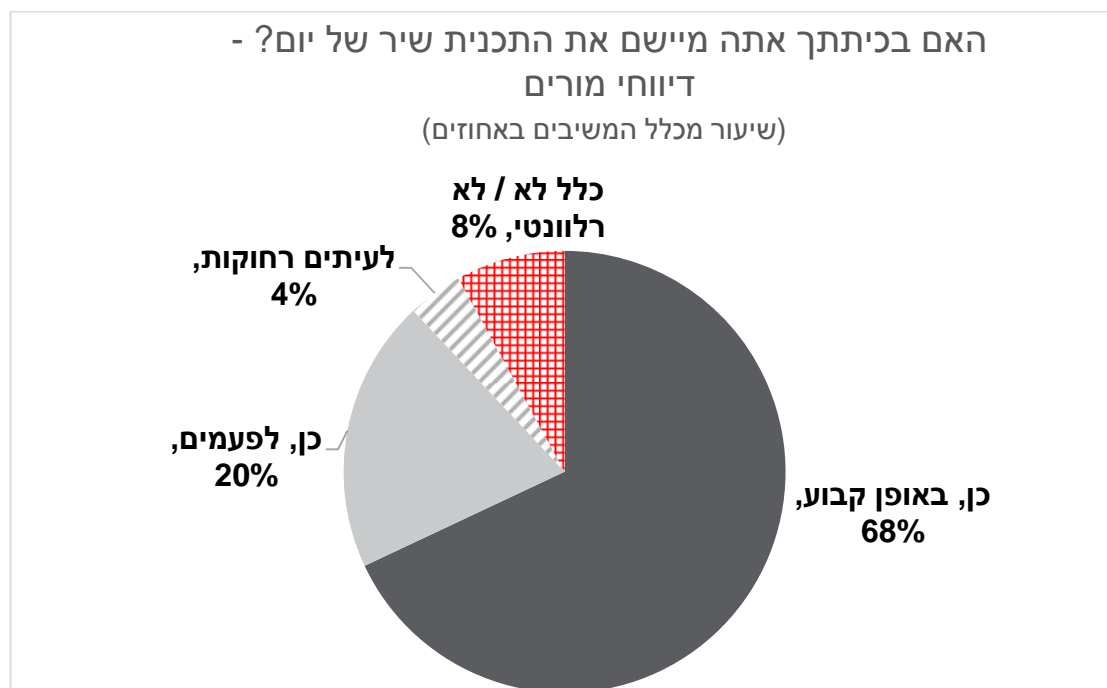
יישום חלקי לעומת יישום מלא

התוכנית שיר של יום עוצבה בכוונה תחילה של מוביליה כתוכנית המאפשרת לבתי הספר גמישות ואוטונומיה באופן יישומה. בנוסף, בשלב הראשוני ההצטרפות לתוכנית הייתה וולונטרית ולא מחייבת מצד משרד החינוך. זאת מתוך אמונה כי מתן דרגות חופש יאפשר למצות את המיטב מן התוכנית ולהתאימה להקשר החברתי והתרבותי של בתי הספר. דרגות חופש ואוטונומיה שניתנו לבתי הספר נועדו לייצר מצב שבו שונות ביישום התוכנית תנבע ממאפיינים ייחודיים של בית הספר ותלמידיו, אשר תאפשר לכל בית ספר ליישם את התוכנית בדרך המתאימה ביותר עבורו.

ניתוח ממצאי התוכנית מלמד כי המצב בשטח הוא שהתוכנית מיושמת לא רק באופנים שונים אלא באופן חלקי בלבד. ניתן לומר כי מתוך כלל המנהלים שהשיבו לסקר, אשר הופיעו ברשימה של המשתתפים בתוכנית, רק כשליש השיבו כי הם מיישמים את התוכנית באופן מלא. שליש נוסף העיד כי הוא מיישם את התוכנית באופן חלקי והשליש האחרון ציין כי הוא איננו מיישם כלל את התוכנית, כפי שניתן ללמוד מהתרשים הבא:

במחקר זה לא נותחו תשובות מורים מבתי ספר שהמנהלים בהם ציינו כי התוכנית אינה מיושמת בהם. בשאר בתי הספר (שבהם לא רואיינו המנהלים או שהמנהלים העידו על יישום מלא וחלקי) 68% מהמורים ציינו כי הם מיישמים את התוכנית באופן קבוע, 20% ציינו כי הם מיישמים אותה לפעמים ו- 4% כי הם מיישמים אותה לעיתים רחוקות. 7% ממורים אלו כלל אינם מיישמים את התוכנית, ואחז אחד סבור ששאלת התדירות אינה רלוונטית, כפי שמוצג בתרשים הבא:

ניתן לראות כי בעוד שבקרב המנהלים המיישמים, כמחצית מעידים על יישום מלא, בקרב המורים השיעור גבוה יותר. ניתן להסביר זאת בשיטת האיסוף, שבה היה סינון מוקדם של מיישמים באופן חלקי, וכן בכך שממדי החלקיות מנקודת מבטו של המנהל רבים יותר מנקודת מבטו של המורה, שיכול לראות בעצם היישום ביטוי למימוש מלא של התוכנית.

גם בראיונות שנערכו עם מורים ומנהלים עלתה סוגיית היישום החלקי והגורמים לה. הסבר מרכזי שניתן לתופעת היישום החלקי היה ההשלכות של כניסת התוכנית באמצע שנת הלימודים תשע"ז על אופן היישום שלה. מרואיינים רבים ציינו את הבעייתיות שבכניסה לתוכנית "תוך כדי תנועה", באופן שלא מאפשר תכנון ומיצר תחושת עומס נוכח ריבוי תוכניות נוספות המתקיימות במקביל. כדברי אחת מהמנהלות:

"הבעייתיות שהתוכנית נכנסה באמצע השנה, וזה היה קשה להשחיל סיכה. זה התחיל בינואר שזה כבר סוף שנה מבחינתנו"

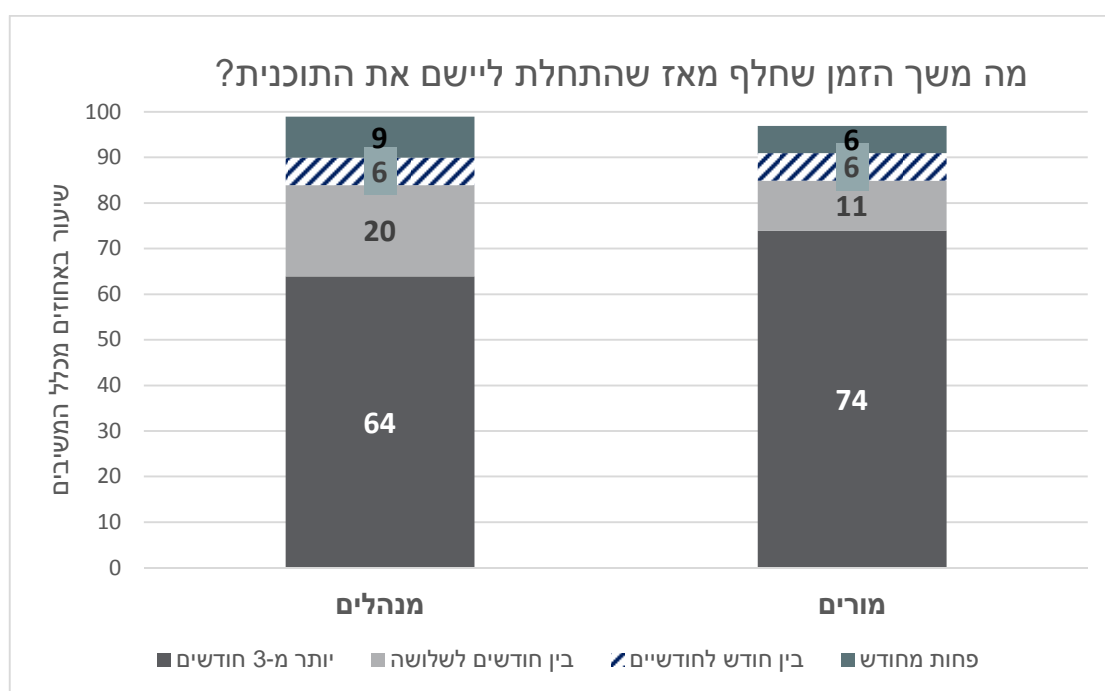
מנהלת נוספת שהתוכנית יושמה בבית ספרה רק לקראת סוף השנה, הסבירה את הבחירה ליישם את התוכנית באופן נקודתי:

"...וזה בגלל שזה נכנס באמצע שנה, ולכן לא יכולנו, ואמרנו נשלב את זה בנקודות ספציפיות"

כניסת התוכנית במהלך השנה לא אפשרה למנהלים לבנות עבורה מערך מסודר ומותאם לתוכנית הלימודים השנתית. כך, למשל, מציינת אחת המנהלות:

"לשנה הבאה תהיה בניית תוכנית בהלימה ליצירות המומלצות מתחום לימודי שפה עם שילוב מפתח הלב. שנה הבאה הרכזת תבנה את התוכנית ונשב עם הצוות הניהולי ונעבה אותם"

עיתוי הכניסה לתוכנית נבחן גם בשאלון הכמותי. המורים והמנהלים נשאלו כמה זמן עבר מאז תחילת יישום התוכנית, ולהלן תשובותיהם:

ניתן לראות שרוב המורים והמנהלים יישמו את התוכנית למעלה מ-3 חודשים. גם בקרב המיישמים יישום חלקי רוב המשיבים (53% מהמנהלים ו-61% מהמורים) התנסו בתוכנית למעלה מ-3 חודשים. עובדה זו ממחישה את קיומן של השלכות ארוכות טווח לכניסה המאוחרת במהלך השנה, שממשיכות להשפיע גם לאחר כמה חודשים.

סוגים שונים של יישום חלקי

החלקיות ביישום מתבטאת במספר היבטים:

א. היקף הכיתות המשתתפות

המנהלים אשר התוכנית מיושמת בבית ספרם נשאלו אם התוכנית מיושמת בכל הכיתות. **קצת למעלה ממחצית ציינו כי התוכנית מיושמת בכל הכיתות, עוד 17% ציינו כי התוכנית מיושמת כמעט בכל הכיתות, וכ-30% ציינו כי היא מיושמת רק בחלק מהכיתות.**

בתשובה לשאלה מדוע התוכנית איננה מיושמת בכל הכיתות, התייחסו מרבית התשובות **לשכבות גיל**. רבים ציינו כי **בשכבות הגבוהות ובעיקר בכיתה ו' קשה ליישם** את התוכנית, הן בשל מאפייני התלמידים שפחות "מתחברים" לתוכנית והן בשל עומסים הקשורים לתוכנית הלימודים ולהתארגנות לקראת סיום בית הספר. אולם היו משיבים בודדים שהתמקדו דווקא בקשיים בשכבות הביניים. ויש שטענו כי יישום בחלק מהשכבות הינו חלק **מהתהליך ההדרגתי של הלמידה וההיכרות עם התוכנית:**

" בדרך כלל שיש לנו תוכניות חדשות, לוקחים שכבת פיילוט ומתגלחים על הזקן ואז מעבירים הלאה"

ב. היקף המורים המשתתפים

סוגיה נוספת שעלתה בעיקר במחקר האיכותני היא העובדה כי לא כל המורים משתתפים בתוכנית. כאמור, מתוך כלל המרואיינים (שכולם שובצו בשעות הבוקר הרלוונטיות ולכן היו אמורים ליישם את התוכנית), רק כשני שלישים העידו כי הם מיישמים אותה באופן מלא. הציר המרכזי המבדיל בין המורים המשתתפים לאלו שאינם משתתפים בתוכנית הוא החלוקה בין מחנכים למורים מקצועיים.

לדוגמה, מנהלת בית ספר המספרת כי בבית ספרה התוכנית מתקיימת כל בוקר, למעט בימים שבהם המורים המקצועיים הם אלו שפותחים את יום הלימודים:

" בימים שמורים מקצועיים מתחילים, אין פעילות, ביום ראשון זה אצל כולם, כי יש יום אחד שהמורה ביום חופשי אז הפעילות לא מתקיימת באותו היום"

או מנהלת אחרת הטוענת כי התוכנית מועברת **רק על ידי המחנכות, ובתנאי שיש להן זמן לכך:**

" זה רק המחנכות, ולא כל יום, לעיתים קרובות, כשהן מתפנות לזה"

בראיונות עלו מספר סיבות לשונות בין מורים מקצועיים למחנכים באופן יישום התוכנית. ראשית, בחלק מהמקצועות שבהם קיים דגש על הספק והישגים, יישום התוכנית נתפס כ"**בזבוז זמן**", כפי שציינו שתי מנהלות:

"וגם לא תמיד מתחילות המחנכות, אז אם מתחילות המורות לאנגלית, אני לא יכול להרשות את זה גם בגלל שזה מצומצם גם ככה"

"זה לא נכון שהזמן יתבזבז לנו"

בנוסף, חלק מהמורות נתפסות ככאלה **שלא מוכשרות לביצוע המשימה מסיבות שונות**. לדוגמה, היעדר כישורים שפתיים:

"לא כל יום מתחילה מורת השפה ואני לא אתן למורה לאומנות או מתמטיקה ללמד את זה..."

או היעדר יכולות לניהול שיח רגשי:

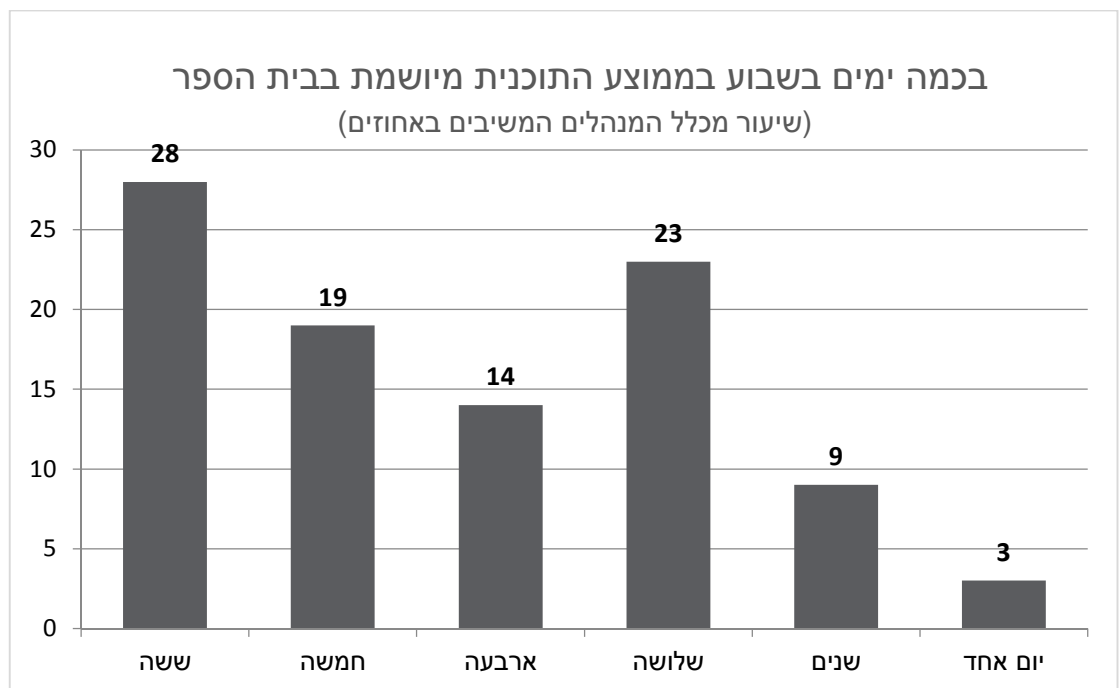
"אם פותחים לכלל המורות המקצועיות אז אולי הן צריכות הכוונה, לדעת איתותים של ילדות, מי רוצה לדבר, מי חושב משהו ומהסס. לדעת לפתח את השיח, אולי גם לדעת לסגור את השיח בצורה רגועה"

לעיתים בחירת המורים נעשית על רקע **מידת הנוחות שלהם לשיר או מידת ההיכרות שלהן עם שירי התוכנית:**

"יש מורות שפחות מתחברות... יש מורה שמאוד אהבה, ויש מורה שאמרה שהיא זייפנית ואין מצב. יש מורות שלא מכירות בכלל את השירים"

ג. מספר הימים בשבוע

התרשים הבא מתאר את דיווחי המנהלים ביחס למספר הימים שבהם מיושמת התוכנית:

ניתן לראות כי קרוב למחצית מהמנהלים מציינים כי התוכנית מיושמת בחמישה או בשישה ימים בשבוע, וכי השאר מדווחים על יישום חלקי מבחינת הימים. יצוין כי **גם בקרב המנהלים שדיווחו כי התוכנית מיושמת באופן מלא, כ-40% דיווחו כי היא מיושמת במשך ארבעה ימים או פחות מכך.**

במחקר האיכותני עלו מספר נימוקים ליישום התוכנית רק בחלק מהימים. ראשית, **הכניסה המאוחרת לתוכנית הועלתה גם בהקשר זה כסיבה ליישום החלקי, כפי שנידון לעיל.**

נקודה נוספת קשורה **לעומס לימודי שמייצר קושי ביישום מלא:**

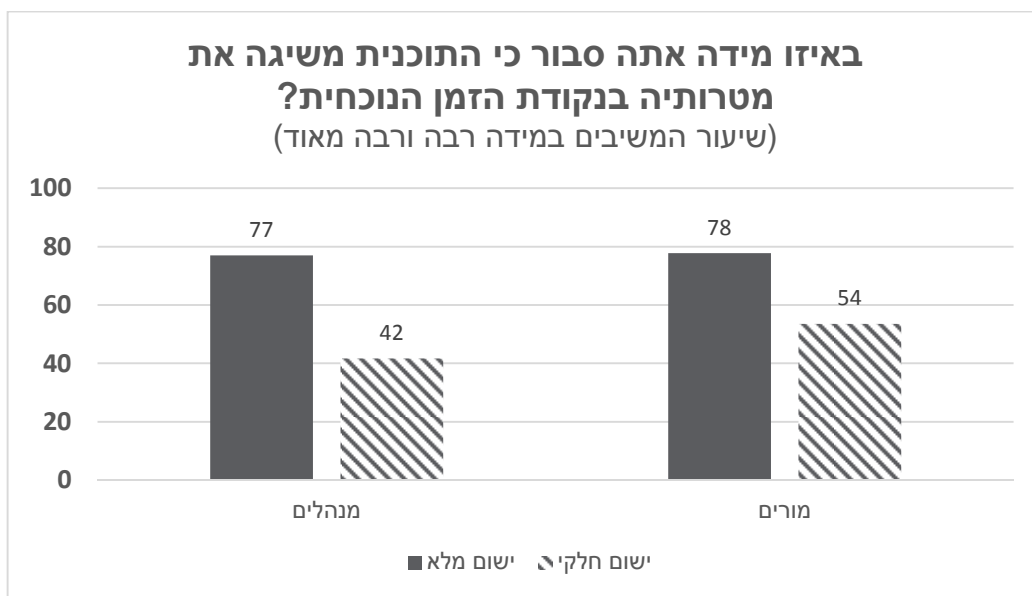
"לא יודעת מתי וכמה פעמים בשבוע וכל מורה בוחרת את הזמן המתאים לכיתה, ה'בלחץ של מיצ' בים, אז כל מחנכת בוחרת את הזמן, אבל זה לא דווקא בבוקר"

נימוק נוסף, המתקשר אף הוא ליישום החלקי מתאר **תלות במורה מסוים** בשל תפיסתו מראש כמתאים להובלת התוכנית, לדוגמה – יישום רק בימים בהם מלמד המורה למוסיקה.

בחלק מבתי הספר מתקיימות כבר **תפילות ותכניות בוקר אחרות** ש"תפסו" את המשבצת המיועדת לתכנית ומובילות אף הן ליישום חלקי. בנושא זה יורחב להלן בפרק העוסק בשעת היישום.

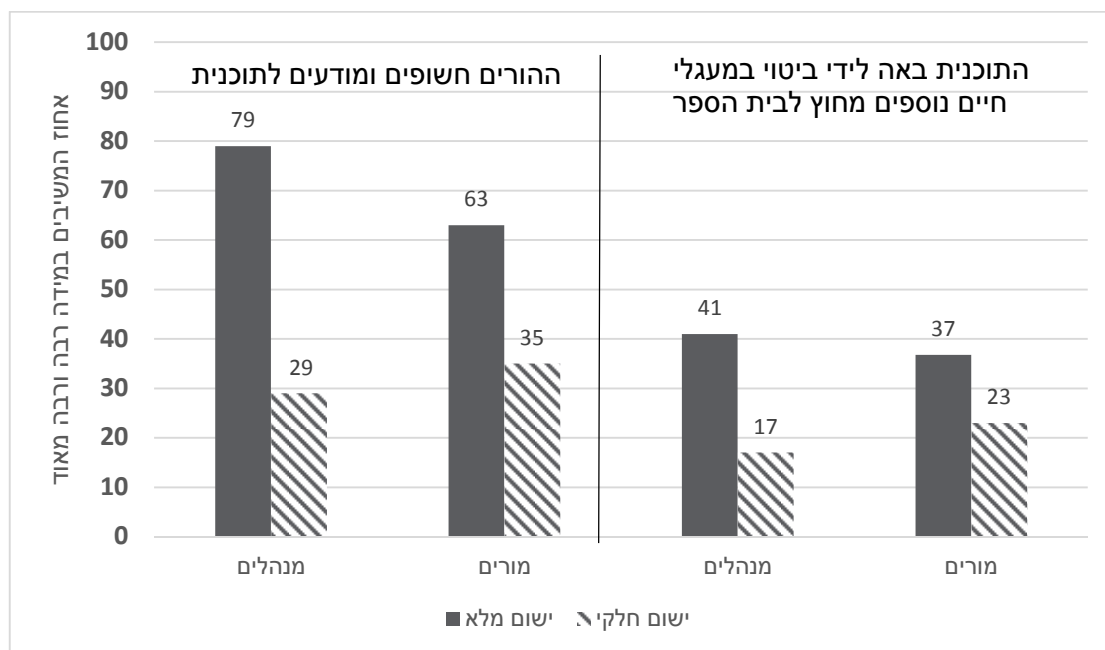
השלכות היישום החלקי על התפיסות כלפי התכנית

ניתן לטעון, במידה רבה של צדק, שהיישום החלקי הינו מאפיין מובנה ואינהרנטי של תוכניות המנוהלות באופן וולונטארי ואוטונומי. כמו כן, ניתן לראות ביישום החלקי התאמה להקשר הבית ספרי במצבים בהם יישום בכלל הימים איננו מתאפשר למשל בשל תכניות בוקר אחרות. יחד עם זאת, ההתבוננות על העמדות ביחס לאפקטיביות התוכנית מעלות כי קיימים **פערים גדולים במידת האמון בתוכנית ובפוטנציאל שבה בין המיישמים יישום מלא לאלו שמיישמים יישום חלקי**, כפי שניתן ללמוד מהתרשים הבא:

מן התרשים ניתן לראות כי **קיים פער גדול בתפיסת העמידה במטרות בין אלו שמיישמים יישום מלא לאלו שמיישמים יישום חלקי**. הפערים משתקפים, גם אם במידה מצומצמת יותר, ביחס להערכת הסבירות שהתוכנית תגשים את מטרותיה בהמשך, וביחס לחלק ניכר מהממדים השונים שבהערכת אפקטיביות התכנית (ראה נספח מס' 1). חשוב לציין כי לא ברור מה קדם למה – חוסר האמון הוביל ליישום החלקי, או שלהפך: היישום החלקי גורם לתחושות של חוסר מיצוי והישגים חלקיים. בכל מקרה, ליישום החלקי נלווית תפיסה מסויגת שניתן לשער שאינה מעודדת תהליכים של העמקה והרחבה באופן יישום התוכנית.

עדות נוספת לכך שהיישום החלקי איננו רק יישום מודולרי בחלק מהימים או בחלק מהכיתות, ניתן לראות מהערכת מעגלי ההשפעה של התוכנית מחוץ לבית הספר כפי שמופיע בתרשים:

מתרשים זה, כמו מהתרשים הקודם, ניתן ללמוד כי **היישום החלקי הינו מצומצם יותר לא רק במסגרות היישום שלו, אלא בתפיסת התהודה ובהשפעה שלו**. הפער בתפיסות בין המיישמים באופן מלא לאלו שמיישמים באופן חלקי גדול יותר בקרב המנהלים בהשוואה למורים. הדבר עשוי להצביע על כך **שבחירה של מנהלים ביישום החלקי הולכת יד ביד עם רמות נמוכות באופן משמעותי של אמון בתכנית ומגויסות אליה**.

שעת היישום של התוכנית

התוכנית שיר של יום אמורה לפתוח את יום הלימודים, זאת משום שאחת המטרות המרכזיות של התוכנית הינה לפתוח את היום באווירה נעימה ורגועה. הפתיחה הרגועה באמצעות השיר אמורה להפוך את המעבר מהבית לבית הספר לנינוח וחלק יותר. בנוסף, קיימת ציפייה כי לפתיחה באווירה רגועה יש פוטנציאל להשפיע לחיוב על המשך יום הלימודים.

המנהלים נשאלו באיזו שעה במהלך יום הלימודים מיושמת התוכנית, ורובם (78%) ציינו כי התוכנית מיושמת בתחילתו של יום הלימודים. גם בקרב המיישמים יישום חלקי הרוב (70%) ציינו כי התוכנית מיושמת בתחילת היום.

בראיונות נעשה ניסיון לעמוד על הגורמים לבחירה בשעת לימודים שונה באותם מקרים בהם התוכנית לא מיושמת בתחילת היום.

ראשית, מתן דרגות חופש למורים בשעת היישום נתפס כחלק מתהליך הרתימה והשכנוע בהצטרפות לתוכנית, שנועד להתמודד עם חששות ביחס לתכנית, כדברי אחת המנהלות:

"גם אני, אם הייתי באה ואומרת להם אתם צריכות לעשות זאת בבוקר התכנית היתה נכשלת".

סיבה מרכזית שהועלתה בקרב אלו שאינם מיישמים בתחילת יום הלימודים היא קיומן של מסגרות ותוכניות אחרות בשעת הבוקר, שהבולטת בהן היא התפילה, וכדברי מנהל בבית ספר ממלכתי דתי:

" זה לא מעשי אצלנו גם בגלל התפילה "

גם מורה בבית ספר תל"י המיישמת את הפעילות בכיתה ציינה:

"אנחנו בית ספר של הממלכתי, אבל מתקיימת בו תפילה, אז אנחנו חצי שעה בבוקר מתפללים,

לכן אנחנו לא יכולים להתחיל עם זה בבוקר"

לצד התפילה, מתקיימות בבתי הספר תוכניות נוספות כקריאת בוקר, ה"מתחרות" עם התוכנית שיר של יום על משבצת הפתיחה של יום הלימודים.

אופן יישום התוכנית

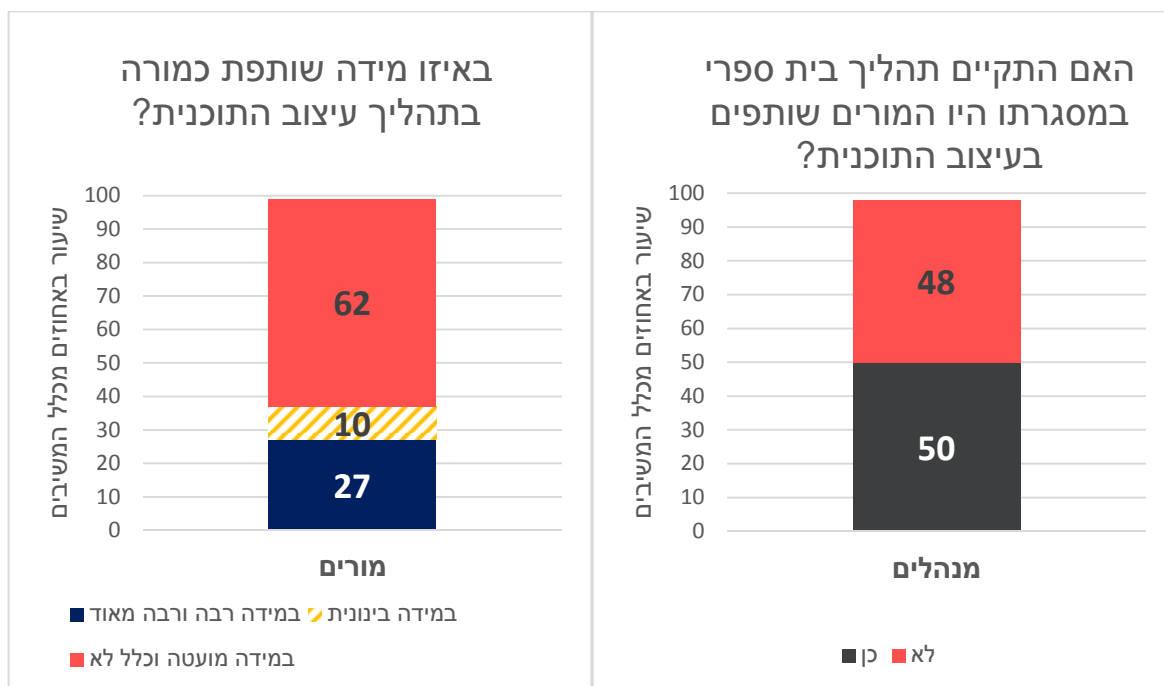
לאחר שנידונה השאלה העקרונית של עצם היישום, ינותחו להלן סוגיות הנוגעות לאופן בו התוכנית מיושמת בבתי הספר. פרק זה חולק לארבעה תתי פרקים: השירה, השיח הכיתתי, ארוחת הבוקר והיישום הבין-תחומי של התוכנית.

א. השירה

לגבי השירה, ההערכה עסקה בארבעה מרכיבים: אופן בחירת השירים, מאפייני רשימת השירים הבית ספרית (מספר השירים, סוג השירים וכדומה), אופן ההשמעה של השירים בבית הספר וחויית השירה מנקודת מבטם של המורים ושל התלמידים.

בחירת השירים:

המנהלים נשאלו אם התקיים תהליך בית ספרי שבמסגרתו המורים שותפו בעיצוב התוכנית. רק 50% מהמנהלים טענו שהתקיים תהליך כזה. המורים שמיישמים את התוכנית בכיתתם נשאלו באיזו מידה הם שותפו כמורים בתהליך עיצוב התוכנית – רק 27% השיבו שהיו שותפים במידה רבה בעיצוב התוכנית, כפי שניתן לראות בשני התרשימים הבאים:

בעוד שבבתי ספר בהם היישום היה מלא, דיווחו 63% מהמנהלים כי התקיים תהליך בית ספרי, הרי שבבתי ספר בהם היישום היה חלקי רק ב-36% מהמקרים התקיים תהליך בית ספרי.

גם מהראיונות האיכותניים עולה כי בחלק מבתי הספר לא התקיים תהליך בית ספרי בבחירת השירים, בין היתר עקב אילוצי זמן. ולהלן דברי מנהלת המציינת כי בחרה את השירים בעצמה כיוון שהתוכנית נכנסה באיחור:

"ואז בחרתי את השירים לבד, כי לא היה לי זמן לשתף את כל הצוות, אז בניתי שירון שחילקתי אותו כדי ליצור אחדות בכל בית הספר..."

בבתי ספר אחרים לא התקיים תהליך לשם בחירת השירים כדי לא ליצור התנגדות מצד המורים.

"אבל שאני באה ומראה להם את התוכנית ונותנת להם לבחור ושכל אחת תתאים לכיתה שלה ולכן זה עבד. אם הייתי באה עם כללים ברורים, אף אחת לא הייתה עושה את זה, אני מאמינה"

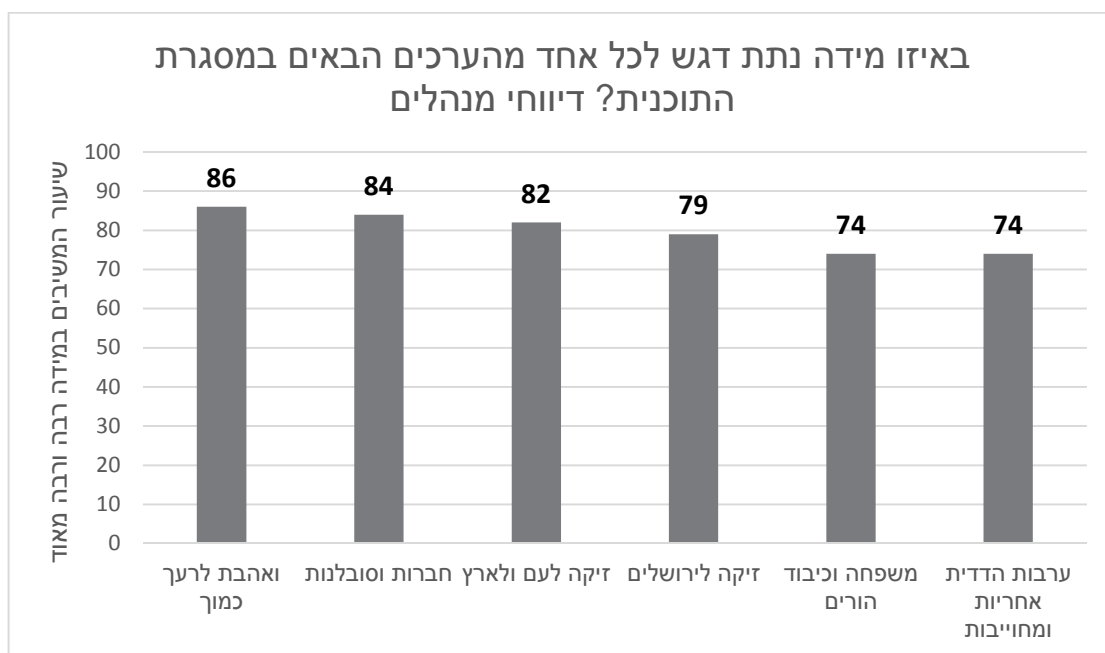
רשימת השירים:

המורים והמנהלים נשאלו לכמה שירים נחשפו התלמידים במסגרת התוכנית מאז שהוחל ביישומה. **ממוצע התשובות של המורים ושל המנהלים היה 15 שירים.** החציון של תשובות המנהלים היה 10 שירים ושל המורים היה 12 שירים. ניתן לראות כי קיימת תמימות דעים בין המורים למנהלים.

באופן טבעי, קיימת שונות בין בתי ספר שבהם מיושמת התוכנית באופן מלא, ששם העידו המנהלים כי התלמידים נחשפו ל-17 שירים בממוצע, ובין בתי ספר שבהם מיושמת התוכנית באופן מלא, אשר בהם

העריכו המנהלים כי התלמידים נחשפו ל 12 שירים בממוצע. הערכות דומות התקבלו בחלוקת המורים לפי רמות היישום (17 ו-11 שירים בממוצע בהתאמה).

המנהלים נשאלו באיזו מידה הם הסתמכו על רשימת השירים שהציע משרד החינוך, **והרוב המוחלט (84%) ציין כי הוא הסתמך במידה רבה על רשימה זו**. בעקבות כך נשאלו המנהלים באיזו מידה הם שמו דגש על כל אחד מהערכים שמופיעים בשירון התוכנית (שלפיהם מתחלקת רשימת השירים) במסגרת התוכנית. להלן תשובותיהם:

ניתן לראות כי כלל הערכים שבבסיס התוכנית נתפסו כמרכזיים בעיני המנהלים. הערכים שנבחרו על ידי המנהלים במידה הרבה ביותר היו ערכי החברות והסובלנות, אחריהם זיקה לעם, לארץ ולירושלים, ובמידה פחותה במקצת - משפחה, ערבות הדדית אחריות ומחויבות.

היו מרואיינים שציינו ערכים נוספים - 70 שנה למדינה, שירי ארץ ישראל, ערכי מפתח הלב ושירי פסטיגל שהתלמידים מכירים.

בראיונות עם המנהלים והמורים צוינו גם השיקולים בבחירת השירים, בין אם נבחרו מתוך חוברת השירים ובין אם לאו. בחלק מבתי הספר בחירת השירים **הותאמה לתכנית הלימודים** ו/או לתפיסה החינוכית והערכית של בית הספר, כך, למשל, נבחרו שירים בהשראת נושאים שנידונו בתוכנית מפתח ה"ב. בבתי ספר אחרים הבחירה הייתה בהתאם **לחגים ומועדים** ו/או **לאירועים בית ספריים**, והיו בתי ספר שהבחירה הותאמה **לנושא השנתי**, כאשר לרוב, השירים נבחרו בהתאמה לערכים שהם מייצגים. כך, למשל, מציינת אחת המנהלות:

"כן, זה גם מותאם תוכן וגם מותאם נושא. אם רוצים ערך מסוים כמו נתינה אז נבחר מהנתינה"

בחלק מבתי הספר בחירת השירים הותאמה גם **לרמת התלמידים**, כפי שמציינת אחת המנהלות:

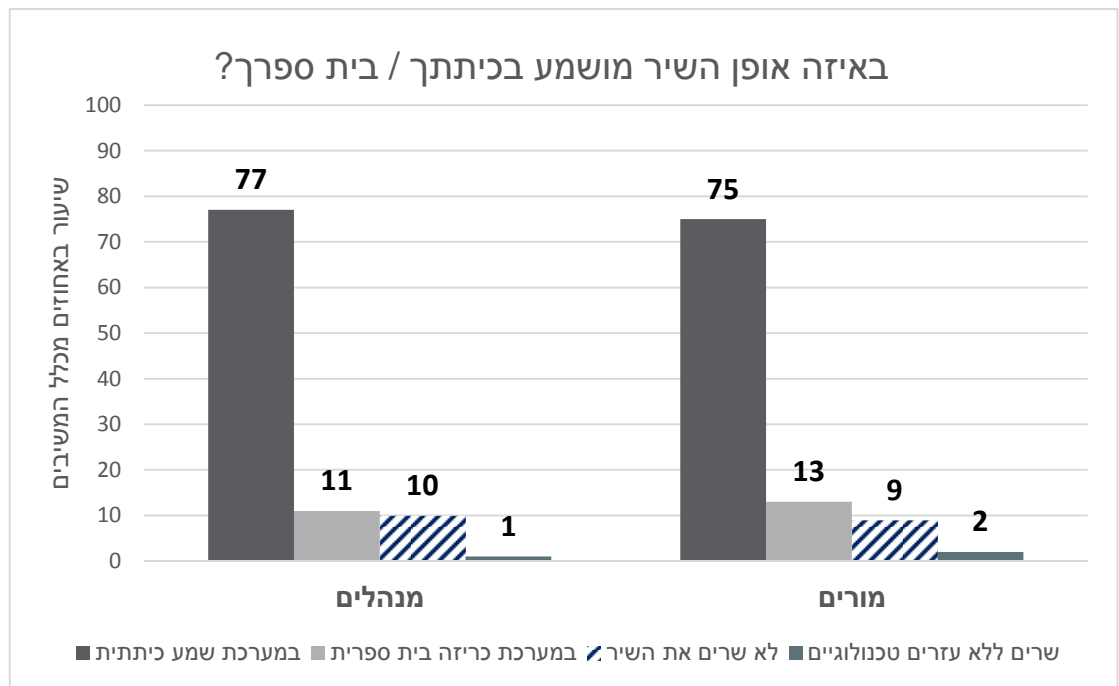
"קודם כול השיקולים הם תוכן היצירות, רמת השפה והתאמתם לגיל. למשל עוזי חיטמן מתאים יותר לקטנים"

השיקול המוזיקלי היה אף הוא חלק ממערך השיקולים בבחירת השירים, כאשר המורה למוזיקה היא זו האחראית על תהליך הבחירה. כך, למשל, מציינת מורה למוזיקה כי השיר נבחר בהתאם לאיכויות הווקאליות שלו:

"מחנכת שלא מתמקדת בזמרה ושירה, היא לא יודעת לבחור את השיר מבחינה ווקאלית, וכאן השיקול דעת המקצועי הוא מאוד חשוב. אני רואה שהמורות שלי דנות אם השיר טוב אחת אומרת זה שיר קשה כי הוא גבוה וכו"

אופן ההשמעה של השירים:

המורים והמנהלים נשאלו לגבי אופן ההשמעה של השירים. הטבלה להלן משקפת את תשובותיהם:

ניתן לראות כי כשלושה רבעים מהמנהלים ומהמורים מציינים כי השיר מושמע **במערכת שמע כיתתית**. קצת יותר מ-10% מציינים כי השיר מושמע במערכת כרטיז בית ספרית, ורק בודדים אומרים כי את השיר שרים ללא עזרים טכנולוגיים. יצוין כי כלל המורים והמנהלים שהשיבו לשאלה זו טענו כי התוכנית מיושמת באופן חלקי בבית ספרם, ובכל זאת כ-10% מהמורים והמנהלים טענו כי כלל לא שרים את השיר – אופציה שלא הוקראה להם והם העלו אותה מיחמתם. לאור דברים שעלו בפרקי המחקר האחרים, ניתן לשער כי מדובר בכאלו שמיישמים את התוכנית בטקסים ובמופעים מיוחדים ולא באופן שגרתי.

גם מהראיונות עם המנהלים והמורים עלה כי במרבית מבתי הספר ההשמעה היא כיתתית, עם זאת היו בתי ספר אשר רואים בהשמעה הבית ספרית ערך המייצר אחדות ותורם לאווירה. כך, למשל, מציינת מנהלת שבבית ספרה מתקיימת השמעה בית ספרית:

"זה הפעלה מרכזית של מערכת שמע, כי זה חייב להיות אחיד, זה צריך להיות אות כמו צלצול בו בזמן לכולם, אחרת זה בלגאן, כי אם זה כיתות סגורות כל כיתה שרה לעצמה אז זה יוצא שיעור מוזיקה אבל לא מקצועי, פה יש את החברותא את הביחד וככה זה צריך להיות"

מנהלת נוספת, ראתה אף היא בחשיבות ההשמעה הבית ספרית, אך טענה כי עקב בעיות טכניות אין באפשרותה לבצע השמעה בית ספרית:

"יש לנו ברקו בכיתות. אין לנו מערכת כריזה בבית הספר, וזה היה מקסים אם הייתי יכולה לשים את זה בתחילת יום או בהפסקות אז אין לנו אפשרות כזו. הלוואי והיה לנו וזה היה יכול לעזור"

לעומתם, ישנם מנהלים הרואים בהשמעה הכיתתית יתרון, כיוון שהמערכת הכיתתית מאפשרת הקרנה של מילות השיר ו/או שילוב נגינה, כפי שמציין אחד המורים:

"אני משמיע ביו-טיוב דרך מערכת שמע כיתתית. זה מסודר טוב ויש לנו מקרן ולפעמים אני גם מנגן"

ברוב בתי הספר ההשמעה במערכת שמע בית ספרית או כיתתית דורשת חיבור לרשת, במקרים שבהם אין חיבור לרשת, אין לבתי הספר אפשרות להשמיע את השיר, כפי שמציינת אחת המנהלות:

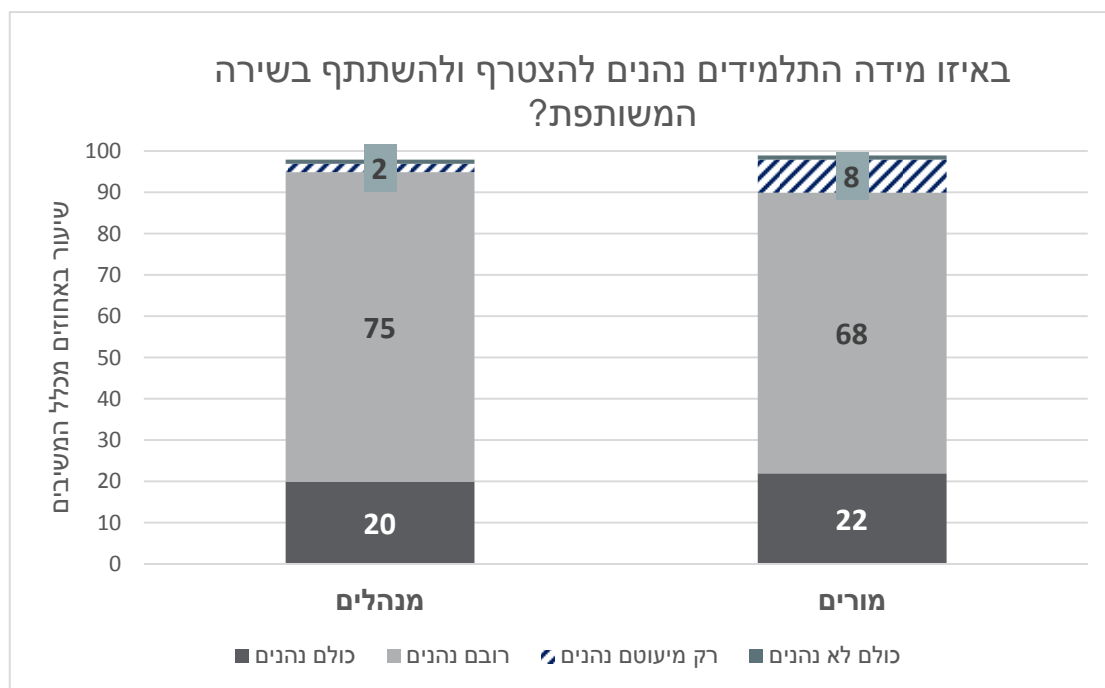
"הקושי הטכני שאם אין אינטרנט מסיבה כלשהי, אין לנו דיסק או טייפ אז אנחנו לא יכולים להשמיע"

מעבר לבעיות חיבור לרשת, ישנם מנהלים המציינים כי היה צורך לשפר את הציוד הטכני של מערכות השמע. כך, למשל, מציינת מנהלת אשר בבית ספרה היה צורך להחליף את הציוד לטובת התוכנית:

לא קיבלנו שום דבר, מה שיש בכיתה זה מה שיש לנו. היינו צריכים כבלים למחשב כי זה שמע, בכמה כיתות החלפנו את הרמקולים כי לא שמעו בהם טוב"

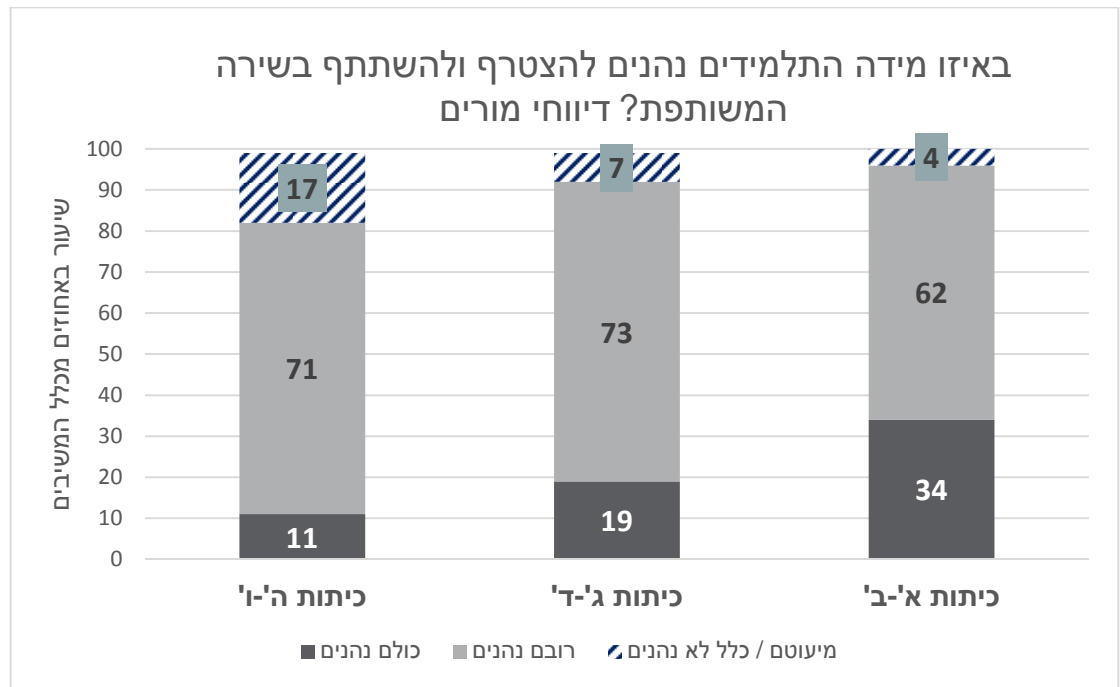
חויית השירה מנקודת המבט של המורים ושל התלמידים:

המורים והמנהלים נשאלו באיזו מידה, לתפיסתם, התלמידים נהנים להצטרף ולהשתתף בשירה המשותפת:

ניתן לראות כי התשובה השכיחה בקרב המורים והמנהלים היא שרוב התלמידים נהנים להצטרף לשירה. 8% מהמורים לעומת רק 2% מהמנהלים מציינים כי רוב התלמידים לא נהנים, ורק אחד אחד בקרב המורים והמנהלים ציינו כי כולם לא נהנים להשתתף בשירה.

ניתן לזהות הבדלים בין שכבות הגיל שאליהם מתייחסים המורים בתשובותיהם:

ניתן לראות כי ככל שעולים בשכבת הגיל בבתי הספר, שיעורים פחותים בקרב מורים מציינים כי כולם נהנים, ויותר מציינים שרק מיעוטם נהנים או שאף אחד מהם לא נהנה.

ומנקודת המבט של המורים שנשאלו באיזו מידה הם חשים בנוח במהלך השירה - כ-87% ציינו שהם חשים בנוח במידה רבה או רבה מאוד. כלומר, הרוב המוחלט חשים בנוח, אך קיים מיעוט של 13% שחשים פחות בנוח במהלך השירה המשותפת. יצוין כי גם בקרב המורים המיישמים את התוכנית ישום חלקי, הרוב (77%) נהנים מהשירה המשותפת.

מהראיונות עם המנהלים והמורים עולה כי התלמידים נהנים לשיר ואף לרקוד, אך זה תלוי במורה המעבירה את הפעילות, כפי שמתארת אחת המנהלות:

"הילדים אוהבים לשיר. רוב הילדים אוהבים לשיר ולרקוד אם המסר של המורה חיובי אז הילדים אוהבים לשיר"

או מורה אחרת המציינת כי האווירה בכיתה שמחה בזמן השיר, אך לא בזמן לימוד תוכני השיר:

"כל עוד שזה לא התוכן הלימודי אז אני מסכימה שזה יהיה תוסס. הם יכולים לקום לרקוד ואפילו לתופף"

גם בשיחות עם התלמידים על אודות התוכנית, שאלנו על האווירה בכיתה במהלך הפעילות. מרבית התלמידים ציינו כי לרוב התלמידים שמחים לשיר:

"רוב הילדים תמיד שמחים לשיר ומתלהבים מזה. רוב התלמידים נהנים מזה ומשתפים פעולה"

חלק מהתלמידים ציינו כי סגנונו המוזיקלי של השיר משפיע על האווירה בכיתה:

"בדרך-כלל שירים שמחים כולם שרים, בשירים שקטים פחות"

עם זאת, היו תלמידים אשר ציינו כי ישנם כאלה החשים **מבוכה לשיר**, ללא קשר לסגנונו המחיקלי של השיר, אך שעם הזמן הם מצליחים להתגבר על כך:

"יש אולי ילדים שקצת מתביישים, אבל בכל זאת שרים, אז זה עוזר לפחד קהל. אני חושבת שילדים נלהבים מזה כי זה מעלה את הביטחון העצמי..."

לעומת זאת, ציינו התלמידים כי לא כולם אוהבים לשיר. לרוב מדובר על תלמידים עם בעיות התנהגות:

"רוב התלמידים כן שמחים לשיר ולהתחיל עם השיר את הבוקר, ויש ילדים שלא מתחברים לשירה זה בדרך כלל כאלה שהם בלגאניסטים."

היו גם תלמידים שציינו שאמנם לא כולם אוהבים לשיר, אך הם **מרוצים מכך שהשירה היא על חשבון הלימודים**:

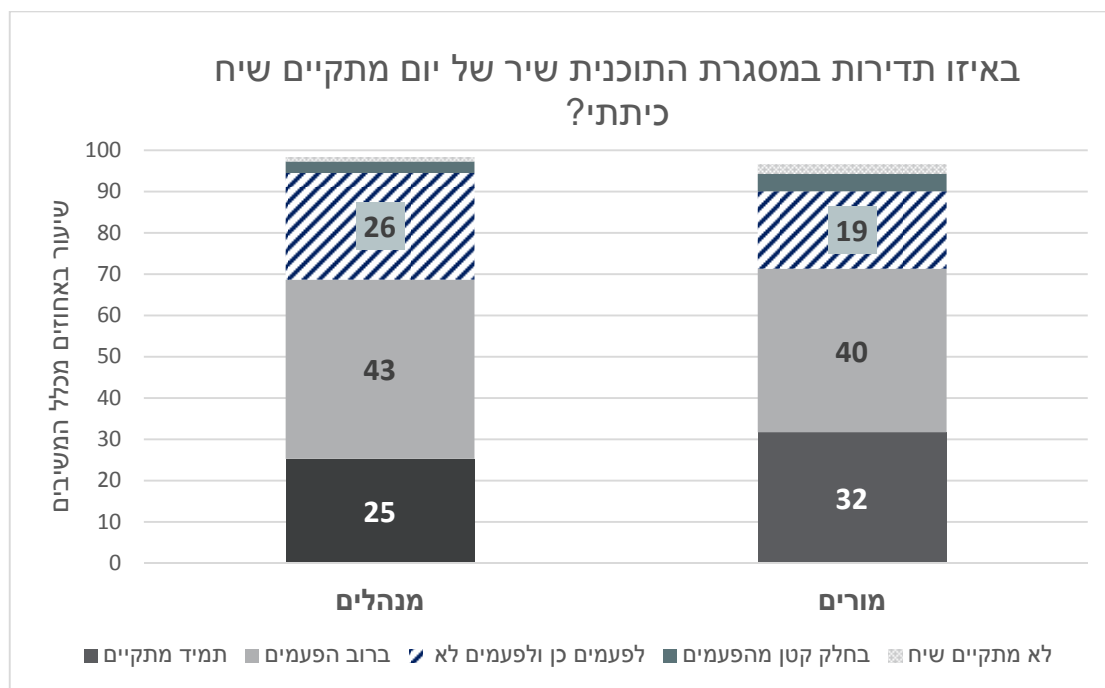
"הילדים לא אוהבים לשיר, הם שמחים שמתבזז להם חלק מהשיעור"

גם בתצפיות שערכנו על הפעילות בתוכנית, ניכר היה **שרוב התלמידים מתחברים לשירה ונהנים לשיר**, מי יותר ומי פחות, בעיקר כשהשירים היו מוכרים להם.

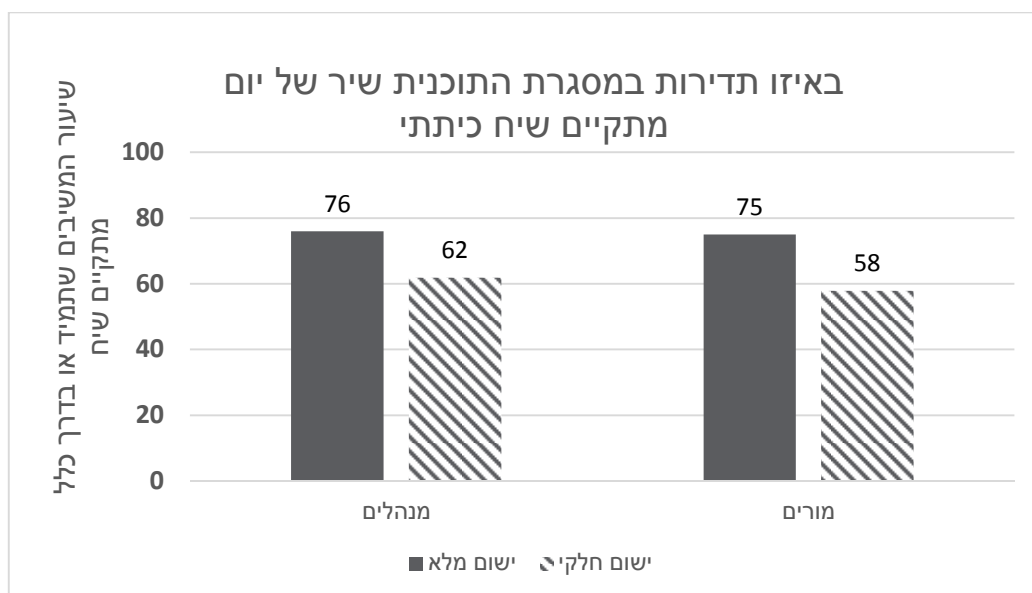
ב. ניהול שיח כיתתי

כוונתם של מובילי התוכנית הייתה שלא להסתפק בשירה כשלעצמה אלא למנף את השיר ליצירת שיח משמעותי בתחילת היום, אשר יעמיק בתוכני השירים וגם ייצר חיבורים בין השירים לעולמם הרגשי של התלמידים.

ביחס לשאלה אם מתקיים בעקבות השיר שיח כיתתי, נתקבלו התשובות הבאות:

מן התרשים ניתן לראות כי כ-70% מהמורים והמנהלים ציינו כי תמיד או ברוב הפעמים מתקיים שיח כיתתי. יצוין כי גם בהקשר זה קיים פער בין המיישמים את התוכנית יישום מלא לאלו המיישמים אותה יישום חלקי, כפי שניתן לראות מהתרשים הבא:

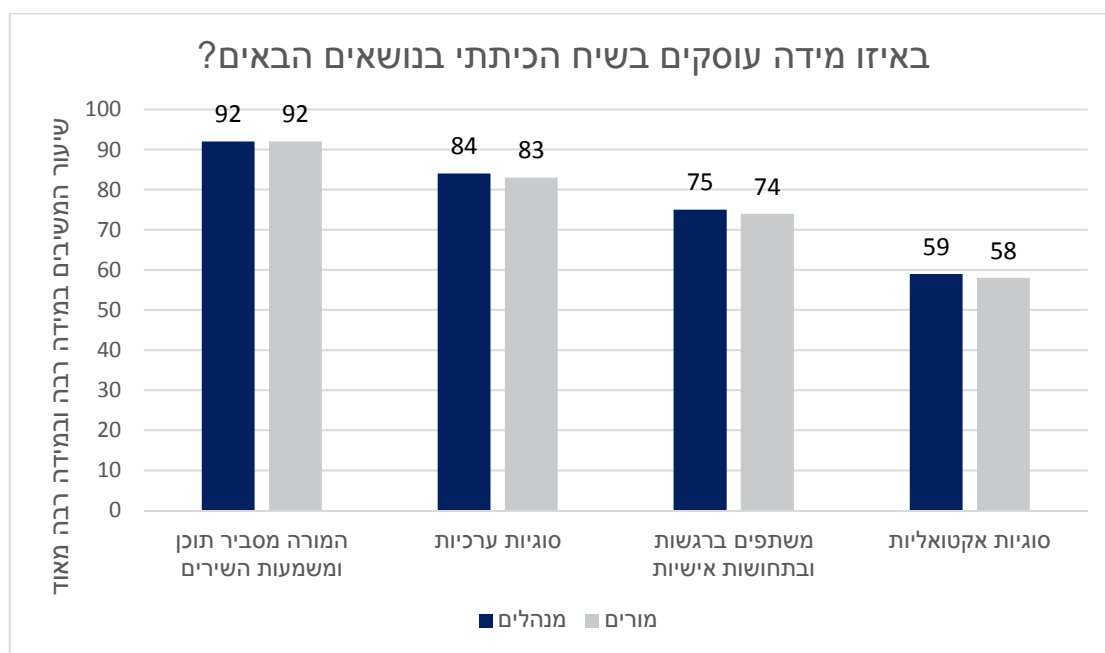

ביחס לשאלה האם כל המורים מנהלים שיח כיתתי, כשליש מהמנהלים ציינו כי כלל המורים בבית ספרם מנהלים שיח כיתתי, כמחצית ציינו כי רוב המורים מנהלים שיח, ו-15% ציינו כי רק מיעוט מהמורים מנחים שיח במסגרת התוכנית. רוב הנימוקים לכך שלא כל המורים משתתפים בדיון, חוזרים, למעשה, על דברים שנאמרו בדיון ביחס ליישום החלקי: חלוקה בין מחנכות ומורות למוזיקה ליתר המורים

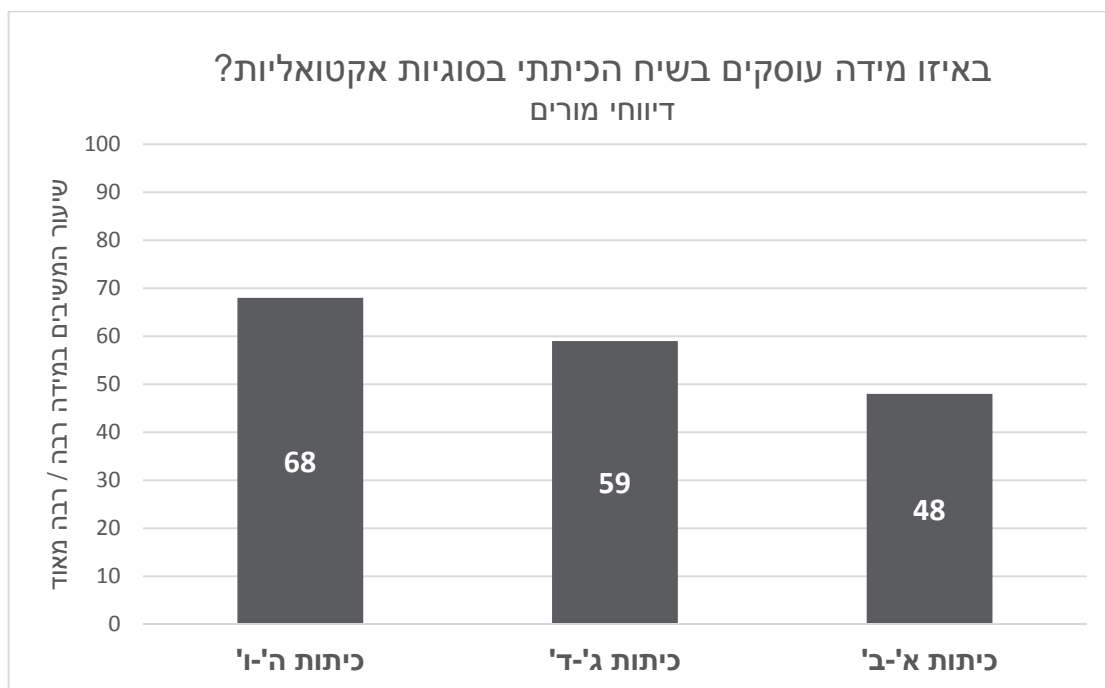
המקצועיים, ההספק של החומר, מורים שעומדים לרשותם רק מעט שעות במערכת, פעילויות נוספות בשעה הראשונה בדגש על בתי ספר דתיים וכדומה.

עוד נשאלו המורים באיזו מידה הם חשים כי הם יודעים איך לייצר שיח משמעותי במסגרת התוכנית. **85% השיבו כי היכולת לניהול שיח משמעותי קיימת אצלם במידה רבה.** בקרב המורים בבתי ספר המיישמים את התוכנית באופן חלקי עלה כי תחושת המסוגלות נמוכה במקצת, אך כי עדיין מדובר בשיעורים גבוהים (73% חשים יכולת לייצר שיח).

סוגיה מרכזית נוספת נוגעת למאפייני השיח הכיתתי כאשר הוא מתקיים. לגבי מאפייני התכנים העולים במהלך השיח נתקבלו התשובות הבאות:

מן התרשים ניתן לראות כי קיים דמיון רב בין המורים לבין המנהלים בתפיסות ביחס לנושאים העולים בשיח. ניתן לראות כי קיימת **בולטות רבה לעיסוק בתוכני השירים ובמשמעותם** (הפן השפתי – לימודי) – למעלה מ-90% מהמורים ומהמנהלים מציינים כי השיח נסוב סביב היבטים אלו. למעלה מ-80% סבורים כי השיח עוסק **בסוגיות ערכיות**. כשלושה רבעים מהמשיבים סבורים שהתלמידים משתפים ברגשות ובתחושות אישיות, ופחות מ-60% מעריכים שהשיח מגיע לעיסוק בסוגיות אקטואליות. ביחס לסוגיות אקטואליות - יצוין כי **קיימת שונות בין המורים** שהתייחסו לכיתות הנמוכות (א'-ב') שבקרבם פחות ממחצית ציינו כי עוסקים בסוגיות אקטואליות, לעומת מורים מכיתות ה'-ו' שכשני שלישים מהם ציינו כי הם עוסקים בסוגיות אקטואליות, כפי שניתן לראות בתרשים הבא:

במסגרת הראיונות עם המנהלים והמורים עלה כי גם כאשר התנהל שיח בעקבות השיר, לא מדובר בשיח רגשי העוסק בחייהם האישיים של התלמידים. מרואיינים רבים ציינו כי **לתוכני השירים השפעה רבה על מאפייני השיח** שנוצר: אחת המורות מציינת, למשל, כי ניהול השיח מתקיים בהתאם למטרות שקבע בית הספר:

"כשעבדנו על ירושלים זה יותר תכנים, כשעבדנו על השונות זה היה יותר רגשי. זה תלוי לאיזה מטרות אנחנו מכוונים בפעילות"

או מורה אחרת המציינת כי מטרת השיח היא **להעביר מסר לתלמידים** העולה מתוך תוכני השיר:

"צריך לשיר גם בגובה העיניים, הכנסנו גם שיר של מוגנות ברשת, זה לא שיר מופת אבל עם מסר, פופולרי אבל התחבר לשבוע מוגנות ברשת"

מורה אחר מציינת כי השיח המתנהל בא **להתחבר לעולמם של הילדים** סביב אירועים במעגל השנה:

"רגשי זה תלוי מאוד בשיר, לדוגמה ביום השואה והזיכרון אז מדברים על השירים, אז אני שואל מי יש לו קרובים שהם ניצולי שואה וכל אחד מדבר על המשפחה שלו"

בנוסף לכך, מציינת אחת המנהלות כי השיח עוסק **בבעיות חברתיות** המתרחשות בבית הספר:

"אז נכנס שיח רגשי... הם יכולים לשוחח על דברים שקרו להם, על הדינמיקה בכיתה, על דברים חברתיים בכיתה, זה יכול להיות גם דברים לא טובים, דברים שקורים בהפסקות בחוגים או בימי הולדת"

מנקודת מבטם של התלמידים, יש כאלו המתייחסים **לאסוציאציות העולות מתוכני השירים כאל ביטוי רגשי**:

"יש ילדים שמספרים למשל על שירי ירושלים, שזה מזכיר להם מקומות בירושלים"

"יש ילדים שמדברים על דברים אישיים. אחד מהילדים פעם סיפר חוויה שהוא יצא לטיול, וזה בעקבות שיר שלמדנו"

מצד שני, תלמידה אחרת סיפרה כי השיח מאפשר לתלמידים **לשתף בחוויה אישית:**

"אנחנו יכולים להעלות נושאים, אנחנו היה לנו דרמה פעם דיברנו על השיר "שוים" וסיפרתי על החרם שעברתי בבית ספר הקודם"

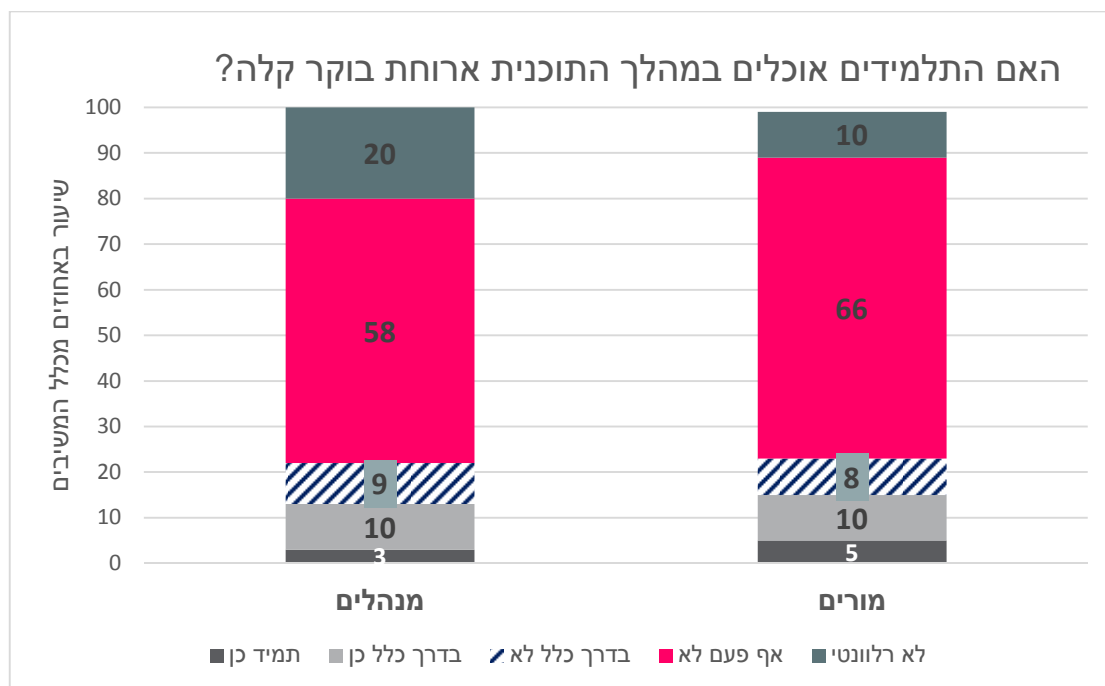
באופן כללי, גם בקרב המורים וגם בקרב התלמידים קיימת שונות באופן שבו הם תופסים את השיח הרגשי. **במקרים לא מעטים השיח הרגשי איננו מגיע לרבדים של חשיפה אישית,** כפי שניתן לראות מהציטוט הבא:

"על אירוע אישי תלמידים לא ידברו כי זה אישי מדי, אבל הם כן יגידו אם הם אוהבים את השיר ולמה הם התחברו"

ג. ארוחת הבוקר הקלה במהלך התוכנית

אחת מהמטרות של התוכנית, גם אם לא המרכזית שבהם, הייתה לשפר את הרגלי האכילה, ובכך לתרום לאיכות הלמידה. זאת לאור ההבנה כי רבים מהתלמידים אינם מספיקים לטעום דבר מה לפני תחילת הלימודים, והדבר מקשה על יכולת הריכוז והתפקוד עד להפסקה של ארוחת הבוקר שבבתי ספר רבים מתרחשת סביב השעה 10:00, כשעתיים לאחר תחילת יום הלימודים. אשר על כן, הכוונה הייתה לאפשר לתלמידים לטעום פרי, חטיף אנרגיה וכדומה במהלך הזמן המוקצה לתוכנית. זאת מתוך חשיבה שהאופי הנינוח יותר של השירה והשיח שבעקבותיה מזמנים הזדמנות לאכילה באווירה טבעית יותר מאשר בשיעור הפרונטלי השגרתי.

כפי שצוין בפרק המטרות, רק מיעוט קטן בקרב המורים והמנהלים (פחות מ-20%), רואה בשיפור הרגלי האכילה מטרה מרכזית של התוכנית, וממילא, הדבר בא לידי ביטוי גם בדיווח על היישום בשטח, כפי שעולה מהתרשים הבא:

מן התרשים ניתן לראות כי פחות מרבע מכלל המורים והמנהלים מדווחים על מתן הזדמנות לארוחת בוקר קלה, גם אם לעיתים רחוקות. הרוב המוחלט טוען כי אף פעם לא ניתנה הזדמנות לארוחה שכזו. יצוין כי 10% מהמורים ו-20% מהמנהלים אף טרחו לציין כי השאלה איננה רלוונטית (אופציה שלא הוקראה להם על ידי המראיין).

בדומה לנתונים הכמותיים, גם בראיונות עם המנהלים והמורים התברר כי במרבית בתי הספר לא ראו לנכון לשלב ארוחת בוקר בתוכנית מסיבות שונות. בחלק מבתי הספר הטענה הייתה **כי מרבית התלמידים מגיעים לבית הספר לאחר שאכלו דבר מה בבית**, ולכן לא בטוח שיש בכך צורך, כפי שמציינת אחת המנהלות:

"אנחנו רוצים לבדוק כמה תלמידים לא אוכלים בבוקר, יש רבים שאוכלים ארוחת בוקר בבית"

לעומת זאת, בחלק מבתי הספר התנגדו לשילוב ארוחה בזמן הפעילות, כפי שמציינת אחת המנהלות, כי אין זה נכון ערכית לשלב אוכל בפעילות:

"אנחנו מלמדים אותם 'אין משיחין בשעת הסעודה', אז פתאום אנחנו מתנגשים עם הערכים שלנו"

או מנהלת אחרת המציינת כי אכילה בזמן פעילות לימודית אינה ראויה:

"לא, ממש לא אוכלים. אני חושבת שזה פסול זה לא חתונה ששרים וילדים אוכלים, זה נוגד את הרציונל של התרבות"

בנוסף לכך, חלק מבתי ספר ציינו כי אכילה בזמן פעילות שירה עלולה להיות **מסוכנת בריאותית**, כפי שמציינת אחת המנהלות:

"שיר של יום זה חטיף או תפוח, אי-אפשר לתת להם לשיר ולאכול כי זה מאוד מסוכן, והסברנו להם שמי שאוכל לא יכול לשיר"

בבתי ספר שבהם התוכנית אינה מיושמת בבקרים, שילוב ארוחת בוקר בזמן הפעילות **לא רלוונטי כלל**:

"אין ארוחת בוקר בבוקר, כי לא תמיד מתחיל בבוקר"

מצד שני בחלק מבתי הספר ידעו להגיד כי ישנם תלמידים המגיעים לבית הספר בבוקר בלי שאכלו דבר מה, ולכן זה **נכון לאפשר להם לאכול בזמן הפעילות**, כפי שמציינת אחת המנהלות:

"יש תלמידים שמגיעים ולא שתו כוס מים אז זה בטוח בריא ועדיף"

יחד עם זאת, אחת המנהלות רואה לנכון **לאפשר גמישות בשילוב ארוחת בוקר** בתוכנית בהתאם לצורכי התלמידים:

"הארוחה צריכה להיות גמישה ולא מחויבת לתוכנית, יכול להיות בערים מסוציו-אקונומי נמוך זה יכול להיות טוב, פה זה קצת אחרת, ולכן פה הפעלנו גמישות בעניין"

בשיחות שערכנו עם התלמידים ובתצפיות על מהלך הפעילות התברר כי ברוב בתי הספר לא משלבים ארוחה קלה בזמן הפעילות בבוקר. בחלק מבתי הספר טענו התלמידים כי הדבר לא אפשרי וגם **אין בכך צורך**:

"לא, אסור לנו. חוץ מזה זו השעה הראשונה, אנחנו לא רעבים"

בבתי ספר ספורים מאפשרים לתלמידים לאכול **דבר מה בריא** בזמן הפעילות, אשר לרוב אינה מתקיימת בבוקר, כפי שמציינת אחת התלמידות:

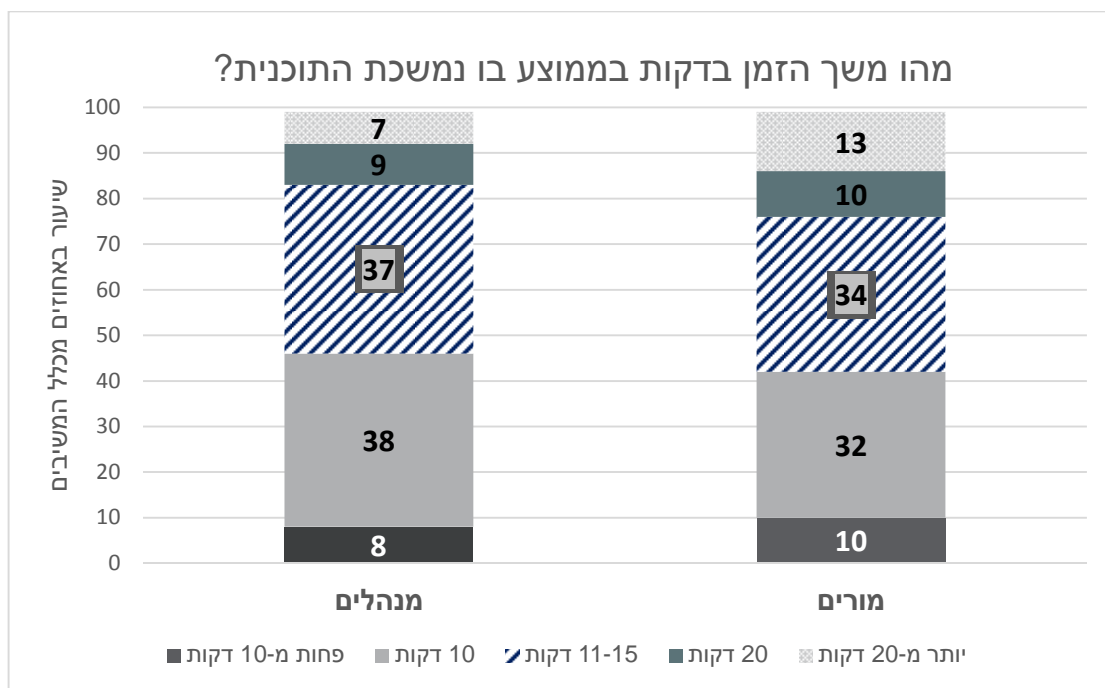
"כן, לפעמים כשזה בעיקר בשעות האחרונות, אבל אוכל בריא כמו סנדוויצ'ים, אבל לא שטויות"

בבתי ספר שבהם לא מתקיימת ארוחה קלה בזמן הפעילות, התלמידים ציינו כי הרעיון המאפשר לאכול בזמן הפעילות בבוקר, נראה להם נכון, כפי שציינה אחת התלמידות:

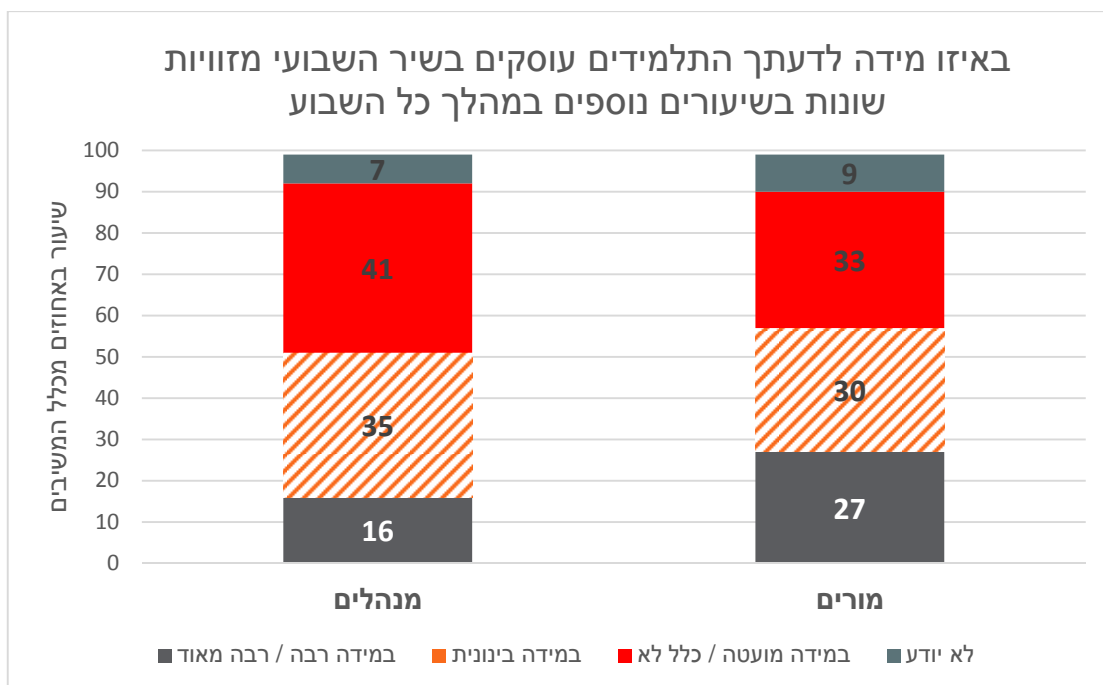
"לדעתי זה גם רעיון טוב בגלל שלא מספיקים בבוקר לאכול ארוחת בוקר. וזה יותר מרענן להתחיל את היום עם שירה ועם אוכל"

ד. היישום הבין-תחומי של התוכנית

תוכנית שיר של יום כשלעצמה היא תוכנית קצרה. משך הזמן הממוצע (בדקות) שבו היא נמשכת הוא לדברי המורים כ-16 דקות ולדברי המנהלים כ-14 דקות. התרשים הבא מציג את התפלגות התשובות ביחס לזמן שהתוכנית נמשכת:

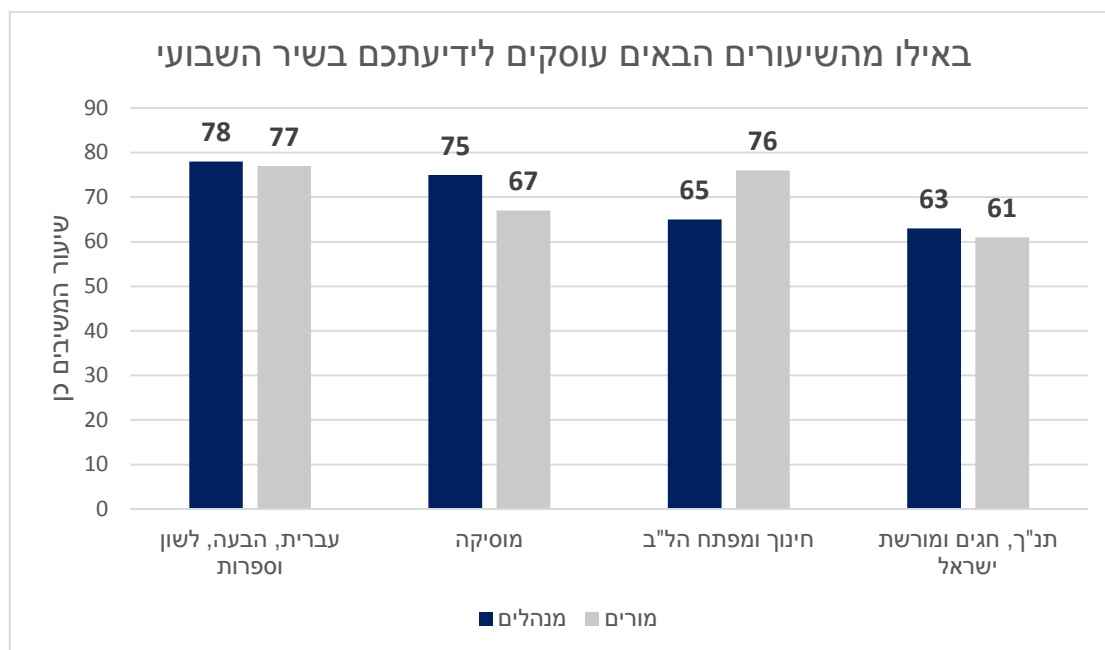

ניתן לראות כי למעלה משלושה רבעים מהמורים והמנהלים ציינו פרקי זמן של עד רבע שעה. ברור שבזמן שכזה לא ניתן למצות את מלוא ההיבטים והתרומה פוטנציאלית של השירה. מובילי התוכנית ראו בשירה ערוץ חווייתי, שניתן לקשר ולשזור אותו בהיבטים רבים נוספים בחיי בית הספר. הסוגיה המרכזית שנבחנה בהקשר זה היא המידה שבה השיר נידון בשיעורים נוספים במהלך יום הלימודים.

מהתרשים ניתן לראות כי רק מיעוט מקרב המורים והמנהלים חושבים כי השיר בה לידי ביטוי במידה רבה בשיעורים נוספים. המנהלים אף יותר ספקנים מהמורים (16% לעומת 27%), ובמיוחד ספקנים המנהלים המיישמים את התוכנית ישום חלקי (רק 8% השיבו במידה רבה/רבה מאוד).

כל אלו שחשבו כי השירים באים לידי ביטוי בשיעורים נוספים ברמה כלשהי (גם אם מועטה), נשאלו באילו מהשיעורים הבאים עוסקים לידיעתם בשיר השבועי:

מהתרשים ניתן לראות כי המורים והמנהלים אשר דיווחו כי השירים באים לידי ביטוי בשיעורים נוספים, סבורים שהשיר השבועי נידון במגוון הקשרים. **ההערכות הגבוהות ביותר ניתנו לשיעורי השפה, והנמוכות ביותר לשיעורי התנ"ך והמורשת.** ביחס לשיעורי מפתח הל"ב – המורים מעריכים יותר מן המנהלים כי השיר נידון במסגרתם, וביחס לשיעורי המזיקה – דווקא המנהלים סבורים יותר מן המורים כי השיר בא לידי ביטוי במסגרתם.

הצד השני של המטבע הוא המידה שבה מנוצל הזמן שמיועד לתוכנית למשימות נוספות. המורים נשאלו איזה אחוז מהזמן של התוכנית מוקצה למשימות כדוגמת טיפול בבעיות משמעת, העברת הודעות או השלמת פערים לימודיים, והרוב המוחלט - כ-80% מהם - **ציינו כי הם אינם מקצים זמן או מקצים זמן מועט ביותר לטיפול בנושאים אלו על חשבון התוכנית.**

מהראיונות עם המנהלים והמורים עולה כי על פי רוב **בתי הספר מתאימים את השירים לתחומי הדעת השונים, מבלי לתת העדפה לתחום דעת מסוים ומבלי לבנות תוכנית לימודים בין-תחומית מראש.** בחלק מבתי הספר המחנכות מעדכנות את המורים המקצועיים בנושאי הלימוד במהלך השבוע שבו נלמד השיר, כפי שמציין אחד המורים:

"כל מחנכת מבררת עם המורים המקצועיים במה להתמקד באותו שבוע"

בבתי ספר אחרים שגם בהם **אין תוכנית סדורה, המורים מחלקים ביניהם את הפעילות השבועית** בהתאם לתכנים ולתחום הדעת, כפי שמציינת אחת המנהלות:

"השבוע לומדים את השיר ירושלים האחרת כי הוא חלק מהטקס. אני מלמדת תרבות ישראלית ב-ג'-ד, ואז המחנכות ילמדו את השיר לפני שאני נכנסת ללמד את השיעור, והשיעור עוסק במקומות של ירושלים"

ויש בתי ספר שבהם כל מורה מחבר את התכנים העולים מהשיר לתחום הדעת שאותו הוא מלמד, כך, למשל, לדברי מנהלת המציינת כי בבית ספרה המורים מחברים את השיר לתחום הדעת שהם מלמדים:

"כשאני מלמדת עכשיו שיר, ויש שם מילים חדשות וחרוזים או תיאורים שמאפיינים את הטבע, ואז המורה למדעים מלמדת את השיר, אז אין מצב שהיא לא תחבר את זה לכך שיש ציפורים נודדות ואנחנו בסתיו"

לעומת זאת, בחלק מבתי הספר המצב הפוך, כך שבחירת השירים מותאמת מלכתחילה לתחומי הדעת, לפי נושאי הלימוד שאותם מעוניינים להעביר, כפי שמציינת אחת המורות:

"כל מורה בוחרת בעצמה, זה השיקול שלה, אתה מתאים לנושאים שאתה רוצה. למשל עוסקים בנושא העליות, אז בוחרים את שיר השיירה או שיר ישראלי ומקשרים את זה לתחומי דעת, שפה ותורה, אני כמחנכת הכיתה מתייחסת למקצועות שאני מלמדת"

מורה אחרת ציינה כי חיברה את התוכנית לתחום החברתי על מנת לפתור בעיות כיתתיות:

"לכן לקחתי את המקום הזה של שיעור שרתמתי אותו לכישורי חיים שבכיתה שלי יש עניינים חברתיים מאוד מורכבים, אז מאוד התחברתי לזה"

יחד עם זאת, היו בתי ספר אשר בנו תוכנית למידה מותאמת לתחומי הדעת השונים, כך, למשל, לדברי אחת המנהלות:

"בוודאי, לכל תלמיד בעקבות התוכנית יצרנו מחברת מילים חדשות וזה נכנס לתחום הבנת הנקרא, לשון וספרות"

כאמור, ישנם בתי ספר הרואים ב"שיר של יום" תוכנית מוזיקלית בלבד, ולכן לא מתקיים חיבור לתחומי דעת אחרים, כפי שמציינת אחת המנהלות:

"אם היית רואה את התוכנית, היית מבין שרק המורה למוזיקה נוגעת בזה"

לעומת זאת, ישנם בתי ספר שאינם מחברים את התוכנית לתחומי דעת אחרים כלל, כיוון שהתוכנית נמצאת בשלב התחלתי, כפי שמציינת אחת המנהלות:

"בשלב הזה של התוכנית אין חיבור לתחומי לימוד אחרים, בהמשך זה אמור לקרות"

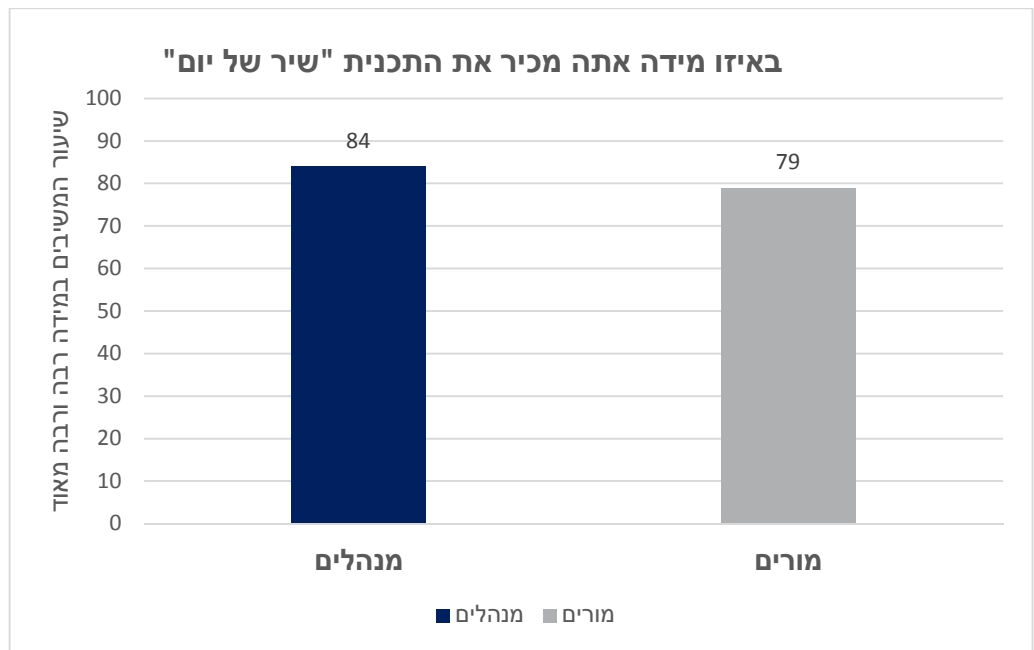
לסיכום פרק היישום ניתן לומר כי השאלה העקרונית ביותר ביחס ליישום התוכנית היא סוגיית היישום החלקי והתפיסות המסויגות שנלוות אליו. בהיבטי היישום הספציפיים קיים דמיון יחסי בין המורים למנהלים באופן היישום ובתפיסות המלוות אותו. השירה עצמה נתפסת כחוויה חיובית, מהנה ותורמת. ניתוח אופני היישום מצביע על שני תחומים שבהם קיים עדיין בנקודת זמן ראשונית זו פער בין תפיסת התוכנית לאופן יישומה בשטח – יישום חלקי של השיח הכיתתי בדגש על ההיבטים הרגשיים שבו, והתייחסות מוגבלת לשיר ולתכניו שלא בשעת יישום התוכנית.

ג. הכשרה, חניכה, ניהול ובקרה

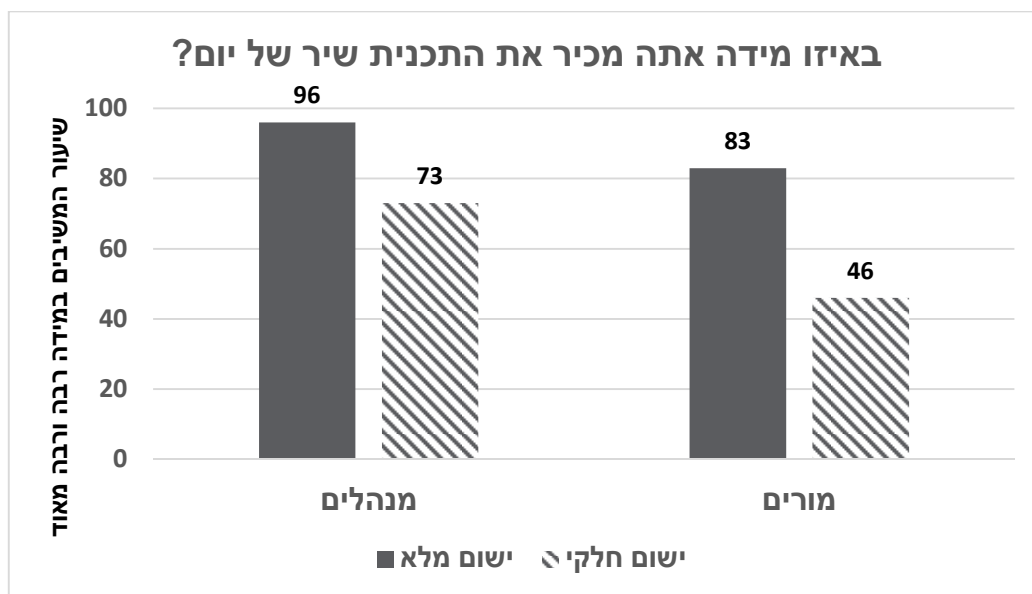
חלק זה עוסק בשאלות של ההכשרה והתמיכה מצד הגורמים המובילים ממשרד החינוך, לצד בחינת האופן שבו התוכנית מנוהלת בבית הספר.

הכשרה וחניכה

נקודת מוצא לבחינת ההכשרה היא השאלה באיזו מידה המורים והמנהלים המיישמים את התוכנית באופן מלא או חלקי מכירים את התוכנית "שיר של יום":

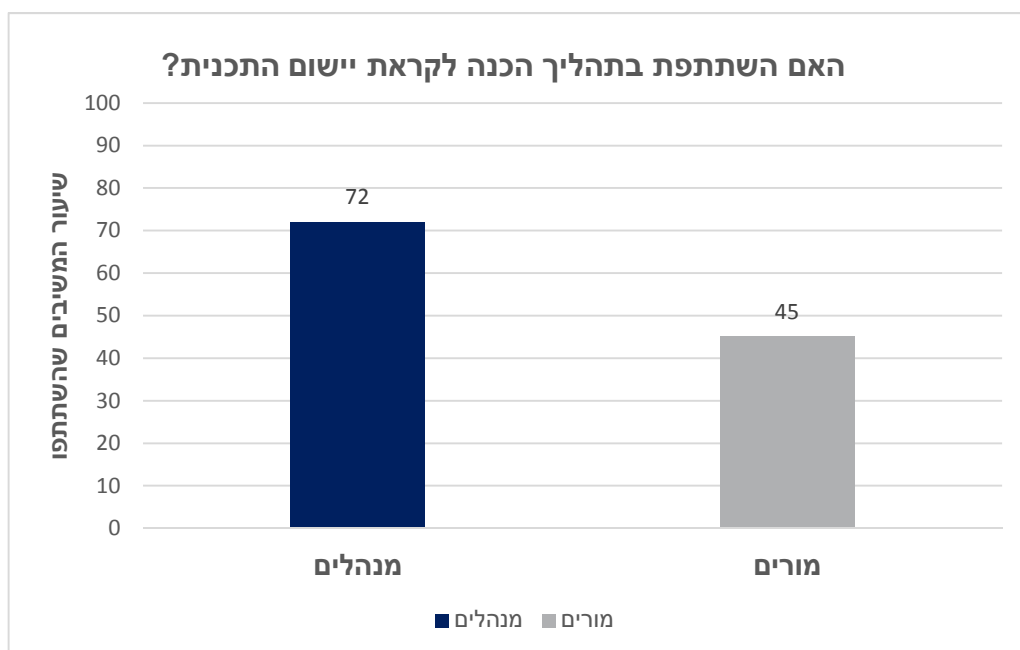

ניתן לראות כי כשלושה רבעים מכלל המורים, ואף יותר מכך בקרב המנהלים, חשים כי הם מכירים את התוכנית במידה רבה. קיים פער ברמת ההיכרות בין המיישמים אותה יישום חלקי לאלו המיישמים אותה יישום מלא, כפי שניתן לראות מהתרשים הבא:

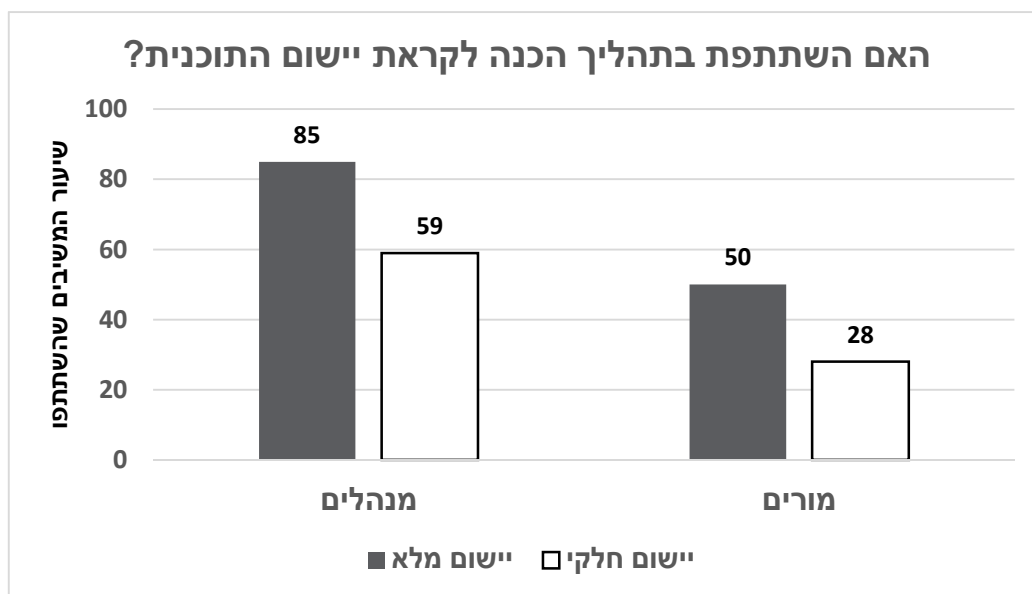

מהתרשים ניתן לראות כי קיים פער משמעותי ברמת ההיכרות עם התוכנית בין המיישמים אותה ישום חלקי למיישמים ישום מלא. הפער מועצם במיוחד בקרב המורים. ייתכן כי ישום חלקי בבית הספר מלווה בכך שהמנהל – גורם מרכזי בחשיפה לתוכנית – משקיע פחות בתיווך ובהסברה על התוכנית למורים בבית ספרו.

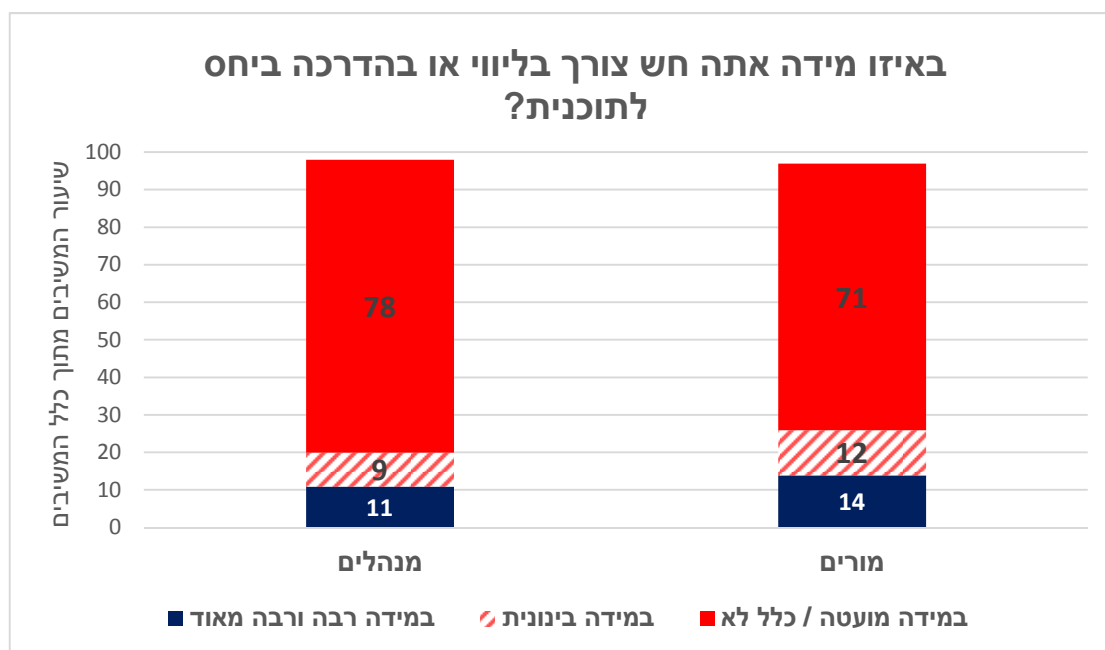
לאור ההשלכות שיש ליישום החלקי על מכלול היבטי התוכנית, והזיקה בין רמת ההיכרות ובין אופן היישום – מלא או חלקי, מתבררת החשיבות של ההסברה על התוכנית, שבה נדון להלן. המורים והמנהלים נשאלו אם הם השתתפו בתהליך הכנה לקראת יישום התוכנית.

ניתן לראות שרוב המנהלים ופחות ממחצית מהמורים השתתפו בתהליך ההכנה לתוכנית. רק 4% מהמורים השתתפו בתהליך הכנה במרכז פסג"ה, והיתר השתתפו בהכנה בית ספרית. קיימת זיקה בין ההשתתפות בהכנה ובין רמת היישום – חלקי או מלא:

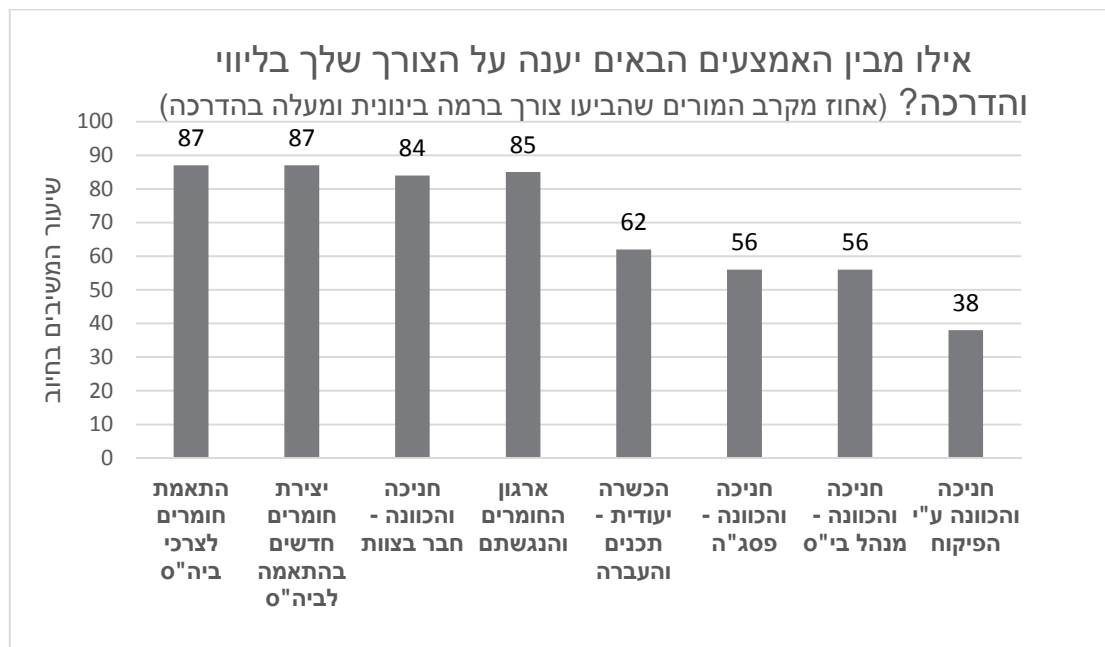
מן התרשים ניתן ללמוד כי רוב המנהלים – כולל אלו שבחרו ליישם את התוכנית באופן חלקי, השתתפו בהכנה. בקרב המורים שיעור אלו שזכו להכנה נמוך הרבה יותר. למרות השיעור הגבוה יחסית של אלו שלא השתתפו בהכנה, רק מעטים מעוניינים לקבל הדרכה בנוגע לתוכנית:

ניתן לראות כי הרוב המוחלט איננו חש כלל צורך בליווי או בהדרכה. גם בקרב אלו שמיישמים יישום חלקי ואינם חשופים לתוכנית, רק כרבע הביעו צורך בליווי או הדרכה במידה רבה מאוד. גם בקרב המורים

והמנהלים שלא השתתפו בהכנה – פחות מ-20% חשים צורך במידה רבה בליווי או בהדרכה ביחס לתוכנית.

בשל מיעוט המשיבים שהביע צורך בהדרכה, לא ניתן למפות מבחינה כמותית את ערוצי ההדרכה מזווית הראייה של המנהלים, ונתמקד בממצאים כפי שהם עולים מזווית הראייה של המורים:

ניתן לראות כי הצורך המרכזי הוא בארגון החומרים, הנגשתם והתאמתם. המודל המועדף לחניכה הוא על ידי מורה עמית מבית הספר שיהיה אחראי לריכוז הנושא.

לגבי המנהלים, בשל מיעוט המשיבים (36) קשה להתייחס להבדלים בין התשובות. ניתן רק לציין כי בעוד שהמורים העדיפו חניכה על ידי עמית מבית הספר על פני חניכה מהפיקוח או הפסג"ה, המנהלים העדיפו חניכה של הפסג"ה או הפיקוח (כ-60%) על פני מנהל עמית שהתנסה ביישום התוכנית (כ-30%).

סוגיה נוספת בהקשר זה מתייחסת לקיומה של הנחיה על ידי נציג מרכז פסג"ה, ותרומת ההנחיה ליישום התוכנית. רק 13% מהמורים קבלו הדרכה – מקיפה או שטחית – מנציג מרכז פסג"ה. מקרב אלו שקבלו הדרכה, 70% ציינו כי היא תרמה להם במידה רבה. לעומתם, 35% מהמנהלים קיבלו הדרכה מקיפה מנציג מרכז פסג"ה, ו-15% קיבלו הדרכה בהיקף מצומצם – סך הכול מחצית מהמיישמים זכו להדרכה מהפסג"ה. מקרב אלו שקיבלו הדרכה, 68% מעריכים כי ההדרכה סייעה להם במידה רבה בהטמעת התוכנית.

בדומה לנתונים הכמותיים, גם בראיונות עם המנהלים והמורים נראה כי במעט מבתי הספר התגלה צורך בליווי, ואין הכוונה לליווי צמוד לאורך כל הדרך, אלא לאיש קשר שאליו ניתן יהיה לפנות בשאלות בעת הצורך. כך, למשל, ציינה אחת המורות:

"אין לנו, הייתי שמחה באיש קשר שיהיה אתנו בקשר אם צריך להעשיר את התוכנית או לעבות אותה"

מנגד, חלק לא מבוטל מבתי הספר טוענים כי אין כלל צורך בליווי אשר עלול ליצור עומס על בתי הספר, ובכך להחטיא את המטרה, כפי שציינה אחת המנהלות:

"אין צורך במטמיע מטעם הפסג"ה, כי אם אני מסתכלת על העומס שיהיה למורות, ועם כל העניין, אם יהיה עוד מטמיע עם עוד פגישות, זה הופך להיות משהו כבד"

בבתי הספר אחרים לא חשים צורך בליווי, כפי שציינה אחת המנהלות:

"אין צורך במלווה של פסג"ה כי המורות יכולות לעשות את זה לבד"

או מורה אשר ציינה כי ניתן להיעזר בלמידת עמיתים ברשתות החברתיות:

"אין, ואני אישית לא מרגישה צורך, יש לי ניסיון בחינוך. ויש גם בפייסבוק שיתופים של מורים שאפשר ללמוד"

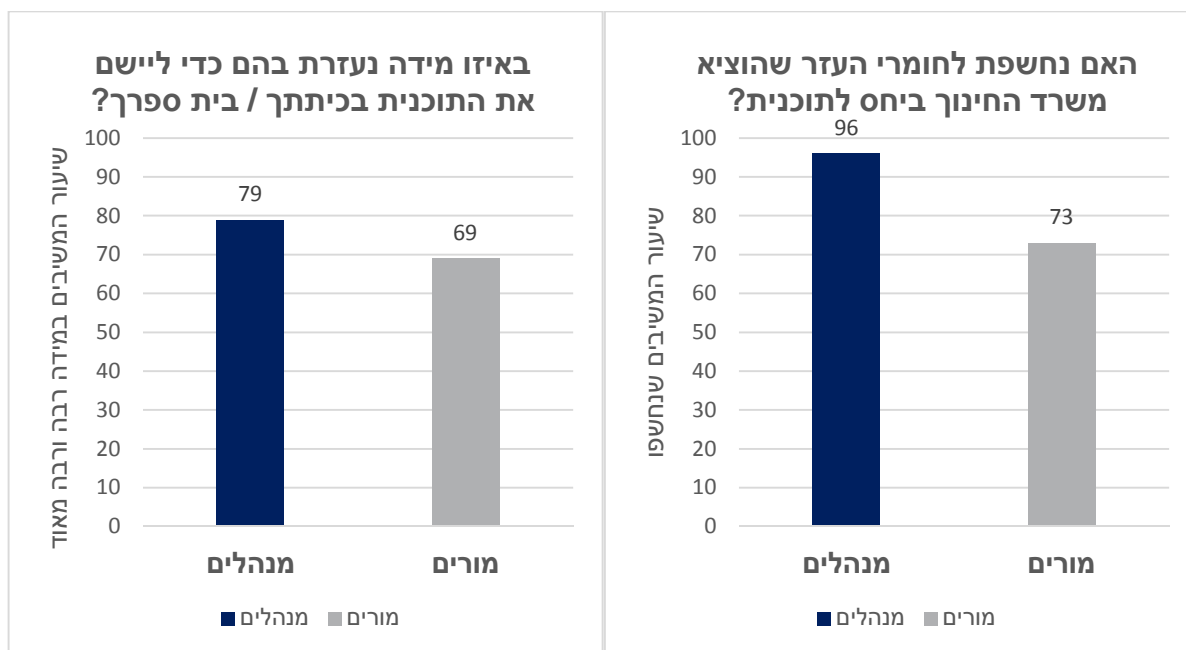
אף שמרבית בתי הספר ציינו כי אינם חשים צורך בליווי בהטמעת התוכנית, הם ציינו כן כי יש צורך בחשיפה ובהיכרות ראשונית עם התוכנית, כפי שציינה אחת המנהלות:

"אני לא מרגישה צורך במטמיע, אני רוצה בחשיפה המשמעותית, שתבוא מישהי שמכירה את התוכנית אבל להפעיל אותה אני לא חושבת שצריך"

עם זאת, חלק מבתי הספר טוענים כי אין כלל צורך בליווי ו/או בהכשרה לתוכנית, כיוון שהמידע בחוברות מספק, כפי שציינה אחת המורות:

"אני אישית לא מרגישה צורך. זה יכול להיות נחמד, אבל אפשר להסתדר בלי הדרכה כי החוברת מאוד מסודרת והיא מספקת בחומר שנשלח"

לתשומת לב רבה ולאזכורים חיוביים זכו עזרים שהנפיק משרד החינוך לליווי התוכנית, ובראשם – השירון. המורים והמנהלים נשאלו אם הם נחשפו לעזרים, ואלה שנחשפו נשאלו באיזו מידה הם נעזרו בהם כדי ליישם את התוכנית:

ניתן לראות כי כמעט כל המנהלים ולמעלה מ-70% מהמורים נחשפו לחומרים. כשני שליש מהמורים שנחשפו, וכשלושת רבעי מהמנהלים שנחשפו, נעזרו בחומרים של משרד החינוך כדי ליישם את התוכנית בכיתתם.

עדות להערכה אשר לה זכו חומרי הדרכה אלו, מצויה בהתייחסות המורים והמנהלים להיגד כי התוכנית היא אוסף של שירים ללא רציונל מארגן. רק 11% מהמורים ו-9% מהמנהלים הסכימו עם אמירה זו, למרות השיעור הגבוה יחסית של כאלו שלא השתתפו בהדרכה. ניתן לראות בכך עדות לתפיסת החומרים שהפיקו מובילי התוכנית כמאורגנים ושיטתיים.

בראינות עם המנהלים והמורים לא עלה צורך בקבלת עזרים להטמעת התוכנית. במרביתם ציינו המרואיינים כי בתי הספר מתוקשבים במידה מספקת ליישום התוכנית. כפי שציינה אחת המנהלות:

"יש לנו מערכת שמע כיתתית בכל כיתה ואין צורך בעוד עזרים"

עם זאת, עלתה החשיבות של חוברת השירים אשר הונפקה על ידי מובילי התוכנית. במובן מסוים, השירון נתפס כביטוי המוחשי לקיומה של התוכנית. מעבר לכך שרוב בתי הספר הסתמכו על רשימת השירים שהוצעה להם, מרבית בתי הספר ציינו כי החוברת המודפסת הכרחית ליישום התוכנית, ולכן רצוי לקבלה מבעוד מועד, כפי שציינה אחת המנהלות:

"משרד החינוך חילק את כל החומר מאוחר מאוד אחרי פסח, אנחנו הדפסנו שירים ואספנו את זה, וזה בעייתי כל הזמן להדפיס"

מרבית בתי הספר ציינו גם כי רצוי שהשירון יגיע בחוברת נייר. בחלק מבתי הספר טענו כי שירון מודפס נגיש יותר לתלמידים, כפי שציינה אחת המנהלות:

"חשוב שיהיה מול העין, כי יותר קל להם ואם רוצים לדבר על השיר אז יש את הטקסט מול העיניים"

בתי ספר אחרים ציינו כי לשירון מודפס יש ערך תרבותי, כפי שציינה אחת המורות:

"שירון זה משהו של פעם, זה גם להוריד מתכון באינטרנט מול ספר ביסול, שיש לך שירון ביד זה משמר את הערך של המילה הכתובה"

או מורה אחרת ציינה כי אף על פי שניתן להשמיע ולהקרין את השירים במדיה, לשירון המודפס יש ערך לשוני:

"לא צריכה את השירים מודפסים כי יש לי את זה במחשב, אבל מה שחשוב בשירון שהוא מנוקד אז הוא כן חשוב"

בחלק מבתי הספר ציינו כי השירון המודפס מאפשר לתלמידים לחבר את הסביבה לתוכנית, כפי שציינה אחת המורות:

"כל ילד קיבל את השירון המודפס היפה, הם שומרים על זה, הם עטפו בשקית, והם לוקחים הביתה ומחזירים, והם משתפים את הבית כך הקהילה שותפה לתוכנית"

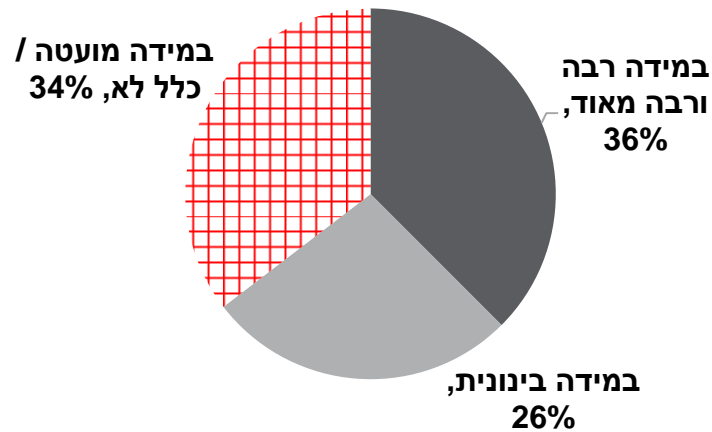
עם זאת, היו בתי ספר אשר טענו כי אין צורך בשירונים מודפסים, כפי שציינה אחת המנהלות:

"אני מאד חסכנית, לא מוציאה נייר סתם, אז אין צורך, ועכשיו שיש שירונים שאנחנו מחלקים ואוספים בסוף הפעילות ויש ילדים שהם גאים שהם זוכרים בעל-פה, אז הם לא רוצים את השירונים אז בסוף שבוע הם כבר מכירים את השיר בעל-פה, ולכן לא צריך שירונים"

ניהול התוכנית

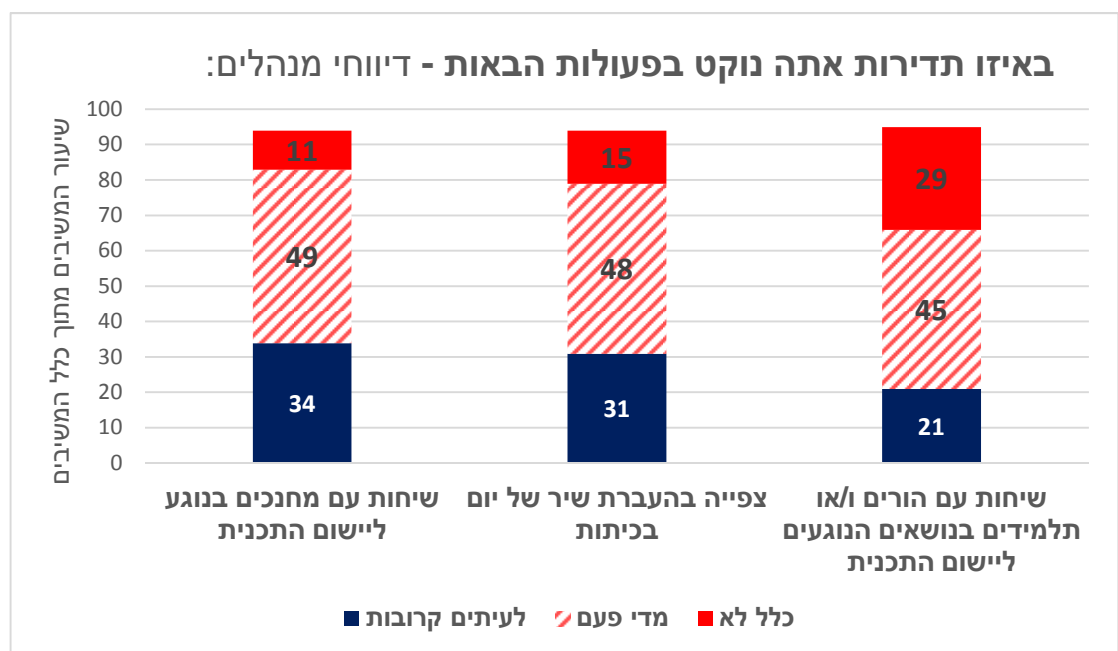
המנהלים נשאלו על המידה והאופן שבו הם מנהלים ומבקרים את ביצוע התוכנית. השאלה הראשונה בהקשר זה בוחנת את קיומם של תהליכי בקרה בית ספריים על התוכנית:

באיזו מידה מתקיים תהליך של בקרה והיזון חוזר על אופן יישום התוכנית בכיתות בבית ספרך? דיווחי מנהלים

מן התרשים ניתן לראות כי פחות מ-40% מציינים כי הם מקיימים במידה רבה תהליכי בקרה, וכשליש מציינים כי הם מקיימים במידה מועטה או כלל לא. גם בנושא זה קיים פער בין המיישמים יישום מלא – ש-50% מדווחים כי הם מקיימים תהליכי בקרה במידה רבה, לבין המיישמים יישום חלקי, ש-22% מהם מדווחים על כך. נראה כי התוכנית איננה נתפסת ככזו המחייבת הקצאת משאבים ניהוליים באופן אינטנסיבי.

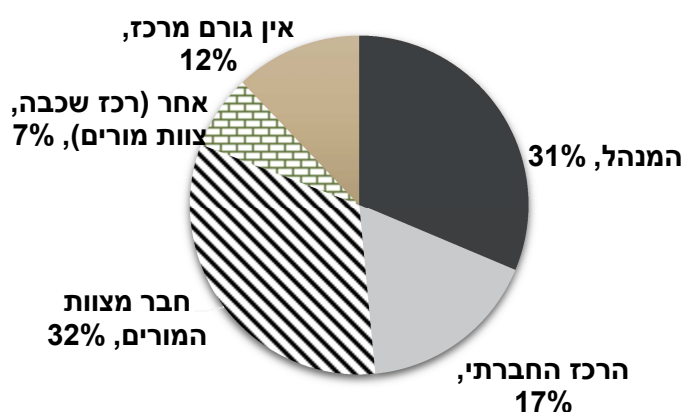
כלל המנהלים, כולל אלו שלא מבצעים תהליכי בקרה, נשאלו לגבי ביצוע שורה של פעולות שמהוות מנגנונים לקבלת תמונת מצב ביחס לנעשה בתוכנית:

ניתן לראות כי הבקרה, ככל שהיא נעשית, כוללת בעיקר שיח עם המחנכים וצפייה בכיתות, ומסתמכת פחות על שיחה עם תלמידים ו/או הורים בנוגע ליישום התוכנית. גם ביחס לדפוסי ניהול ספציפיים אלו נצפו הבדלים משמעותיים בין המיישמים יישום מלא לעומת יישום חלקי (ראה נספח מס' 1).

סוגיה ניהולית מרכזית הינה הגורם שאחראי על ריכוז התוכנית בבית הספר בפועל. המנהלים נשאלו מי מרכז את התוכנית כיום ולהלן תשובותיהם:

מי אחראי על ריכוז התוכנית בבית הספר? דיווחי מנהלים

ניתן לראות כי בכשליש מבתי הספר המנהל עצמו הוא האחראי על ריכוז התוכנית, ובשליש אחר של המקרים מדובר במורה מצוות המורים. רק כ-7% ציינו כי היועצת, רכז השכבה או צוות המורים אחראים לריכוז הנושא. 12% מכלל המנהלים פירטו אפשרויות אחרות לריכוז התוכנית. בעלי התפקידים שעלו בתשובות הפתוחות בשכיחות הגבוהה ביותר היו המורה למחזיקה ורכז המורשת. ביחס לשאלה אם קיים בכלל צורך בבעל תפקיד שכזה, קצת יותר ממחצית מהמנהלים (53%) השיבו בחיוב.

במסגרת הראיונות עם המורים, ביקשנו לראות את המורה האחראי על התוכנית בבית הספר, במידה שהיה כזה, על אף שמובילי התוכנית לא הגדירו את הצורך בתפקיד זה. עם זאת, בלא מעט מבתי הספר ראו לנכון למנות את אחד המורים להוביל את התוכנית. כך, למשל, ציינה אחת המנהלות:

"באמונה שלנו שכל מה שיוצא בבית הספר צריך שיהיה מישהו שיוביל את זה, לכן היא נבחרה"

בחירת המורה האחראי לתוכנית מצביעה על תפיסת התוכנית בבית הספר, כפי שציינה אחת המנהלות אשר הרכזת הפדגוגית היא שאחראית על התוכנית בבית ספרה:

"היא הרכזת הפדגוגית של בית הספר ורכזת שפה, ולכן כל התוכניות בנושא הזה היא מובילה"

אותם"

או מנהלת אחרת אשר ציינה כי הרכזת החברתית אחראית על הטמעת התוכנית:

**"הרכזת תהיה אחראית על יישום שלה, על הביצוע שלה [של התוכנית] בכיתות אם יש קשיים...
בגלל שזו רכזת חברתית. היא כוללת ערך חברתי ולכן היא מתאימה לזה".**

בבתי ספר אחרים מונו לתפקיד מורים אשר זוהו כבעלי יכולות אישיות להוביל תוכנית כזו. כך, למשל, ציינה אחת המנהלות:

**"היא מורה מאוד מאורגנת והיא מורה שזיהינו שהיא מוכנה לקחת תפקידים להמשך ולכן המנהל
סחף אותה לתפקיד..."**

בלא מעט מבתי הספר התוכנית נתפסת כתוכנית השייכת לתחום המוזיקלי ולכן המורה למוזיקה היא זו האחראית על התוכנית בבית הספר, כפי ציינה אחת המנהלות:

"נתתי למורה למוזיקה שהיא אמונה על זה, גם כך את עושה, תתחילי בכיתות שלך..."

או מורה אשר ציינה כי קיבלה את התפקיד בגלל היותה מורה למוזיקה:

"מינו אותי וזהו, כי אני מורה למוזיקה הרבה שנים..."

הבחירה במורה למוזיקה כרכז הובילה באותם בתי ספר לשימת דגש על היבטים מוזיקליים, ולהצפת שיקולים כדוגמת היכולות הווקאליות בגילאים שונים כשיקולים מרכזיים בבחירת השירים בחלק מבתי הספר.

כאמור, היו בתי ספר אשר בחרו במורים למוזיקה כמובילי התוכנית, כאשר כל שאר המורים שותפים ליישומה של התוכנית, אך היו גם בתי ספר אשר הפקידו את יישומה של התוכנית רק בידי המורים למוזיקה. זאת כיוון שבתי ספר אלה תופסים את התוכנית כתוכנית מוזיקלית, ולכן סברו כי המורים למוזיקה יהיו אנשי המקצוע המתאימים ביותר ליישומה, בהיותם בעלי הבנה רחבה בהיבטים מוזיקליים, כגון יכולת שירה, יכולת ווקאלית, היכרות עם סגנונות מוזיקליים ועוד.

לסיכום בחינת המעטפת ההכשרתית והניהולית: התוכנית שיר של יום נתפסת ככזו שאינה מצריכה השקעת תשומות הדרכתיות וניהוליות רבות, אם בכלל. הסיבות לכך יכולות לנוע מתפיסת התוכנית כפשוטה ומובנת מאליה, לזיהוי פעילויות הניהול והבקרה ככאלה הנדרשות רק בתוכניות ה"הישגיות" יותר שבמערכת החינוך, לתחושת העומס וריבוי התוכניות שבית הספר נדרש אליהן ואולי אף לדרגות החופש הגבוהות שמאפשר משרד החינוך באופן יישום התוכנית. יחד עם זאת, ניתן לראות שלבחירה באופן ניהול וריכוז מסוים השלכות על הגוון ועל הדגשים שיהיו לתוכנית, לדוגמה הפרשנות והדגשים שמאפיינים את המורים למוזיקה המרכזים את התוכנית.

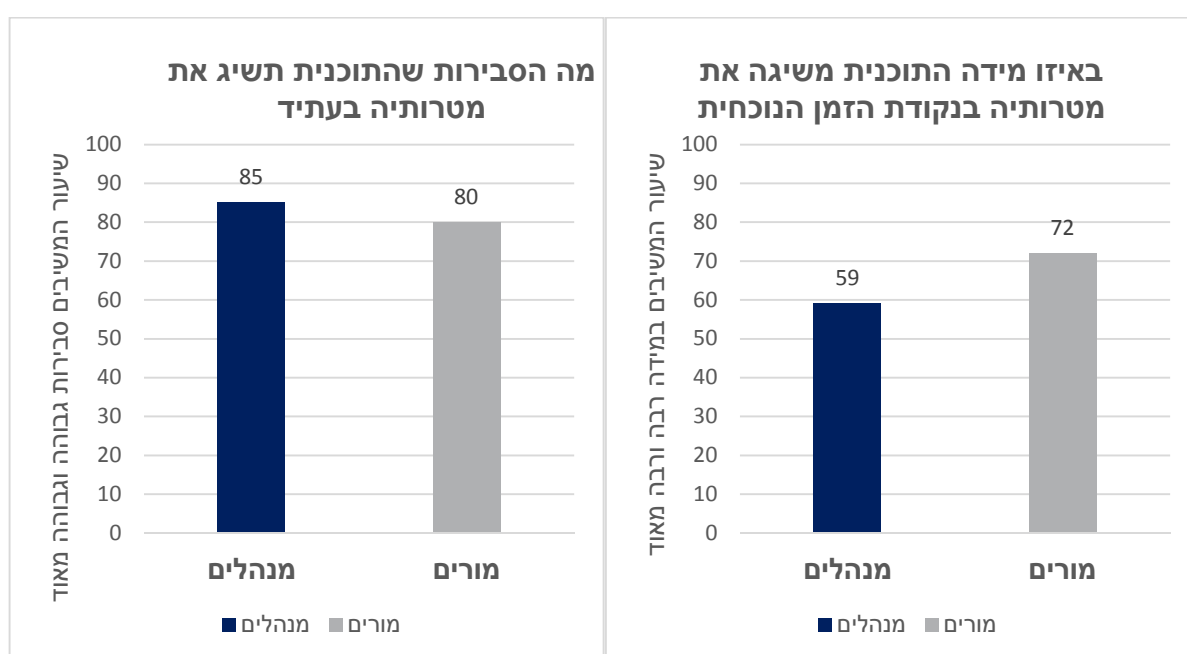
מצד משרד החינוך, ניתן לזהות כי רפרטואר השירים שנבחר והעזרים המלווים אותם – שירון, מערכי שיעור וכדומה, הם אמצעים רבי עוצמה של עיצוב והשפעה על אופן היישום בשטח, וניתן באמצעותם להתוות מדיניות והכוונה מחד גיסא, ולתת ביטוי לשונות ומגוון מאידך גיסא.

ד. תפיסת האפקטיביות של התוכנית

בפרק זה נבחנים היבטים שונים הקשורים לתפיסת האפקטיביות של התוכנית: הערכת העמידה במטרות, שביעות הרצון מהתוכנית, רצון להמשיך בתוכנית, הערכת הפוטנציאל של התוכנית והערכת השלכות התוכנית בממדים שונים.

הערכת העמידה במטרות לתפיסת המרואיינים

המורים והמנהלים נשאלו באיזו מידה התוכנית משיגה את מטרתה בנקודת הזמן הנוכחית, ומה הסבירות שהיא תשיג את מטרותיה בעתיד.

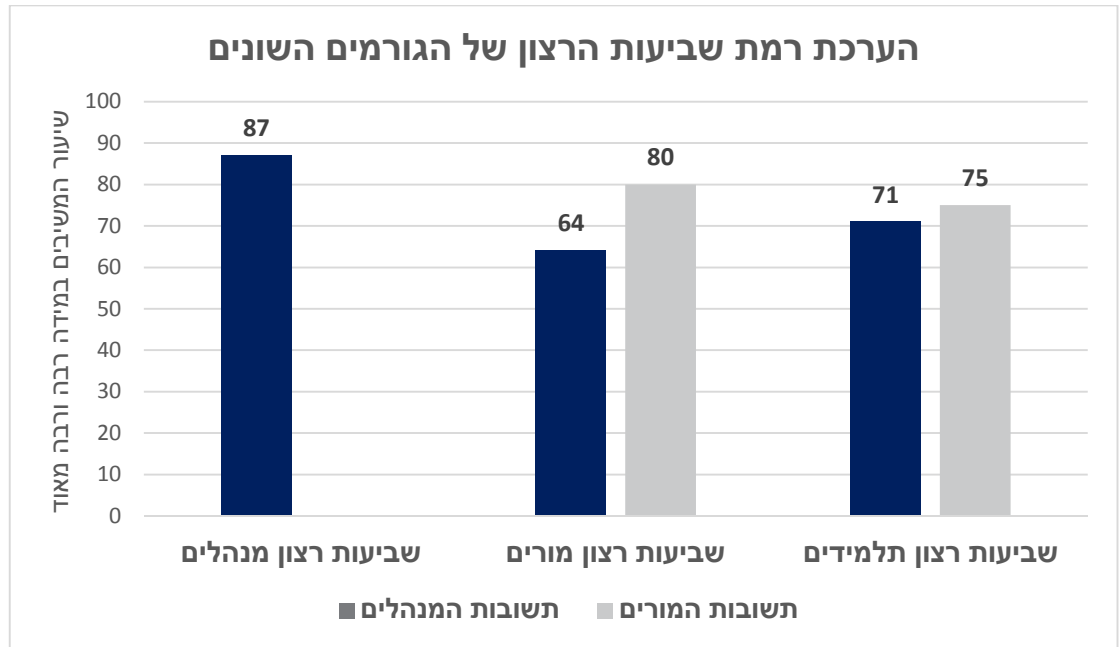

מן התרשים ניתן לראות כי המנהלים ספקנים יותר לגבי השגת המטרות בנקודת הזמן הנוכחית, אולם הם מעריכים בסבירות גבוהה (85%) כי התוכנית תשיג את מטרותיה בעתיד. כפי שצוין בפרק היישום, מורים ומנהלים המיישמים את התוכנית יישום חלקי, ביקורתיים יותר בהשוואה לאלו המיישמים אותה יישום מלא.

ביחס לשאלה מדוע התוכנית אינה משיגה את מטרותיה, העלו המנהלים נימוקים שכבר הזכרו בפרק היישום: השלכות הכניסה למהלך באמצע השנה ובצורה לא מאורגנת, הירתמות חלקית של חלק מצוות ההוראה, ריבוי תוכניות ומיעוט משאבים להשקעה בתוכנית, פערים בהכשרה ובעזרים וחבלי לידה המאפיינים את תחילת ההטמעה. המורים הוסיפו חוסר חיבור של התלמידים לחלק מהשירים בדגש על תלמידי השכבות הגבוהות.

שביעות הרצון מהתוכנית

המנהלים נתבקשו להעריך את שביעות הרצון שלהם, של המורים ושל התלמידים מהתוכנית. המורים נתבקשו להעריך את שביעות רצונם ואת שביעות הרצון של התלמידים. להלן ריכז התשובות:

ניתן לראות כי התפיסה הרווחת של המרואיינים היא כי רוב גדול בקרב המורים, המנהלים, וגם התלמידים שבעי רצון מהתוכנית. רוב מוחלט בקרב המורים והמנהלים דיווחו כי הם שבעי רצון מהתוכנית (80% מהמורים ו-87% מהמנהלים). יותר מ-70% מהמורים והמנהלים מעריכים כי התלמידים שבעי רצון מהתוכנית. הערכת המנהלים לגבי שביעות הרצון של המורים מהתוכנית נמוכה משמעותית מהערכת המורים את עצמם (64% לעומת 70%).

המנהלים המיישמים את התוכנית באופן חלקי, מעריכים את שביעות הרצון של המורים והתלמידים מהתוכנית ברמות נמוכות בהרבה מאלו של המיישמים אותה יישום מלא (77% ביישום מלא לעומת 51% ביישום חלקי ביחס להערכת שביעות הרצון של המורים, ו-87% ביישום מלא לעומת 56% ביישום חלקי ביחס לשביעות הרצון של התלמידים). כמו כן, מורים המעבירים את התוכנית בכיתות הגבוהות (ה' ו') מדווחים על רמת שביעות רצון נמוכה יחסית לממוצע הכללי (65%).

מהסקר הטלפוני ומהראיונות עם המנהלים והמורים ואף מהשיחות עם התלמידים, ניתן לראות כי מרביתם שבעי רצון מהתוכנית, מי ממטרות התוכנית המוצהרות, מי מהתאמת התוכנית לתוכניות הייחודיות של בית הספר ומי מרשימת השירים, מהשירון וממערכי השיעור המלווים את התוכנית. כפי שמציינת אחת המנהלות:

"כל מה שהזכרתי בתוכנית, אני מרוצה מהתוכנית כמו שהיא"

בבתי ספר רבים קישרו בין האפקטיביות ובין העמידה במטרות התוכנית, כפי שציינה אחת המורות:

"התוכנית מצליחה, מצליחה מאוד, בעלת תרומה משמעותית. בפן הרגשי מרגישים את הנינוחות, את הרוגע לפתוח במשהו נעים וחוויתי, וגם במישור הפדגוגי מביט פתיחת אופקים והרחבת הידע. אני מרגישה שאני מצליחה לממש את מטרות התוכנית"

בנוסף לכך, ציינה אחת המנהלות כי התוכנית תורמת לבית הספר בהיבט המשמעותי:

"יש לי מדד אחד, אני לא נותנת למאחרים להיכנס לשירה ואני רואה אצלם את החרטה הגדולה ואני רואה שזה מקטין את שיעור המאחרים. ויש כאלה שעומדות ושרות בצד גם שהן מאחרות"

בבתי ספר אחרים הן המנהלים והן המורים ציינו כי התוכנית יעילה בעיקר בתחום השפה. כך, לדברי אחת המורות שמרכזת את התוכנית:

" אם המחנכות מדברות על מילים זה מרחיב את השפה. כל מיני מילים שלא מכירים, למשל, בשיר אורח, 'פת במלח' אז הם למדו את המילה מה זה פת? הילדים שואלים מה זה פת? כי הם לא מכירים"

במרבית בתי הספר אשר הביעו שביעות רצון מהתוכנית, ציינו כי הרחבה של רפרטואר השירים תעלה את מידת שביעות הרצון. כך, לדברי אחד המורים שציין כי הוספת שירים המוכרים לתלמידים תעלה את שביעות רצונם:

"אני מרוצה מאוד מהתוכנית, אולי להכניס שירים יחסית חדשים כמו "שווים", כמו אביתר בנאי ושוטי הנבואה שהם מכירים מהבית, שירים עם תוכן שיש סיכוי ששמעו בכוכב נולד או ברדיו אז אם אפשר לאזן ולהוסיף שירים, הם היו מתלהבים עוד יותר"

עוד עלה כי הוספת שירים התואמת את העולם התרבותי של בית הספר, תעלה את רמת שביעות הרצון, כפי שמציינת מורה מהממ"ד:

" בגדול הייתי מרוצה, היה חסר לי בתור בית ספר ממ"ד שירים תורניים חדשים כמו ישי ריבו, שיש לו שירים פיוטיים, שיש מה ללמוד ממנו, וזה מה שאני בעצמי הוספתי"

בחלק מבתי הספר אשר הביעו שביעות רצון מהתוכנית, ציינו גם את גורם הזמן כבעייתי. בהקשר זה ציין אחד המנהלים:

"התוכנית מצוינת. הקושי הוא למצוא את הזמן"

בלא מעט מבתי הספר אשר הביעו שביעות רצון מהתוכנית, ציינו כי התוכנית פועלת זמן קצר, ולכן יש לקחת זאת בעירבון מוגבל, כפי שציינה אחת המנהלות:

"אני מרוצה מאוד, אני חושבת שזה לא מספיק זמן לסכם, כי אנחנו פחות מחצי שנה בתוכנית"

גם מהשיחות עם התלמידים ניתן לראות כי מרביתם שבעי רצון מהתוכנית. אחת התלמידות ציינה:

"אני מאוד אוהבת את החוויה של לשיר עם כל הכיתה ולומדים שירים שלא מכירים, וכל אחד מביע דעתו על השיר"

המורים אף הם התייחסו לשביעות רצונם של התלמידים. רוב המשיבים ציינו את ההנאה של התלמידים מהשירה עצמה ואת החווייתיות שבשירה, בהיותה חוויה מרגשת, נעימה ומגבשת. ההנאה מהשירה בלטה כגורם לשביעות רצון הרבה יותר ביחס ליתר מרכיבי התוכנית (הארוחה, השיח, הלמידה). היו שראו בשירים בסיס ליצירת שפה משותפת עם דור ההורים באמצעות השירים שהם מכירים. מרואיינים רבים ציינו את ההפוגה ושבירת השגרה כגורם לשביעות רצונם של התלמידים. מבין מטרות התוכנית ציינו המרואיינים בעיקר את האווירה הנעימה ואת פתיחת יום הלימודים עם חיוך כגורמים לשביעות רצון של התלמידים מהתוכנית.

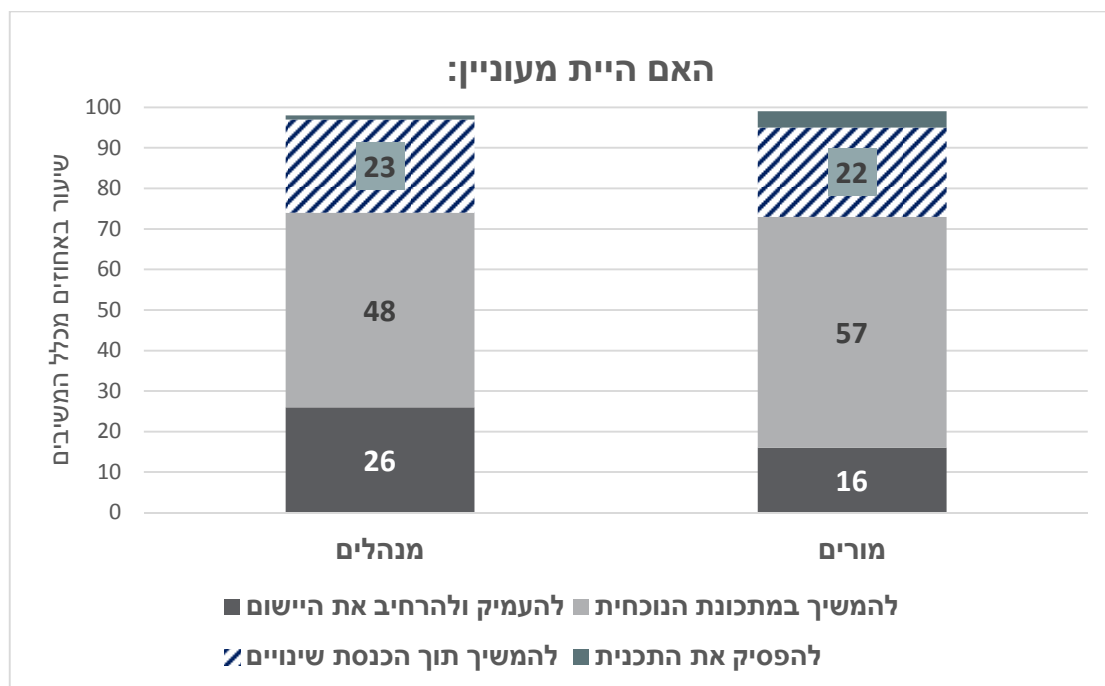
מנגד היו מנהלים ומורים אשר הביעו אי-שביעות רצון מהתוכנית; אי-שביעות הרצון של המנהלים נבעה מכך שרשימת השירים אינה רחבה מספיק, מהתחושה שאין אוטונומיה ביישומה ומאי-בהירות בתהליך ההטמעה. אי-שביעות הרצון של המורים נבעה אף היא מרשימת השירים המוגבלת, אך גם מהעומס בתוכניות המוטלות עליהם, מחוסר חיבור של תלמידים, מחוסר נוחות מהשירה ומתחושה של חוסר מקצועיות. כך, למשל, ציינה אחת המורות:

"עכשיו אנחנו גם זמרות – מורה הוא כל יכול"

המורים ציינו גם את הגורמים לאי-שביעות הרצון של התלמידים, וכאן עלה בעיקר חוסר חיבור של התלמידים לסוג השירים שנבחרו ולתכנים שלהם. בנוסף נטען כי לא כולם נהנים מחוויית השירה (בעיקר בקרב תלמידי כיתות ה'-ו').

הנכונות להמשך התוכנית ותפיסת הקלות והגמישות ביישום

מדד מרכזי להצלחת תוכנית ניסיונית הוא הרצון להמשיך אותה בשנים הבאות. המורים והמנהלים נשאלו האם היו מעוניינים להמשיך בתוכנית, ואלו תשובותיהם:

ניתן לראות כי כמעט כל המורים והמנהלים (כ-95%) מעוניינים להמשיך בתוכנית. הרוב מעוניינים להמשיך בה במתכונת הנוכחית. כרבע מהמנהלים מעוניינים בהרחבתה, ושיעור לא מבוטל בקרב המורים מעוניינים בכך (16%) קצת פחות מרבע מהמורים והמנהלים מעוניינים להכניס בתוכנית שינויים. יצוין כי בקרב המורים המיישמים את התוכנית בכיתות ה' ו-ו' היה שיעור גבוה יחסית מאלה הסבורים שיש להכניס בתוכנית שינויים (31%). זאת לעומת 16% בלבד בקרב מורי כיתות ג' ו-ד' ו-21% בקרב מורי כיתות א' ו-ב'.

המורים והמנהלים שסברו שיש להכניס בתוכנית שינויים נשאלו מהם אותם שינויים. ההצעה הרווחת ביותר בקרב המנהלים הייתה הגדלת הרפרטואר של השירים מבחינת היקף, מגוון וחיבור לעולמם של התלמידים. בנוסף עלו בקשות לגיוון הפעילויות והתכנים כדי למנוע תחושה של חזרתיות, ולהעניק אוטונומיה וגמישות רבה יותר לבתי הספר. המורים המעוניינים בשינוי חזרו על נקודות אלה, אולם ההצעה השכיחה לשינוי שעלתה מהם הייתה לצאת מחוויית המרוץ – להקצות יותר זמן לתוכנית, גם אם במסגרת פחות פעמים בשבוע, להעמיק יותר בכל שיר ולשהות בו וכדומה.

שאלה נוספת הקשורה לשאלת הישימות היא המידה שבה נתפסה התוכנית כקלה וכפשוטה ליישום. הרוב המוחלט – כ-85% מקרב המורים והמנהלים סברו כי התוכנית קלה ופשוטה ליישום במידה רבה. עובדה זו תורמת אף היא לרצון להמשיך ביישום התוכנית, למרות תחושת העומס בתוכניות שעליה דיווחו המורים והמנהלים במגוון הקשרים. עובדה זו אולי קשורה אף לרצון הרווח להמשיך בה במתכונת הנוכחית – שנתפסת כמתכונת שאינה מכבידה על המערכת יתר על המידה.

קלות היישום נמצאה קשורה לשכבת הגיל שבה יושמה התוכנית. 90% ממורי כיתות ג'-ד' חשבו כי התוכנית קלה ופשוטה ליישום לעומת 82% בכיתות א'-ב' ו-83% בכיתות ה'-ו'. נצפו גם פערים בין המיישמים יישום מלא, הסבורים יותר מאלו המיישמים יישום חלקי שהתוכנית קלה ליישום (86% לעומת 78% בקרב המורים ו-90% לעומת 80% בקרב המנהלים).

המנהלים נשאלו באיזו מידה התוכנית מאפשרת להם גמישות באופן יישומה בבית הספר. 74% סברו שהתוכנית מאפשרת להם גמישות במידה רבה. נתון זה איננו כה גבוה בהתחשב במצב בפועל, המלמד על אוטונומיה וגמישות לכאורה בעצם היישום ובאופניו. אולם, ישנם מחזות ובתי ספר שחוו את התוכנית כחלוטה וסגורה, בעיקר בהקשר של רשימת השירים, ומהם עלתה כמה וכמה פעמים הערה ביחס לצורך להעלות את רמת הגמישות של התוכנית, זאת במסגרת השאלות הפתוחות שבמחקר.

בדומה למחקר הכמותי, גם בראיונות המנהלים והמורים הביעו נכונות להמשיך עם התוכנית כפי שהיא היום ובכלל. כך, למשל, ציינה אחת המורות:

"נכון להיום נמשיך באותה מתכונת"

או מורה אחרת אשר ציינה כי אין בכוונתם להפסיק את התוכנית:

"אנחנו מתכוונים להמשיך, אנחנו נהנים, מרבית המורים משתפים פעולה, אין סיבה שלא נמשיך"

ישנם בתי ספר אשר מתכוונים לשלב למידה בין-תחומית, כמתבקש מהתוכנית, כפי שציינה אחת המורות:

"שנה הבאה החשיבה היא לקשר את השירים למפתח הלב. נבנה שני מודלים שיריים שמתחברים לערך החודש, למשל כבוד אז שירים שקשורים לכבוד. ואחד למעגלי יצירות מומלצות של משרד החינוך שהם מאסט, שחייבים ללמד אותם, אז אני כמובילת התוכנית נקשר בין שני המודלים האלה"

בלא מעט מבתי הספר רואים לנכון להפעיל את התוכנית בגמישות המותאמת לבית הספר, כפי שמציינת אחת המנהלות:

"כדי שהתוכנית תצליח, לא לכפות אותה, לגרום לה להיות רלוונטית למורים ולתלמידים"

בחלק מבתי הספר רואים לנכון להתאים את התוכנית לכיתות השונות, כפי שמציין אחד המורים:

"אני חושב שהמודל נכון כמו שהוא כי הוא נותן בסיס, אבל אני עושה התאמה לכל כיתה"

ישנם בתי ספר אשר מתכוונים ליישם את התוכנית מספר פעמים בשבוע בהתאם לצורך, כפי שציינה אחת המורות:

"מבחינת האידאל אפשרי כל יום. יש גמישות מחשבתית לאדם להפעיל שיקול דעת ביום מסוים לא ללמד. יש הרבה רצונות ממשרד החינוך, אז אפשרי גם גמישות, לא הכרחי כל יום, אבל צריך מענה כמה פעמים בשבוע"

בחלק מבתי הספר, מתכוונים להפריד בין השירה לניהול השיח, כדי לא לפגוע בלימודים, כפי שציינה אחת המורות:

"זה בעייתי להתחיל את השיח כל בוקר כי זה גוזל זמן של השיעור ואז יותר נכון שהמורה תבחר את לנהל את השיח מתי שנוח לה. כי אחרת השיעור הראשון הולך"

בבתי ספר שבהם מתקיימת תפילה או תוכנית בוקר אחרת, ציינו כי גם בעתיד לא ניתן יהיה לשלב את הפעילות יחד עם השירה בבוקר, כפי שציינה אחת המנהלות:

"שנה הבאה אני רוצה לשלב גם שחרית בוקר, אנחנו צריכים לבחון איך לתת מקום לכל דבר מבלי שיהיה עומס רב על הבוקר. כבר כיום אנחנו מוצאים עומס בקריאת בוקר ושירת בוקר כל יום. כנראה שלא בכול יום תהיה שירת בוקר"

היו בתי ספר אשר ציינו כי תפיסת המנהל היא זו שתקבע את אופן הטמעת התוכנית, כפי שציינה אחת המנהלות:

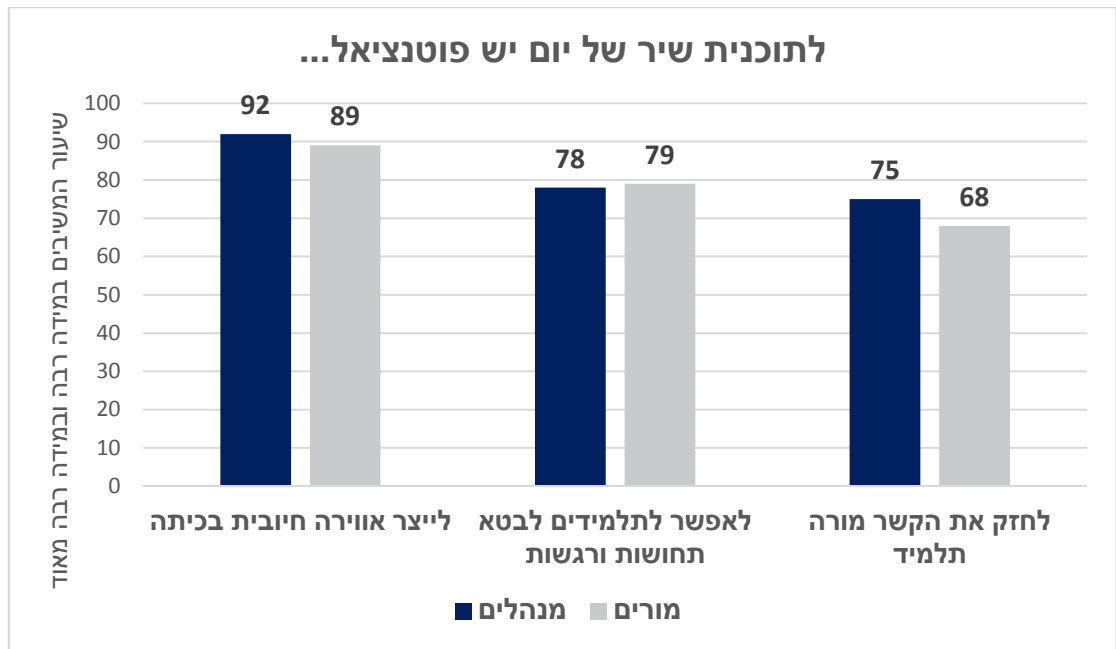
"צריכה להיות מחויבות של מנהל, אם מנהל לא מגדיר את זה בסדר עדיפות, אז היישום יהיה בהתאם, אז זה לא יצליח"

בלא מעט מבתי הספר ראו בהיצע השירים של התוכנית תנאי הכרחי לבניית התוכנית, כפי שציינה אחת המנהלות:

"...בהחלט, כעת התוכנית עד סוף השנה, וכבר בונים את שנת הלימודים הבאה, מחכים לקבל שירים חדשים בכדי לשלב בתוכנית החדשה. ככל שמשרד החינוך יקדים לשלוח שירים לשנה הבאה כך נוכל להכין את התכנים מוקדם יותר. בתחילת השנה הבאה תהיה תוכנית לכול השנה הבאה"

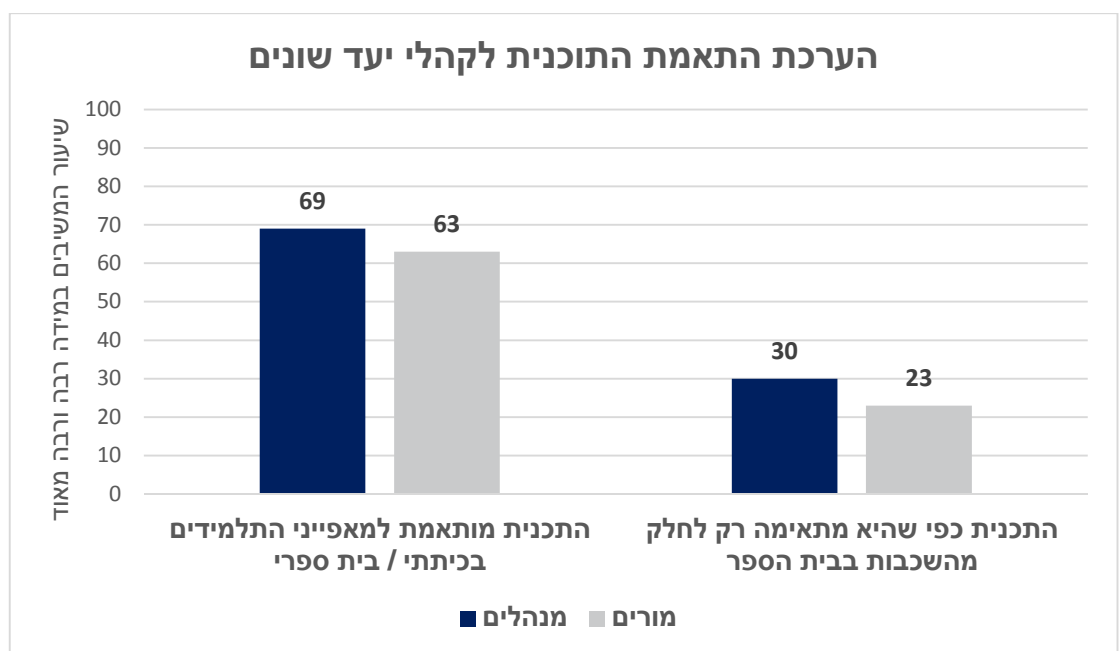
הערכת הפוטנציאל של התוכנית והתאמתה לקהלי יעד שונים

כחלק מבחינת האפקטיביות של התוכנית, ומתוך הבנה כי בנקודת זמן ראשונית זו קשה להעריך את האפקטיביות שלה תוכני בצורה מלאה, נתבקשו המנהלים והמורים להעריך את הפוטנציאל הגלום בתוכנית בהיבטים הרגשיים הבאים:

ניתן לראות כי המורים והמנהלים כאחד מעריכים כי הפוטנציאל לייצר אווירה חיובית בכיתה גבוה ביותר בהשוואה להיבטים הרגשיים האחרים שנבחנו. לגבי חיזוק הקשר בין המורה לתלמיד, המורים ספקנים יותר מהמנהלים, גם אם בסופו של דבר רובם מעריכים קיומו של פוטנציאל גם בהיבט זה. הדבר עולה בקנה אחד עם ההזדהות הגבוהה של המורים והמנהלים עם המטרה "פתיחת יום הלימודים באווירה נעימה ורגועה" בהשוואה למטרות הקשורות לעידוד השיח הרגשי שזכו לרמות הזדהות נמוכות במעט.

סוגיה נוספת הקשורה להערכת הפוטנציאל של התוכנית היא המידה שבה התוכנית נתפסת כמתאימה לכלל קהלי היעד – כלל בתי הספר וכלל השכבות. התרשים הבא כולל התייחסות של המורים והמנהלים להיבטים אלה:

ניתן לראות כי רוב המורים והמנהלים אינם מסכימים עם האמירה כי התוכנית מתאימה רק לחלק מהשכבות (רק 12% מהמורים והמנהלים הסכימו במידה בינונית עם אמירה זו, והרוב הביעו הסכמה במידה נמוכה או התנגדות). פילוח המשיבים לסקר לפי שכבות הגיל הראה כי קיימים כמה הבדלים בתפיסות בין מורים המיישמים את התוכנית בשכבות השונות (ראה נספח מס' 2), כאשר באופן כללי בשכבות הגיל הגבוהות נצפה הקושי הגדול ביותר ביישום, וברמה פחותה דווחו קשיים בהיבט השפתי והמוזיקלי בקרב הכיתות הנמוכות. אולם ברוב הממדים נצפה דמיון בתפיסות ונראה כי העמדה הרווחת היא שהתוכנית מתאימה לכלל שכבות הגיל, למעט ההסתייגויות שצוינו.

עם זאת, הן לגבי סוגיית ההתאמה לגיל הילדים והן לגבי בחינת התאמתה של התוכנית למאפייני התלמידים, עדיין קיים מיעוט לא מבוטל בקרב המרואיינים שמעלה סימני שאלה ביחס להתאמת התוכנית כמות שהיא לכלל התלמידים. בקרב המנהלים המיישמים יישום חלקי, שיעור גבוה יותר (36%) סבורים שהתוכנית מתאימה רק לחלק מהשכבות, ושיעור נמוך יותר (57%) סבורים שהתוכנית מתאימה למאפייני התלמידים בבית הספר, מה שמעיד על היקפים לא מבוטלים של מנהלים החשים חוסר התאמה של התוכנית לבית ספרם באופן כללי ו/או לחלק מהשכבות שבו.

בראיונות עם המנהלים והמורים דנו בסוגיית התאמת התוכנית לשכבות הגיל השונות - האם התוכנית מתאימה לכלל שכבות הגיל או שנדרשת התאמה? במרבית בתי הספר ציינו כי האחידות חשובה ולכן השיר הנלמד הוא לכלל בית הספר, כאשר ההתאמות נעשות בכיתות לפי רמת התלמידים, כפי שציינה אחת המנהלות:

"כל מורה מתאימה את השיר לרמה של הכיתה. המטרה לייצר שיח משותף. אם יש טקס אז אם

השיר נחמד באותו חודש יושר על ידי תלמידי בית הספר, אז ניצור שפה מוזיקלית זהה"

עם זאת, היו בתי ספר לא מעטים אשר ציינו כי יש צורך להתאים את השירים לרמת התלמידים הן מבחינת המילים והן מבחינת המחיקה, כפי שציינה אחת המורות:

"רוב השירים לא מתאימים לכיתות א' וכיתות ו' כי אי-אפשר להרחיב אותו מבחינה ווקאלית או

מבחינת טקסט כי מה שטוב לקטנים לא מתאים לכיתות ו'. ניסיתי לבחור שיר שיהיה גם וגם,

למשל שיר של אבא בא סבא בא איך אני יכולה לתת אותו לה- ו' הם יצחקו. או שיר ארצנו

הקטנטונת, הוא לא קל מבחינה ווקאלית אז א' יכולים להקשיב ומתחברים לשיר בצורות שונות"

בחלק מבתי הספר לא רואים קושי בהתאמת השיר לכלל התלמידים, אלא דווקא התאמה למורה שאמור להעביר את הפעילות, כפי שציינה אחת המורות:

"אני לא הייתי עושה בחירה בכיתות הייתי נותנת לכל הכיתות, אבל יש מקום לשאול מי אלה

שיעבירו את השירה. לא הייתי משאירה את זה למחנכת, אולי המורה למולדת ובכיתות הנמוכות

היום גם מורה למוזיקה"

בחלק מבתי הספר ציינו כי לא ניתן לבצע התאמה בין הכיתות, כיוון שלא בכל הכיתות ניתן לשלב את התוכנית בלמידה בין-תחומית, כפי שציינה אחת המנהלות:

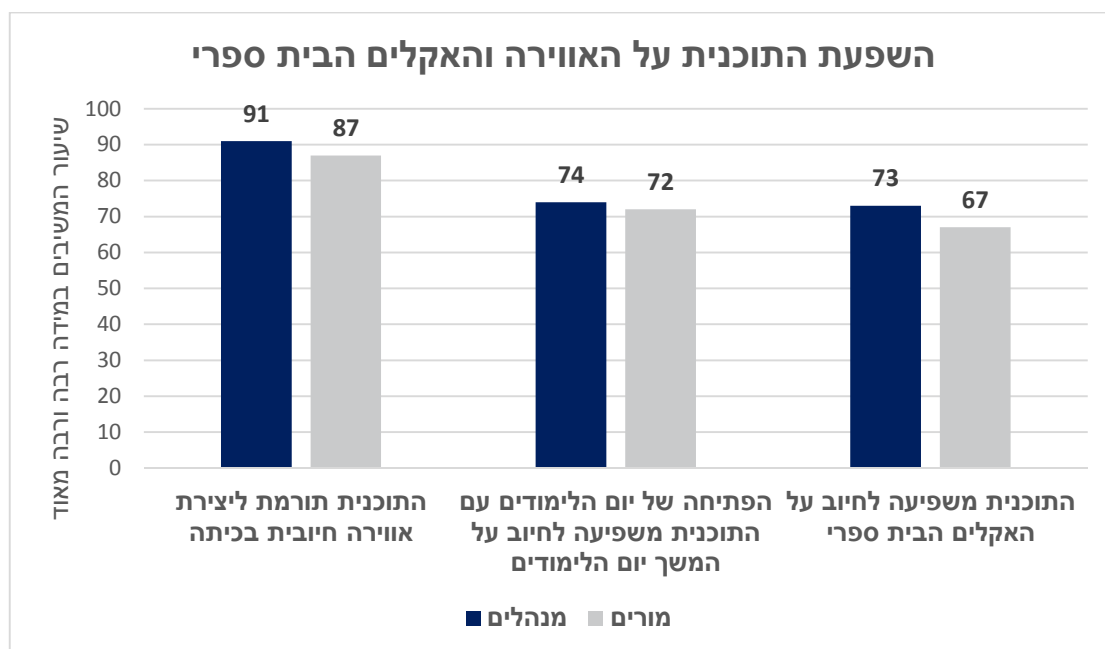
“זו תוכנית יפה שצריך לשלב אותה בין תוכניות שתהיה בינתחומית. פה יש בעיה, אם אתה רוצים שזה יהיה שיר אחד לכל בית הספר, אי-אפשר לחבר את זה לתכנים, כי למשל קטנים לא לומדים גיאוגרפיה או היסטוריה, אם רוצים משהו שיחבר את כל בית הספר, אז צריך לבחור שירים אוניברסליים שיתאימו לכולם.”

בחינת האפקטיביות הנתפסת של התוכנית בנקודת זמן זו

למרות ההסתייגות מהיכולת להעריך את אפקטיביות התוכנית בנקודת זמן ראשונית זו, נבחנו התפיסות ביחס לאפקטיביות שלה בהיבטים שונים. באופן כללי יצוין כי ההערכה החיובית הכללית ביחס לתוכנית מתבטאת גם בהערכת האפקטיביות שלה בממדים השונים. הערכת האפקטיביות תתמקד בארבעה היבטים: ההשפעה על האווירה והאקלים, השלכות בפן הרגשי-חברתי, השלכות בציר התוכני-לימודי והשפעות רחבות מעבר לגבולות התוכנית.

ההשפעה על האווירה והאקלים

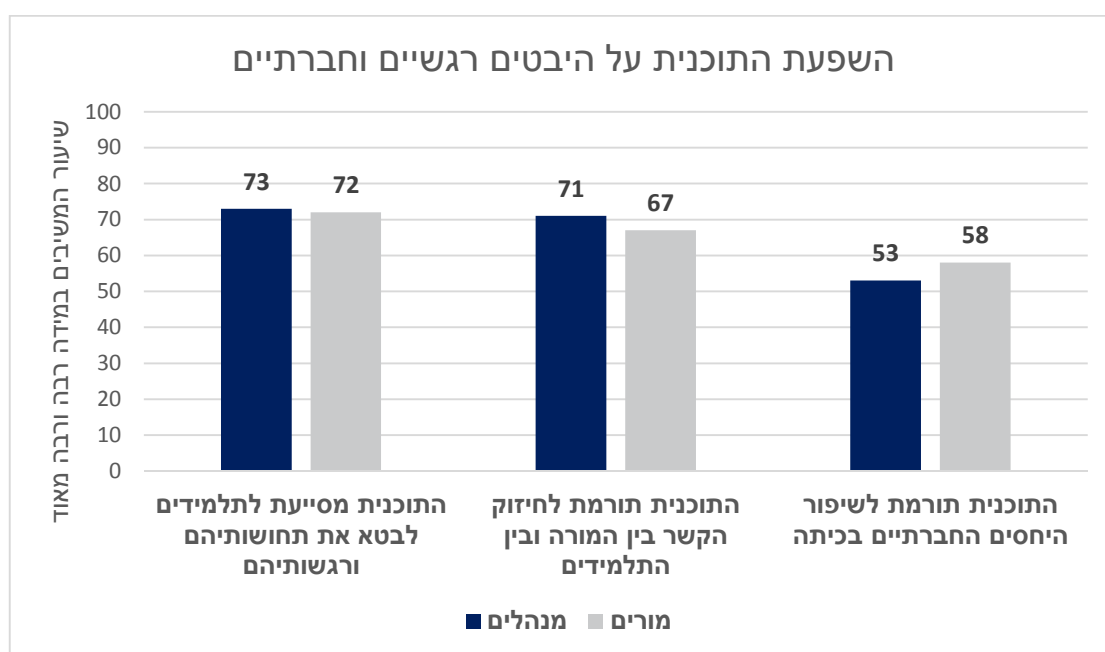
בתרשים הבא מובאות שאלות שעסקו בנושא ההשפעה על האווירה והאקלים הבית ספרי ברמות שונות:

ניתן לראות כי קיימת הסכמה גורפת ביחס ליצירת האווירה החיובית בכיתה. רוב הנשאלים מעריכים באופן חיובי גם את ההשפעה העקיפה והרחבה של התוכנית על המשך יום הלימודים ועל האקלים הבית

ספרי בכללותו, אם כי ברמות נמוכות יותר. המנהלים מעריכים מעט יותר מהמורים את ההשפעה על האקלים הבית ספרי. בשאלות הבוחנות את ההשפעה הרחבה יותר, קיימות הערכות גבוהות יותר בקרב המורים בשכבות הגיל הנמוכות בהשוואה למורים בשכבות הגיל הגבוהות (ראה נספח מס' 2). כמו כן, קיים פער ניכר בין המיישמים את התוכנית יישום מלא, המעריכים באופן חיובי יותר את ההשלכות שלה על האווירה והאקלים הבית ספרי, ובין אלו שבית ספרם מיישם את התוכנית באופן חלקי, אשר מעריכים שהשפעת התוכנית בהיבטים אלה נמוכה יותר (אם כי גם בקרבם הרוב סבורים שהתוכנית משפיעה לחיוב בהיבטים אלה – ראה נספח מס' 1).

השלכות בפן הרגשי-חברתי

ניתן לראות כי רוב המשיבים מזהים תרומה של התוכנית להיבטים הרגשיים-חברתיים. יחד עם זאת, קיים מיעוט לא מבוטל שעדיין אינו רואה את התרומה המשמעותית של התוכנית בהיבטים אלה. הדברים עולים בקנה אחד עם הדיון בניהול השיח הרגשי שהובא לעיל בפרק היישום. גם בממד זה בולטים לחיוב אלו שמיישמים את התוכנית באופן מלא בהשוואה לאלו שמיישמים אותה באופן חלקי (ראה נספח מס' 1).

גם מהראיונות עלתה תרומת התוכנית להיבטים רגשיים, אולם במידה מועטה. הדבר עלה בעיקר בראיונות עם המורים, כיוון שהם אלה המעבירים את הפעילות. במרבית בתי הספר התלמידים אינם נוטים לשתף פרטים על חייהם או על חוויות אישיות שעברו. כפי שציין אחד המורים:

"פחות משהו אישי של הילד עצמו, יותר על המשפחה כמו [שיר] אח-יא-רב, כמו ניצולי שואה או מישהו שיש לו חלל במשפחה ביום הזיכרון וכל אחד דיבר על עצמו"

במקרים בודדים הילדים משתפים על חייהם האישיים, כפי שסיפרה אחת המורות על אחד התלמידים שבחר לשתף את סיפורו האישי בעקבות השיר:

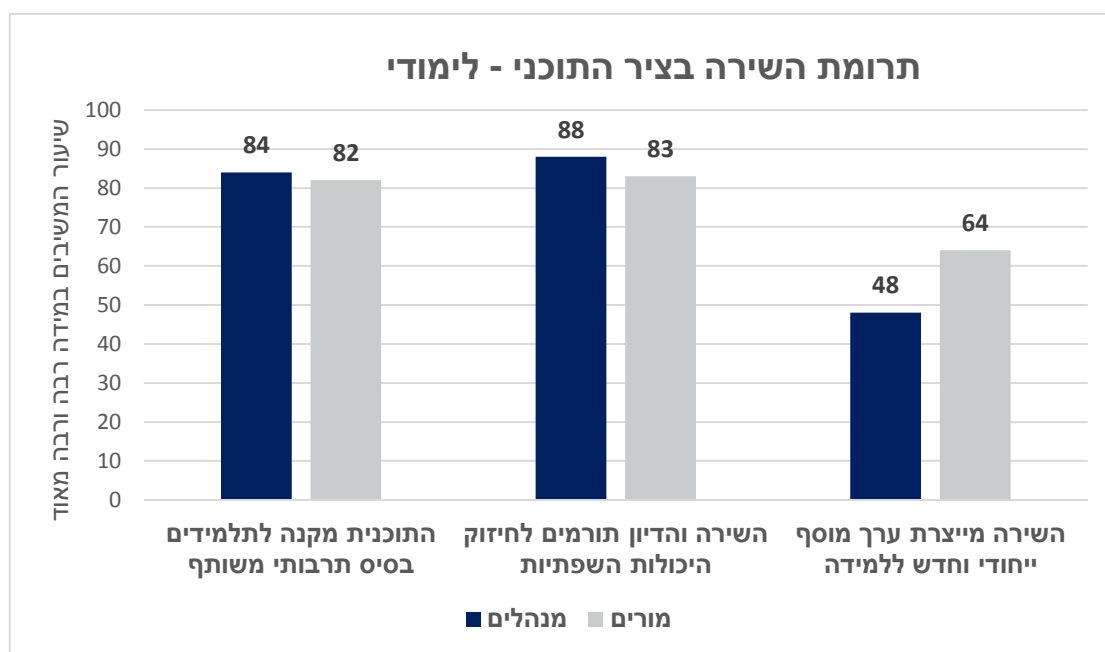
"יש ילד שדיבר על אח שלו שעם צרכים מיוחדים, כי השירה הזו פתחה אותו לשתף את הסיפור האישי שלו, כי סיפרתי על המשורר, למה הוא כתב את השיר? כי יש לו אח כזה, ולכן הוא הרגיש בנוח לשתף על הסיפור שלו"

יש מצבים שבהם התוכנית מעודדת ילדים לספר את סיפורם האישי, אך לא תמיד זה המקום הנכון להתמודד עם זה, כפי שתיארה אחת המנהלות:

"הייתה פעילות על המשפחה שלי. היה ילד שאמר אבא שלי מכה אותי עם חגורה, המורה היתה צריכה להתמודד עם זה, מה היא צריכה להגיד אם זה נכון או שהוא ממציא? לא תמיד עולים רגשות חיוביים"

השלכות בציר התוכני-לימודי:

הדיון בציר התוכני התייחס להערכות לגבי התרומה של השירים לפיתוח היכולות השפתיות, ושל השירה כמי שמייצרת ערך מוסף ייחודי ללמידה. בנוסף נבחנה המידה שבה התוכנית מקנה בסיס תרבותי משותף.

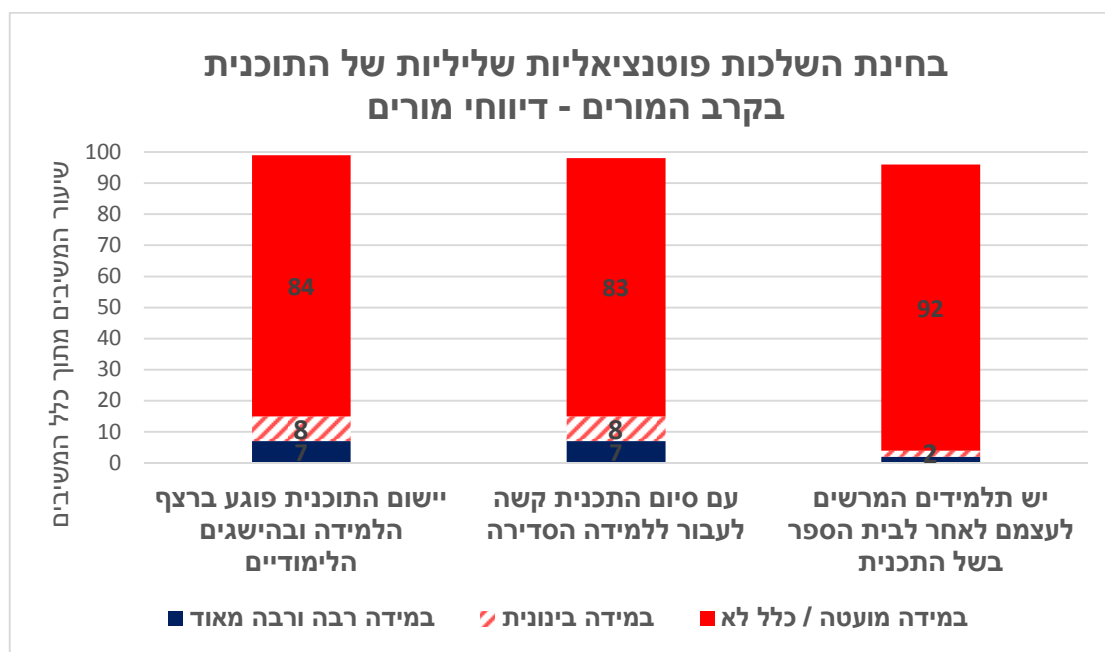

ניתן לראות כי מרבית המורים והמנהלים חשים כי התוכנית תורמת הן בפן השפתי והן בפן התרבותי. הדבר עולה בקנה אחד עם ההזדהות עם מטרות התוכנית בהיבטים אלה. לעומת זאת, הערך המוסף הייחודי של השירה איננו ברור באותה המידה, במיוחד בקרב מנהלים שפחות ממחצית מהם ראו בצורה מובהקת את הערך המוסף הייחודי שנותנת השירה ללמידה.

המנהלים והמורים נשאלו מהו אותו ערך מוסף ייחודי של השירה ללמידה. מעבר למטרות המוצהרות של התוכנית שאותם הם ציינו (בדגש על אווירה נעימה, בסיס תרבותי משותף ומשלב שפתי גבוה), הם הדגישו את השירה כחוויה משותפת המייצרת חיבור מעצם החוויה. גם כאן הודגש הערך המוסף שבעצם החשיפה לזמר העברי הקלאסי כסוגה תרבותית הראויה ללמידה בפני עצמה.

לצד ההשפעות החיוביות של התוכנית על הלמידה, נבחנו גם השפעות פוטנציאליות שליליות שיכולות להיות לתוכנית. ראשית, נדונה הפגיעה ברצף הלימודי שצוינה בראיונות ובשאלות הפתוחות כגורם לנכונות החלקית של מורים מקצועיים להירתם לתוכנית. בנוסף, נבחנה האפשרות שהתוכנית מייצרת התרופפות של המתח הלימודי באופן שמקשה אחר כך לחזור ללמידה בהמשך השיעור הראשון, או שהיא נתפסת כמשבצת זמן לא חשובה, ובשל כך גדל שיעור המאחרים בבוקר לבית הספר.

התרשים הבא מפרט את תפיסות המורים והמנהלים ביחס לסוגיות אלה.

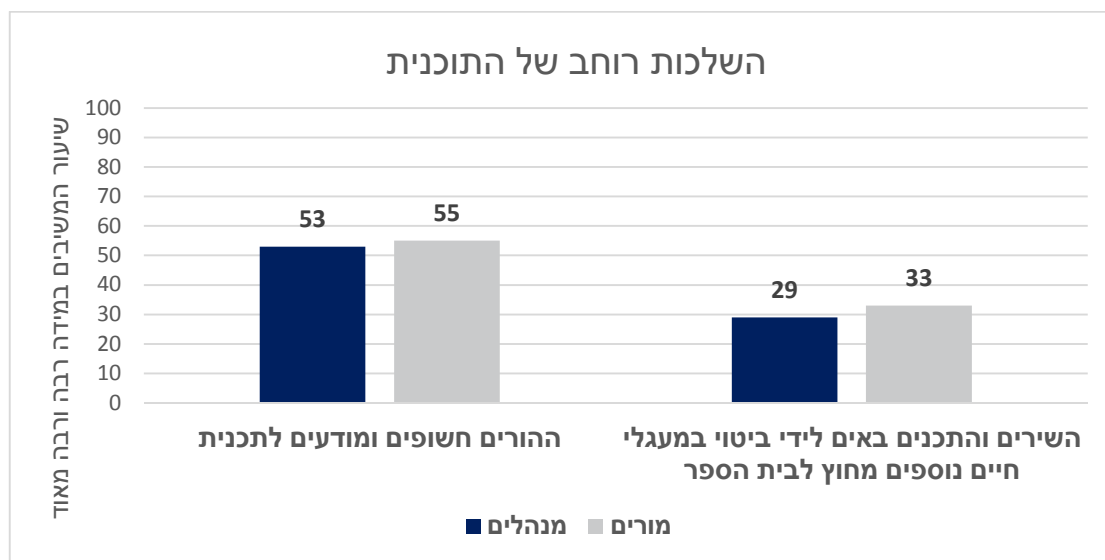
ניתן לראות כי שיעור זניח של מורים חשים כי התוכנית פוגעת ברצף הלמידה, מקשה על החזרה לשגרת הלמידה ומגדילה את שיעור המאחרים בבוקר. בקרב המנהלים השיעור זניח עוד יותר.

חשוב לסייג ולציין שאמירות אלה אינן מבטלות את התפיסה הרווחת שלפיה חלק מהמורים המקצועיים אינם רתומים לתוכנית בשל החשש מהפסד לימודים. ניתן לראות כי בקרב המשתתפים בתוכנית בפועל, ההערכה היא כי הפגיעה בלימודים היא זניחה.

השפעות רוחב של התוכנית מעבר לגבולות בית הספר

אם מוקדם עדיין להעריך את אפקטיביות התוכנית בתוככי בית הספר, הרי שהערכת ההשפעות מחוץ לגבולות בית הספר הינה וודאי סוגיה שדורשת זמן נוסף שיאפשר פרספקטיבה נכונה. עם זאת, נשאלה כן

שאלה בהקשר זה, בהנחה שיחד עם בחינת מידת המודעות והחשיפה של ההורים לתוכנית, תוכל להוביל לקבלת תמונה מסוימת ביחס לתפיסת השלכות הרחבות של התוכנית בנקודת זמן זו.

ניתן לראות כי אכן בשלב זה השפעות הרחב של התוכנית עודן מצומצמות. רק כמחצית מהמורים והמנהלים סבורים שההורים חשופים ומודעים לתוכנית, וכשליש מהם סבורים שהשירים והתכנים שעולים סביבם באים לידי ביטוי במעגלי חיים נוספים מחוץ לבית הספר.

המורים והמנהלים נתבקשו לפרט באיזה אופן באה לידי ביטוי ההשפעה של התוכנית מחוץ לבית הספר. ההשפעה הבולטת ביותר שצוינה היא על מעגל החיים המשפחתי, בדגש על ההורים. רבים ציינו כי הילדים שרים בבית, והדבר מייצר בסיס לשפה משותפת בינם לבין ההורים, השמחים לגלות כי ילדיהם מתחברים לשירים מתקופת היותם ילדים. ציר נוסף שדרכו מחלחלת השפעת התוכנית הוא טקסים, טיולים ומסיבות, שבהם שרים התלמידים את השיר וחושפים אותם לכלל המשתתפים באירועים אלה. כפי שציינה אחת המנהלות:

"הילדים של א' עשו מסיבת ל"ג בעומר, הילדים ביקשו מההורים שיר ישראלי והיו הדים מההורים, היה הד מאוד חיובי"

בבתי ספר אחרים ההורים נהנים להקשיב לשירה הבוקעת מבית הספר בבוקר, כפי שציינה אחת המנהלות:

"ההורים מאוד מאוד אוהבים, כי אני עומדת בשער וההורים אומרים שזה כל כך יפה וכל כך טוב, ויש הורים שעומדים ורוצים לשמוע את המוזיקה. יש ילדים שההורים לא ילידי הארץ, אז הם לא כל כך מכירים, והם אוהבים את המוזיקה"

באחד מבתי הספר ציינה המורה כי התלמידים מתעדים את השירה עם ההורים, ומציגים לכלל התלמידים, כפי שציינה אח המורות:

"הם לוקחים את השירון הביתה ושרים עם ההורים, והילדים שולחים סרטונים שהם שרים עם המשפחה. ואנחנו מראים את הסרטונים בכיתה או בבית הספר"

היו גם בתי ספר שבהם ציינו כי התוכנית השפיעה על ההווי המשפחתי, ולדברי אחת המנהלות:

"אם בעבר הם שרו שירים כמו בלבלי אותו, היום הם שרים את השירים מתוך התוכנית בנסיעות המשפחתיות. ההורים מורידים את השירים בבית לדיסקים כדי להשמיע באוטו, ההורים מתפעלים שהילדים יודעים שירים שהם כבר שכחו"

ישנם בתי ספר אשר השתמשו בשירים לפעילות ערב עם ההורים, כפי שציינה אחת המורות:

"הם ישירו בערב מול ההורים בריקוד או בשיר או בהמחזה של אחד משירי התוכנית"

אותה מורה ציינה כי רתמו את ההורים להשתלב בתוכנית עצמה:

"יש הורים מנגנים שינגנו את השירים במסיבה. זה משהו שהיה לנו ברור שזה יהיה שיא של הפעילות הזו"

באחד מבתי הספר ציינו כי אפילו סביבת בית הספר שמחה על התוכנית:

"אנחנו שמים את הרמקולים ביום שישי, אז כל השכונה שותפה לזה את רואה את האנשים במרפסות וקיבלנו תגובות מאוד יפות"

לסיכום הפרק הבוחן את תפיסת האפקטיביות של התוכנית, ניתן לומר כי באופן כללי ניתן לזהות בקרב המנהלים, המורים והתלמידים שביעות רצון גבוהה מהתוכנית ורצון להמשיך בה. ההתאמות שיסייעו להגברת האפקטיביות קשורות בעיקרן לשלוש סוגיות: רפרטואר השירים שבתוכנית, התאמה לשכבות הגיל השונות, ומתן מענה לרצון להעמיק בתכנים לצד הקושי שביישום היום-יומי. סוגיה נוספת שמהווה פוטנציאל להגברת האפקטיביות היא שימת הדגש על מעגלי השפעה רחבים של התוכנית. בשלב זה החשיפה לתוכנית של המשפחות והקהילה בסביבת בית הספר היא ברמה נמוכה יחסית, אולם מדיווחים של אלו שכן הרחיבו את מעגלי היישום, ניתן לזהות פוטנציאל להשפעה חיובית על יחסי הורים תלמידים ועל יחסים בין בית הספר וקהילתו.

תובנות מסכמות, דיון והמלצות

התוכנית שיר של יום הינה תוכנית שנועדה "להעלות חיוך" על שפתי התלמידים בתחילת יום הלימודים, וניתן לומר כי באופן כללי התוכנית מעלה חיוך וקורת רוח גם בקרב המנהלים והמורים שהתנסו בהעברתה. **קיימת שביעות רצון גבוהה והזדהות עם מטרות התוכנית בקרב מרבית המשתתפים בה.** הרוב המוחלט של המשתתפים בתוכנית מעוניין להמשיך את יישומה ללא שינויים משמעותיים בתכנים ובמתווה.

ניתן לבחון את התוכנית דרך המטרות שהציבו מובילי התוכנית לעצמם ביציאה לדרך. **באופן כללי, קיימת הסכמה רחבה עם רוב המטרות המופיעות במסמכי התוכנית.** המטרות שזכו להסכמה רחבה במיוחד הן חשיפה לתכנים מרכזיים מהתרבות והמורשת, פתיחה של יום הלימודים באווירה נעימה ושיפור היכולות השפתיות. עם זיהוי המטרות הללו כמטרות מרכזיות מזדהים למעלה מ-85% מהמורים והמנהלים כאחד.

יחד עם זאת, ניתן לזהות פער מסוים בין ההצהרה על פתיחת יום הלימודים באווירה נעימה ורגועה, המטרה הראשונה שהוצבה ברשימת המטרות, לבין היקפי היישום החלקי של התוכנית בשטח. במחצית מבתי הספר יישום התוכנית הוגדר כחלקי. החלקיות באה לידי ביטוי במספר הימים שבהם התוכנית מיושמת, בשכבות, בכיתות ובמורים המשתתפים, ואף במרכיבים שבוחרים ליישם מעבר לשירה, דוגמת השיח הכיתתי או ארוחת הבוקר הקלה.

נראה כי **המטרה שנפגעת באופן המשמעותי ביותר מהיישום החלקי הינה הפתיחה של יום הלימודים באווירה נעימה ורגועה.** ככל שהיישום נעשה חלקי יותר ומקוטע יותר, כך מושם יותר דגש על חיבור של תוכני השירה למעגל השנה ולטקסים מיוחדים, ופחות לפתיחה שגרתית של יום הלימודים בשעה הראשונה מידי בוקר.

היישום החלקי מצוי אף בזיקה לעמדות ביקורתיות כלפי האפקטיביות והעמידה במטרות של התוכנית. לא ברור אם העמדות הסקפטיות הן אלו שהובילו ליישום החלקי או שהיישום החלקי לא מאפשר מיצוי של התוכנית וממילא מעצים בתורו את העמדות הביקורתיות. בכל מקרה, **בנקודת זמן זו היישום החלקי משקף ככל הנראה גם פער תפיסתי, קושי ביישום או התנגדות לחלק מהמרכיבים, ולא רק ביטוי להתאמה למאפייני בית הספר הספציפי.**

נראה כי **להיערכות המוקדמת והמדוקדקת של מובילי התוכנית פוטנציאל להשפיע באופן חיובי** על הבחירה ביישום משמעותי של התוכנית. חלק לא מבוטל בקרב הבוחרים ביישום החלקי ציינו כי הסיבה לכך היא הכניסה לתוכנית תוך כדי תנועה, באופן שהקשה על שילובה ושזירתה במארג התכנים והתוכניות הבית ספריות.

הרחבת הרפרטואר של השירים והתאמתו לשכבות גיל שונות ולקבוצות חברתיות מגוונות הוא ערוץ פעולה נוסף שנתפס כמקדם את יישום התכנית באופן מיטבי. לצד הצעה של מגוון רחב ועשיר יותר, נראה שנדרשת הכוונה הדוקה יותר באשר לאופן השזירה והחיבור של השיר ותכניו עם תכניות הלימוד הסדירות ותחומי הדעת השונים, התכניות לחינוך חברתי ורגשי, והדגשים השנתיים של משרד החינוך. לגבי התאמה לשכבות הגיל – הבחירה בשיר בית ספרי משותף התואם לכלל השכבות בהיבטים המוסיקליים והתכניים מצמצמת באופן משמעותי את מגוון האפשרויות. לצד חיפוש השירים המותאמים לכלל השכבות ניתן גם לייצר תמהיל של שירים שכל אחד מהם מתאים במיוחד לקבוצה מסוימת, אך הקבוצות האחרות יכולות "ליישר קו" מתוך הכרה שבפעמים הבאות הן תקבלנה מענה מותאם. כמובן שפריצת הפרדיגמה הבית ספרית המשותפת ועבודה בצורה שכבתית מקלה על סוגיית ההתאמה, אך פוגעת בתחושת החיבור הכללית בית ספרית.

נראה כי בשלב זה יש לייצר תיאום ציפיות ריאלי ביחס למעגלי ההשפעה של האווירה שהתכנית מייצרת. המעגל המידי הוא האווירה הנוצרת בכיתה במהלך התוכנית. אולם, לצד מעגל זה קיימות ציפיות להשפעה על מהלך יום הלימודים כולו ועל האקלים הבית ספרי בכללותו. הממצאים מלמדים כי ציפיות אלו אינן חסרות בסיס וכי קיימת תחושה חיובית ביחס להשפעות רחבות של התכנית, אולם מטבע הדברים קיימים גורמים ומשתנים נוספים שלא תמיד מאפשרים חלחול של האווירה מהמעגל המידי למעגלים הרחבים של האקלים הבית ספרי הכולל, ונדרשת ראייה ארוכת טווח ומורכבת ביחס לציפיות אלה.

במידה ודבקים בפתיחת יום הלימודים כמטרה מרכזית, משמעותית וקריטית ליישום התכנית, נדרשת פעילות הסברתית, בשלב הראשון בקרב המנהלים, ולאחר מכן בקרב המורים, ביחס לחשיבות הקביעות והשגרה ביישום התכנית והערכים המוספים שנלווים לה.

גם **המטרה של זימון חוויות מוסיקליות בית ספריות זוכה להזדהות רחבה**. בהקשר זה, גם בבתי הספר בהם היישום הוא חלקי, קיימת הכרה בחשיבות החוויות המוסיקליות הבית ספריות, שמתרכזות בדרך כלל בטקסים, צעדות ואירועי שיא.

יחד עם זאת, נראה שביחס למטרה זו קיים חסם תשתיתי מרכזי והוא העדר מערכת כריזה בית ספרית באיכות המאפשרת השמעת שירים במרבית מוסדות החינוך. בבתי הספר בהם עשו שימוש במערכת מעין זו, ניתן היה לזמן חוויות מוזיקליות כלל בית ספריות לא רק בטקסים ייחודיים אלא גם באמצעות שירה משותפת בו זמנית לכלל הכיתות, שימוש בשיר כצליל לצלצול בין השיעורים וכדומה.

סוגיה נוספת הקשורה לחוויות המוסיקליות היא חידוד הערך המוסף של השירה כערוץ ייחודי ללמידה ולהפנמה. כשני שליש מהמורים אך פחות ממחצית מהמנהלים סבורים שהשירה מייצרת ערך ייחודי ללמידה ולהפנמה. נראה שנדרש חידוד של ערך מוסף זה, בדגש על המנהלים שלא תמיד חווים את התכנית באופן בלתי אמצעי. מן המחקר נראה שהערך המוסף הייחודי מזוהה בשלושה מימדים מרכזיים:

יצירת חוויה משותפת, משתפת, ושיויונית בעידן אינדיבידואלי, יצירת עוררות רגשית וחיבורים קוגניטיביים בשל השילוב הייחודי שבין המילים למנגינה, ויצירת אווירה משחררת ו"כייפית" בשירה של נעימות שמחות ומשחררות. למורים, החווים את ההזדמנויות בשירה באופן בלתי אמצעי, נראה כי נקודה זו ברורה הרבה יותר.

מטרה נוספת שהציבו מובילי התוכנית הינה **לזמן שיח באמצעות השיר על נושאים חברתיים ורגשיים. הרוב מזדהים עם מטרה זו אך ברמות נמוכות יותר** בהשוואה למטרות הקודמות שצוינו (חשיפה לתכנים תרבותיים, פתיחה באווירה נעימה והקניית מיומנויות שפתיות). כשני שלישי מהמנהלים והמורים מסכימים עם כך שהקניית ערוץ לביטוי רגשי וחברתי לתלמידים או חיזוק הקשר בין המורה לתלמידים הם מטרות מרכזיות בתכנית – שיעור נמוך יותר בהשוואה לשלושת המטרות שהזכרו לעיל. גם בבחינת היישום בשטח אמנם הרוב מדווחים שתמיד או ברוב המקרים מתקיים שיח, אולם כ-30% מהמוראיינים מדווחים שהשיח איננו מתקיים ברוב המקרים.

אם בוחנים את תכני השיח הכיתתי, נראה **שבמקרים לא מעטים מסתפקים בשירה עצמה ובהסבר תכני ומילולי קצר, ולא עושים שימוש בשיר כפלטפורמה לניהול שיח רגשי, דיונים חברתיים וכדומה.** זאת למרות שניתן לראות שהשירה מזמנת, בעיקר בגילאים הצעירים, הצפת רגשות ודיון בהם.

נראה כי החסמים שקיימים כיום בפני העמקת השיח הרגשי הם שניים:

- החסם הראשון הוא **הזמן הקצר המוקצב לתכנית**, או ליתר דיוק העובדה כי לא מוקצה זמן לתכנית במערכת. הגדרת התכנית כפתיחה שאיננה אמורה "לגזול" את עיקר זמנו של השיעור הראשון מובילה למצב שברוב המוחלט של המקרים היא נמשכת רבע שעה או פחות מכך. בפרק זמן כזה קשה לפתח שיח רגשי משמעותי.
- החסם השני הוא **העדר תחושת מסוגלות ביחס לחלק מהמורים** המיישמים את התכנית, בדגש על המורים המקצועיים. השירה עלולה להציף ולפתוח רגשות לא צפויים כך שנדרשת הכנה והכוונה במיוחד בהקשר זה.

נראה שההמלצה המרכזית שניתן להציע בהקשר זה קשורה למתכונת ניהול הזמנים של התוכנית **ולמעבר ממודל של עשיה יומיומית קצרה למודל המשלב גם פרקי זמן ממושכים יותר מדי פעם.** הקצאת מסגרת זמנים ממושכת יותר יכולה לסייע הן בהעמקה בתכני השירים והן בפיתוח שיח רגשי משמעותי.

יצירת זיקות מבניות בין תכני השירים לבין התוכניות לחינוך חברתי כדוגמת מפתח הל"ב יכולה גם היא להוות פלטפורמה ליצירת שיח רגשי משמעותי הרבה יותר. באופן כללי, החיבורים המבניים בין השיר ובין תכניות הלימודים האחרות יכולים לסייע גם ביצירת ההקשרים והחיבורים שיאפשרו הכנסת מימדים רגשיים גם ללמידה בתחומי הדעת השונים.

בעוד שביחס לשיח הכיתתי הרוב מציינים כי הנושא הינו מטרה מרכזית בתכנית, גם אם בשלב זה הוא איננו ממוצה עד תום, הרי **שביחס לסוגיית שינוי הרגלי האכילה ניתן לזהות התנגדות משמעותית ונרחבת לעצם הצבת הנושא כמטרה** או כמרכיב בתכנית. במצב עניינים זה מומלץ לשקול להגדיר את האכילה במהלך התוכנית כאופציה ולא כמטרה מרחיקת לכת של שינוי הרגלי האכילה.

לצד המטרות הרשמיות שהציבו מובילי התוכנית, המדגישות את הפתיחה באווירה נעימה ורגועה, את ההעשרה השפתית ואת החיבור לתכנים תרבותיים וערכיים משמעותיים, ניתן לזהות מהקולות בשדה החינוכי תועלות נוספות. הדגש שניתן לחשיפה לזמר העברי הנוסטלגי כמטרה חשובה בפני עצמה, והתגובות הנלהבות שהביעו אותם בתי ספר שחשפו את התכנית למעגלים רחבים יותר בקהילה, **מציפים את השימוש בשירים קלאסיים וקאנוניים כערוץ המאפשר חיבור וקשר בין-דורי** אפקטיבי, ייחודי וחיובי.

בהקשרים רבים נדרשים אנשי מערכת החינוך להתאים את עצמם להתפתחויות הטכנולוגיות ולתחומי העניין של הדור הצעיר. נראה כי תוכנית שיר של יום מציעה תנועה בכיוון הפוך – הילדים מתבקשים למעשה לפתוח צוהר ולטעום מעולמם, מחוויותיהם ומערכיהם של הדורות הקודמים באמצעות פס הקול של השירה העברית הקאנונית.

המורים והמנהלים הביעו שביעות רצון מהיכולת של התלמידים "להתחבר" ולספוג את התכנים ואת האווירה המייצגת את עולמם. מהדיווחים שלהם ניתן לראות כי גם ההורים שנחשפו לתוכנית באופן מכוון או בצורה אקראית הביעו התלהבות והערכה לאותן נקודות של חשיפה לתרבות ולעולם המצוי ב"הנגדה" מסוימת לתכנים ולתרבות הנוער העכשווית. גם השירון שהפיק משרד החינוך זכה להערכה כסוג של עזר לא שגרתי וייחודי, המשמש כצוהר לעולם תרבותי אחר.

אשר על כן, גם אם בנקודת זמן זו תחושת ההשפעה על מעגלי חיים נוספים היא נחלתם של מיעוט מקרב המוערכים, והיא אולי נתפסת כשלב מתקדם ומורכב של התוכנית, ניתן דווקא לזהות הזדמנויות בחשיפה למעגלים רחבים בקהילה כערוץ מרכזי למינוף החוויה המשמעותית שהתוכנית מעניקה לתלמידים.

נסכם בכמה **המלצות לכיווני פעולה** עבור מובילי התוכנית, העולים מתוך ממצאי ההערכה:

- **מחוויה נעימה לתוכנית שהיא משנה סדורה** – נראה כי בשלב זה התוכנית הצליחה להשתרש ולהוכיח את עצמה כפעילות המקנה ערך מוסף משמעותי במחיר נמוך יחסית. יחד עם זאת, נראה כי התפיסה הרווחת היא כי מדובר ב"משחק ילדים" מבחינת המורכבות, הקלות הנתפסת של ההעברה והמיומנויות הנדרשות. הגבולות העמומים והיד החופשית ביישום הובילו בחלק מהמקרים אף הם ל"מתיחה מושגית" של התוכנית ולהגדרת פעילויות הרחוקות מהכוונה הראשונית של מעצבי התוכנית לגבי יישום לגיטימי ומספק שלה.

נראה שכדי שהתוכנית תתפוס את מקומה תרתי משמע במארג המורכב והמרובה של התוכניות הקיימות, נדרשים מהלכים שיבהירו כי לא מדובר רק בהצעות לפעילות אלא בתוכנית סדורה. התכנון

וההיערכות המוקדמת הם הרכיב הראשון שצוין בהקשר זה. גם יצירת והצעת חיבורים מפורשים ומובנים לתחומי דעת, תכניות חינוכיות וחברתיות, אירועים מיוחדים, נושאים שנתיים וכדומה, יסייעו בשזירת התכנית בתוך מארג התוכניות הבית ספרי. מינוי רכז מוביל או צוות מרכז עשוי לסייע גם כן במיסוד התכנית, כפי שניתן לראות מבתי ספר רבים בחרו למנות רכז, למרות שלא הייתה לכך דרישה חיצונית מחייבת.

כוחה של השירה ביצירת חיבורים בין-תחומיים וחוצי תחומים. בשל העובדה כי בשטח קיימת פעמים רבות הובלה של בעל מקצוע מסוים בעל פרספקטיבה מקצועית ופדגוגית ספציפית, נדרשת בשלב העיצוב של התוכנית מעורבות ושיתוף פעולה של מגוון רחב של אנשי מקצוע מתחום המחיקה, השפה, החינוך החברתי והרגשי, התרבות והמורשת ועוד. מובילי התוכנית בשטח צריכים להיחשף לריבוי נקודות המבט ולממשקים ביניהם באופן מפורש ולא רק באמצעות התוצר הסופי של רשימת השירים.

מרכיב חיוני בהגדרת גבולות התוכנית ומרכיביה הוא מנגנון מסוים של ניהול ובקרה שבו ידווחו בתי הספר על אופן היישום, החיבורים לתוכנית הבית ספרית, המאפיינים הייחודיים וכדומה. מצד שני, יש לזכור כי התפיסה של הגמישות והקלות היחסית בישום מהווה נכס של התוכנית. ולכן, יש לבחור מודל ניהולי פשוט יחסית שיתווה "גבולות גזרה" רחבים ויאפשר גמישות יחסית בעיקר סביב סוגיית בחירת השירים – גמישות שקיימת בעקרונות התוכנית אך צריכה לחלחל לתודעה של בתי הספר והמחוזות.

• **התכנים והעזרים כמעטפת תמיכה והכוונה מרכזית** – נראה כי ביחס לתוכנית זו, ההשפעה האפקטיבית ביותר על השטח כעת יכולה להיות באמצעות הצעה של שירים ותכנים מגוונים ואיכותיים המלווים בעזרים מושקעים. דרך רפרטואר השירים, השירונים ומערכי הלמידה וההפעלה ניתן לעצב את הערכים המונחלים, לאפשר גמישות ורב-תרבותיות ולתת מענה למאפיינים ייחודיים ולשונוות תוך-בית ספרית וחץ-בית ספרית.

ניתן לשקול, למשל, הפקה של שירונים ייחודיים לבתי הספר או רשימות שירים מסוימות בעלות מאפיינים תוכניים, מחיקליים ותרבותיים שונים, ככלי שיאפשר לבתי הספר לממש את ייחודו ואת חוויית הבחירה שלו באמצעות הבחירה באשכול מסוים של שירים שילווה בעזרים ייחודיים ויעודיים לאותו אשכול.

בשלב זה הכשרות ייחודיות ואינטנסיביות בפסג"ה או בבתי הספר נתפסות כנחוצות פחות, אולי בשל ריבוי תכנים ותוכניות שביחס אליהם קיימת תפיסת מסוגלות נמוכה יותר. ניתן לבחון מודל המשלב את רכישת המיומנויות הנדרשות לתוכנית, כדוגמת ניהול שיח רגשי, עם הכשרות הנוגעות לתוכניות נוספות שאף הן דורשות ומצריכות את אותן המיומנויות.

מצד שני, אלו שכן הסתייעו בהכשרות דיווחו על תרומת ההכשרות לעשייה. לפיכך ניתן לבחון שילוב של תכנים מהתוכנית בימי היערכות ובמופעי למידה קיימים, לצד מודל של גורם מטמיע, המהווה חוליה המקשרת בין צורכי השטח ובין התפיסה המערכתית של התוכנית, והמצוי בשטח עם הגורם

המרכז בתוכנית. בהערכה עולה שבשנה זו במהלך ההטמעה היו מקרים שבהם התוכנית ורשימת השירים נחוו כאופציה מחייבת שאינה מאפשרת התאמה למאפייני בתי הספר.

- **איזון בין רוחב לעומק** – שאלה אסטרטגית שהשטח מציף בפני מובילי התוכנית נובעת מהתחושה שבמשך הזמן הקצר שמוקצה לתוכנית מדי בוקר לא ניתן למצות את הפוטנציאל להעמקה ולהשפעה. בהקשר זה ניתן לשקול מגוון ערוצים – הקצאה של שעה שבועית במערכת לטובת העמקה בשיר ובשיח הכיתתי שבעקבותיו, זיהוי של שיעורים בתחומי הדעת שבהם ניתן לייצר את ההעמקה הנדרשת, המלצות על דרכים שבהן ניתן למקסם את מסגרת הזמנים הקצרה באופן מיטבי ועוד.

- **הזיקה לתפילה ולפעילויות אחרות** – תמונת המצב המצטיירת כרגע היא כי התוכנית מותאמת יותר לבתי ספר בחינוך הממלכתי, ואינה עולה בקנה אחד ואף מצויה בתחרות עם התפילה או עם תוכניות בוקר אחרות בחינוך הממלכתי דתי. נדרש פיצוח של סוגיה זו שייצר חיבורים בין פעילויות הבוקר ובאין אפשרות כזו, שיציע אפשרויות חלופיות ליישום התוכנית.

- **המנהלים כסוכני שינוי מרכזיים** – מניתוח הממצאים נראה כי המורים המשתתפים בתוכנית אינם חסם מרכזי בפני יישום מלא ומיטבי של התוכנית. רובם מעידים כי הם חשים תחושת הנאה ומסוגלות וכי התוכנית איננה פוגעת בהיבטים אחרים של הלמידה. רק מעטים מהם העידו כי הם מיישמים אותה יישום חלקי בבתי ספר שבהם היישום הוגדר כמלא על ידי ההנהלה. חלק ניכר מהמנהלים, לעומת זאת, בחרו ביישום החלקי, וככל הנראה הדבר מקושר להסתייגויות ולסימני שאלה שיש להם ביחס ליכולת או לתועלת שביישום המלא, הסדור והשיטתי של התוכנית.

נראה כי בקרב חלק מהמנהלים נדרש מהלך של שכנוע והסברה של התועלות הצפויות מן התוכנית בשילוב הקלות היחסית ביישומה, הערך המוסף הייחודי שיש בשירה והמחירים הנמוכים שגובה הפעילות ביחס ללמידה. מהלך זה קריטי במיוחד בשלב המעבר מפעילות וולונטרית לתוכנית מחייבת. לצד המנהלים כסוכני שינוי מרכזיים, ההערכה מעלה מגוון אפשרויות להעצמת סוכני השינוי האחרים. ברוב המקרים המורים לא חשו עצמם שותפים בתהליך עיצוב התוכנית, וניתן לחשוף ולשתף אותם בתהליך מקדים וכך לרתום אותם לתהליך. מצד שני, גם התלמידים יכולים להיות שותפים בבחירה של השירים או בבחירתם מתוך רשימה מוסכמת או תוך הצעת רעיונות חדשים לאור קווים מנחים ובתמיכה וליווי בית ספריים. מהלך כזה יכול לייצר שילוב בין הערך של החיבור הבין דורי, ובין המטרה של יצירת אווירה נעימה שיכולה להיות מועצמת באמצעות חיבור לעולמם של התלמידים.

נספחים

נספח מספר 1: השוואה בין מורים ומנהלים לפי הצהרה על רמת

ישום התכנית בבית הספר – ישום מלא לעומת ישום חלקי

המספרים המוצגים הם שכיחות המשיבים במידה רבה ורבה מאוד, אלא אם כן צוין אחרת.

טעות דגימה מקסימלית למורים – 9.5%, למנהלים – 10.5%

הערה – כבסיס להשוואה נבחרה השאלה הזוהר על היישום הבית ספרי – מלא או חלקי - במורים ובמנהלים ולא השאלה על אופן היישום של המורה בכיתתו. זאת מתוך הבנה שלאקלים הבית ספרי השפעה רבה לא פחות מאופן היישום הספציפי. מגמות דומות נמצאו בחלוקה לפי דפוס היישום האישי.

מנהלים		מורים		
ישום חלקי N=91	ישום מלא N=91	ישום חלקי – N=110	ישום מלא N=423	
73	96	46	83	באיזו מידה אתה מכיר את התוכנית שיר של יום?
		25	83	האם אתה מיישם את התוכנית שיר של יום בכיתתך? (שיעור המדווחים על יישום באופן קבוע)
53	76	61	77	מה משך הזמן שחלף מאז שהתוכנית החלה להיות מיושמת בבית ספרך? (שיעור המשיבים למעלה מ-3 חודשים)
42	77	54	78	באיזו מידה להערכתך התוכנית משיגה את מטרותיה בנקודת הזמן הנוכחית?
				באיזו מידה כל אחת מהמטרות הבאות מהווה מטרה מרכזית של התוכנית:
86	92	84	92	פתיחה של יום הלימודים באווירה נעימה ורגועה
63	80	65	76	שיפור האווירה והאקלים הבית ספרי באופן כללי
59	72	57	66	חיזוק הקשר בין המורה ובין התלמידים
65	74	59	72	ערוץ הנותן לתלמידים הזדמנות לבוא לידי ביטוי בהיבטים רגשיים וחברתיים
8	20	13	18	שיפור הרגלי האכילה של התלמידים באמצעות מתן הזדמנות לטעימה קלה "על הבוקר"
91	93	87	94	חשיפה של התלמידים לתכנים מרכזיים מהתרבות והמורשת הישראלית והיהודית באמצעות למידה חווייתית
84	90	76	87	חיזוק היכולות השפתיות של התלמידים בעקבות למידת השירים.
80	90	69	83	מהי הסבירות לכך שהתוכנית תשיג את מטרותיה בעתיד? (שיעור המשיבים סבירות גבוהה וגבוהה מאוד)
81	92	68	84	באיזו מידה אתה כמורה / מנהל שבע רצון מהתוכנית שיר של יום?
56	87	66	78	באיזו מידה להערכתך התלמידים שבעי רצון מהתוכנית שיר של יום?
82	71	83	74	באיזה אופן השיר מושמע בכיתתך? (המשיבים במערכת שמע כיתתית)
95	95	86	92	באיזו מידה התלמידים נהנים להצטרף ולהשתתף בשירה המשותפת (שיעור המשיבים כולם או רובם נהנים)
		77	90	באיזו מידה אתה כמורה חש בנוח בזמן השירה המשותפת עם התלמידים:
12	17	12	16	לכמה שירים נחשפו התלמידים במסגרת התוכנית שיר של יום מאז שהתחילו ביישומה במהלך שנה זו (ממוצע)
62	76	58	75	באיזו תדירות במסגרת התוכנית שיר של יום מתקיים שיח כיתתי (שיעור המשיבים תמיד וברוב הפעמים מתקיים שיח)
76	92	77	85	בשיח הכיתתי עוסקים בסוגיות ערכיות (שיעור המשיבים
53	64	54	59	בשיח הכיתתי עוסקים בסוגיות אקטואליות

68	82	71	75	בשיח הכיתתי התלמידים משתפים ברגשות ובתחושות אישיות
87	96	90	93	בשיח הכיתתי המורה מסביר את תוכן ומשמעות השירים
8	25	19	30	באיזו מידה לדעתך התלמידים עוסקים בשיר השבועי מזוויות שונות בשיעורים נוספים במהלך כל השבוע
				באילו שיעורים לידיעתך עוסקים בשיר השבועי:
64	65	77	76	שיעורי חינוך ומפתח הלב (שיעור המשיבים בחיוב)
73	76	72	66	מזיקה (שיעור המשיבים בחיוב)
75	80	73	79	עברית, אוריינות, הבעה, לשון, וספרות (שיעור המשיבים בחיוב)
63	63	64	60	תנ"ך, חגים ומורשת ישראל (שיעור המשיבים בחיוב)
8	18	13	16	האם התלמידים אוכלים במהלך התוכנית ארוחת בוקר קלה? (שיעור המשיבים תמיד ובדרך כלל)
17	41	23	37	באיזו מידה להערכתך השירים והתכנים באים לידי ביטוי במעגלי חיים נוספים מחוץ לבית הספר:
15	14	19	16	כמה דקות בממוצע נמשכת התוכנית שיר של יום בכיתתך
				מהו היקף העיסוק בפעילויות הבאות במסגרת חלון הזמנים המוקדש לתוכנית שיר של יום:
		76	81	העברת הודעות (שיעור המשיבים כלל לא או לעיתים רחוקות)
		72	81	טיפול בנושאי משמעת (שיעור המשיבים כלל לא או לעיתים רחוקות)
		76	84	השלמת פערים לימודיים (שיעור המשיבים כלל לא או לעיתים רחוקות)
74	77	61	70	לתוכנית שיר של יום יש פוטנציאל לחזק את הקשר בין המורה לבין התלמידים
89	95	85	90	לתוכנית יש פוטנציאל לייצר אווירה חיובית בכיתה
74	82	75	81	לתוכנית יש פוטנציאל לאפשר לתלמידים לבטא את תחושותיהם ורגשותיהם
74	76	66	74	האם היית מעוניין (שיעור המשיבים להעמיק או להמשיך במתכונת הקיימת את התוכנית)
80	90	77	86	התוכנית קלה ופשוטה ליישום
86	96	80	89	התוכנית תורמת ליצירת אווירה חיובית בכיתה
59	88	65	74	הפתיחה של היום עם התוכנית משפיעה לחיוב על המשך יום הלימודים
64	81	57	69	התכנית משפיעה לחיוב על האקלים הבית ספרי
64	81	64	74	התכנית מסייעת לתלמידים לבטא את תחושותיהם ורגשותיהם
65	77	59	70	התוכנית תורמת לחיזוק הקשר בין המורה ובין התלמידים
46	61	55	60	התוכנית תורמת לשיפור היחסים החברתיים בכיתה
12	12	9	13	התוכנית תורמת לשיפור הרגלי התזונה של התלמידים
78	89	77	84	התוכנית מקנה לתלמידים בסיס תרבותי משותף
83	93	76	86	השירה והדיון תורמים לחיזוק היכולות השפתיות
47	50	56	66	השירה מייצרת ערך מוסף ייחודי וחדש ללמידה שלא היה קיים לפני יישום התוכנית
3	4	8	6	יישום התוכנית פוגע ברצף הלמידה ובהישגים הלימודיים
36	23	26	22	התוכנית כפי שהיא מתאימה רק לחלק מהשכבות בבית הספר
		73	88	אני יודע איך לייצר שיח משמעותי במסגרת התוכנית
57	81	57	65	התוכנית מותאמת למאפייני התלמידים בכיתתי / בית ספרי
12	6	15	10	התוכנית היא אוסף של שירים ללא רציונל מארגן
29	79	35	63	ההורים חשופים ומודעים לתוכנית
0	0	3	1	יש תלמידים המרשים לעצמם לאחר לבית הספר בשל התוכנית
0	0	8	6	עם סיום התוכנית, קשה לעבור ללמידה הסדירה
59	85	28	50	האם השתתפת בתהליך הכנה לקראת יום התוכנית שיר של יום? (שיעור המשתתפים בהכנה כלשהי בפסג"ה או בבית הספר)
14	8	25	11	באיזו מידה את/חש צורך בליווי או הדרכה ביחס לתוכנית שיר של יום?
מס' קטן	מס' קטן	70	60	הכשרה ייעודית שתעסוק בתכנים ובאופן ההעברה.
		49	33	חניכה והכוונה על ידי הפיקוח במשרד החינוך

		60	54	חניכה והכוונה ע"י נציג מרכז פסג"ה
		62	53	חניכה והכוונה ע"י מנהל בית הספר
		84	84	חניכה והכוונה ע"י חבר בצוות המורים שיהיה אחראי לריכוז הנושא
		89	83	ארגון החומרים כך שיהיו נגישים לכל המורים
		87	86	התאמת החומרים הקיימים בתוכנית לצרכי בית הספר
		92	84	יצירת חומרים והעלאת רעיונות נוספים לאלה שקיימים בתוכנית בהתאם לצרכי בית הספר
45	55	11	14	האם קבלת הדרכה מנציג מרכז פסג"ה לגבי התוכנית? (שיעור המשיבים שקבלו – מקיפה או מצומצמת)
73	64	מס' קטן	71	באיזו מידה ההדרכה שקבלת מנציג מרכז פסג"ה סייעה לך בהטמעת התכנית?
		19	29	באיזו מידה שותפת כמורה בתהליך עיצוב התוכנית?
92	99	61	76	האם נחשפת לחומרי העזר שהוציא משרד החינוך ביחס לתכנית (שיעור המשיבים בחיוב)
72	87	60	71	באיזה מידה נעזרת בהם בכדי ליישם את התכנית בכיתתך/בית ספרך?
				שאלות למנהלים בלבד
51	77			באיזו מידה להערכתך המורים שבעי רצון מהתכנית שיר של יום
45	95			האם התכנית מיושמת (שיעור המשיבים בכל/כמעט בכל הכיתות)
32	60			בכמה ימים בממוצע בשבוע התכנית מיושמת בבית הספר (שיעור המשיבים חמישה / ששה ימים)
72	94			האם כל המורים המשתתפים בתכנית מנחים שיח כיתתי במסגרתה? (שיעור המשיבים כל / רוב המורים)
70	86			באיזו שעה ביום השיר מושמע בבית ספרך? (שיעור המשיבים בתחילת יום הלימודים)
77	72			התוכנית מאפשרת לי גמישות באופן היישום בבית הספר
22	50			באיזו מידה מתקיים תהליך של בקרה והיזון חוזר על יישום התכנית באיזו תדירות אתה נוקט בפעולות הבאות
20	48			שיחות עם מחנכים בנוגע ליישום התכנית (שיעור המשיבים לעיתים קרובות)
17	46			צפיה בהעברת שיר של יום בכיתות (שיעור המשיבים לעיתים קרובות)
13	29			שיחות עם הורים ו/או תלמידים בנושאים הנוגעים ליישום התוכנית (שיעור המשיבים לעיתים קרובות)
52	54			האם להערכתך קיים צורך בבעל תפקיד כזה (מרכז לתוכנית, שיעור המשיבים בחיוב)
51	53			צורך במרכז
36	63			האם התקיים תהליך בית ספרי שבמסגרתו היו המורים שותפים בעיצוב התוכנית (שיעור המשיבים בחיוב)
82	85			באיזו מידה הסתמכת על רשימת השירים שהציע משרד החינוך
				באיזו מידה נתת דגש לכל אחד מהערכים הבאים במסגרת התוכנית:
68	85			ואהבת לרעך כמוך
89	79			משפחה וכיבוד הורים
75	92			חברות וסובלנות
63	85			ערבות הדדית, אחריות ומחויבות
77	88			זיקה לעם ולארץ
72	86			ירושלים

נספח מספר 2: תשובות המורים בחלוקה לשכבות הגיל של

הכיתה לה בחרו להתייחס בתשובותיהם

בכל העמודות מצוין שיעור המשיבים במידה רבה / רבה מאוד אלא אם צוין אחרת.
טעות דגימה מקסימלית – 8%.

חלוקה לפי שכבות גיל			
ה'ו' N=155	ג'ד' N=177	א'ב' N=184	
77	84	73	האם בבית הספר שבו אתה מלמד מיושמת השנה התוכנית שיר של יום? (שיעור המדווחים יישום מלא)
81	78	78	באיזו מידה אתה מכיר את התוכנית שיר של יום?
73	75	73	האם אתה מיישם את התוכנית שיר של יום בכיתתך? (שיעור המדווחים יישום מלא)
74	69	76	מה משך הזמן שחלף מאז שהתוכנית החלה להיות מיושמת בבית ספרך? (שיעור המדווחים 3 חודשים ומעלה)
69	74	73	באיזו מידה להערכתך התוכנית משיגה את מטרותיה בנקודת הזמן הנוכחית?
90	93	90	פתיחה של יום הלימודים באווירה נעימה ורגועה
69	78	73	שיפור האווירה והאקלים הבית ספרי באופן כללי
67	70	71	ערוץ הנותן לתלמידים הזדמנות לבוא לידי ביטוי בהיבטים רגשיים וחברתיים
61	63	67	חיזוק הקשר בין המורה ובין התלמידים
17	16	29	שיפור הרגלי האכילה של התלמידים באמצעות מתן הזדמנות לטעימה קלה "על הבוקר"
92	93	94	חשיפה של התלמידים לתכנים מרכזיים מהתרבות והמורשת הישראלית והיהודית באמצעות למידה חווייתית
81	85	87	חיזוק היכולות השפתיות של התלמידים בעקבות למידת השירים.
17	17	16	כמה דקות בממוצע ביום נמשכת התוכנית
74	84	81	מהי הסבירות לכך שהתוכנית תשיג את מטרותיה בעתיד?
78	83	80	באיזו מידה אתה כמורה / מנהל שבע רצון מהתוכנית שיר של יום?
65	79	81	באיזו מידה להערכתך התלמידים שבעי רצון מהתוכנית שיר של יום?
89	84	91	באיזה אופן השיר מושמע בכיתתך (אחוז המשיבים במערכת שמע כיתתית)
10	19	34	באיזו מידה התלמידים נהנים להצטרף ולהשתתף בשירה המשותפת (שיעור המשיבים כולם נהנים)
84	86	92	באיזו מידה אתה כמורה חש בנוח בזמן השירה המשותפת עם התלמידים:
17	16	16	כמה דקות בממוצע נמשכת התוכנית שיר של יום בכיתתך (ממוצע מספר הדקות)?
75	70	73	באיזו תדירות במסגרת התוכנית שיר של יום מתקיים שיח כיתתי (תמיד וברוב הפעמים - 1 ו 2)
81	85	83	בשיח הכיתתי עוסקים בסוגיות ערכיות
68	59	48	בשיח הכיתתי עוסקים בסוגיות אקטואליות
71	75	76	בשיח הכיתתי התלמידים משתפים ברגשות ובתחושות אישיות
92	92	93	בשיח הכיתתי המורה מסביר את תוכן השירים ומשמעותם
28	24	29	באיזו מידה לדעתך התלמידים עוסקים בשיר השבועי מזוויות שונות בשיעורים נוספים במהלך כל השבוע
68	76	81	שיעורי חינוך ומפתח הלב (שיעור המשיבים כן)
53	72	73	מחיקה (שיעור המשיבים כן)
82	71	81	עברית, אוריינות, הבעה, לשון, וספרות (שיעור המשיבים כן)
64	63	57	תנ"ך, חגים ומורשת ישראל (שיעור המשיבים כן)
15	13	15	האם התלמידים אוכלים במהלך התוכנית ארוחת בוקר קלה (שיעור המשיבים תמיד ובד"כ כן)
29	32	38	באיזו מידה להערכתך השירים והתכנים באים לידי ביטוי במעגלי חיים נוספים מחוץ לבית הספר:
16	15	15	לכמה שירים בממוצע נחשפו התלמידים מאז החלה התוכנית במהלך שנה זו (ממוצע)

			(מס' השירים)
81	83	79	האם מוקצה זמן להעברת הודעות (שיעור המשיבים במידה מועטה מאוד / כלל לא)
78	83	78	האם מוקצה זמן לטיפול בנושאי משמעת (שיעור המשיבים במידה מועטה מאוד / כלל לא)
83	84	80	האם מוקצה זמן להשלמת פערים - לימודיים (שיעור המשיבים במידה מועטה מאוד / כלל לא)
70	63	70	לתוכנית שיר של יום יש פוטנציאל לחזק את הקשר בין המורה לבין התלמידים
90	89	89	לתוכנית יש פוטנציאל לייצר אווירה חיובית בכיתה
78	80	81	לתוכנית יש פוטנציאל לאפשר לתלמידים לבטא את תחושותיהם ורגשותיהם
61	79	76	האם היית מעוניין - שיעור המשיבים להעמיק או להמשיך ביישום התוכנית
83	90	80	התוכנית קלה ופשוטה ליישום
83	90	88	התוכנית תורמת ליצירת אווירה חיובית בכיתה
66	73	77	הפתיחה של היום עם התוכנית משפיעה לחיוב על המשך יום הלימודים
63	66	70	התוכנית משפיעה לחיוב על האקלים הבית ספרי
72	74	70	התוכנית מסייעת לתלמידים לבטא את תחושותיהם ורגשותיהם
69	67	66	התוכנית תורמת לחיזוק הקשר בין המורה ובין התלמידים
59	58	58	התוכנית תורמת לשיפור היחסים החברתיים בכיתה
14	11	12	התוכנית תורמת לשיפור הרגלי התזונה של התלמידים
80	85	83	התוכנית מקנה לתלמידים בסיס תרבותי משותף
80	88	84	השירה והדיון תורמים לחיזוק היכולות השפתיות
66	63	63	השירה מייצרת ערך מוסף ייחודי וחדש ללמידה שלא היה קיים לפני יישום התוכנית
10	5	6	יישום התוכנית פוגע ברצף הלמידה ובהישגים הלימודיים
23	20	27	התוכנית כפי שהיא מתאימה רק לחלק מהשכבות בבית הספר
88	86	84	אני יודע איך לייצר שיח משמעותי במסגרת התוכנית
63	67	61	התוכנית מותאמת למאפייני התלמידים בכיתתי / בית ספרי
14	8	10	התוכנית היא אוסף של שירים ללא רציונל מארגן
59	59	53	ההורים חשופים ומודעים לתוכנית
3	2	2	יש תלמידים המרשים לעצמם לאחר לבית הספר בשל התוכנית
8	11	6	עם סיום התוכנית, קשה לעבור ללמידה הסדירה
49	43	43	האם השתתפת בתהליך הכנה לקראת יישום התוכנית שיר של יום? (שיעור המשיבים שכן בבי"ס או בפסג"ה)
13	12	16	באיזו מידה את/חש צורך בליווי או הדרכה ביחס לתוכנית שיר של יום?
70	56	62	הכשרה ייעודית שתעסוק בתכנים ובאופן ההעברה (שיעור המעוניינים בתמיכה מסוג זה)
27	34	43	חניכה והכוונה על ידי הפיקוח במשרד החינוך (שיעור המעוניינים בתמיכה מסוג זה)
53	62	51	חניכה והכוונה ע"י נציג מרכז פסג"ה (שיעור המעוניינים בתמיכה מסוג זה)
58	52	55	חניכה והכוונה ע"י מנהל בית הספר (שיעור המעוניינים בתמיכה מסוג זה)
85	80	85	חניכה והכוונה ע"י חבר בצוות המורים שיהיה אחראי לריכוז הנושא (שיעור המעוניינים בתמיכה מסוג זה)
85	76	91	ארגון החומרים כך שיהיו נגישים לכל המורים (שיעור המעוניינים בתמיכה מסוג זה)
88	80	91	התאמת החומרים הקיימים בתוכנית לצרכי בית הספר (שיעור המעוניינים בתמיכה מסוג זה)
91	78	91	יצירת חומרים והעלאת רעיונות נוספים לאלה שקיימים בתוכנית בהתאם לצורכי בית הספר (שיעור המעוניינים בתמיכה מסוג זה)
12	14	13	האם קבלת הדרכה מנציג מרכז פסג"ה לגבי התוכנית? (שיעור המשיבים שקבלו הדרכה מקיפה או מצומצמת)
25	28	26	באיזו מידה שותפת כמורה בתהליך עיצוב התוכנית [בחירת השירים, התכנים לדיון וכד']?
78	73	70	האם נחשפת לחומרי העזר שהוציא משרד החינוך ביחס לתוכנית [למראיין - שירון, מצגת וכדומה]?
66	75	67	באיזה מידה נעזרת בהם בכדי ליישם את התוכנית בכיתתך?